ЮРИДИЧНА НАУКА

JURIDICAL SCIENCE

НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 10/2014

ЗМІСТ

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО

Лотюк О. Політичні партії у контексті громадянського суспільства 7

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

Матвійчук А.О. Шляхи вдосконалення законодавства України, що регулює питання здійснення особистих немайнових прав у сфері охорони навколишнього природного середовища 12

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО

Буцко О.В. Поняття злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України 40

Звоненко О.О. Кримінальна відповідальність за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху за законодавством України та деяких інших держав: порівняльний аналіз 46

Мельниченко В.Л. Родовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 250 КК України 52

Олейнічук О.М. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст.175 КК України 62

Соловйова Аліна. Злочини проти власності за кримінальним законодавством США 74

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Денисов С.Ф., Босак К.С. Кримінально-виконавче право в україномовних таблицях універсальної десяткової класифікації 79

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

Азаров Ю.І., Рафальський Є.О. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування 87

Білоус О.В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні 97

Кузьмічова-Кисленко Є.В. Захисник у кримінальному процесі України 104

Малярчук Т.В., Сташук Т.А. Особливості діяльності поліції Фінляндії: запозичення позитивного досвіду Україною 110

Сервецький І.В. Теоретико-методологічні засади негласного розслідування 118

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

Аверочкіна Т. Суверенні права прибережної держави щодо правомірної діяльності на континентальному шельфі: проблемні аспекти законодавчого забезпечення в Україні 129

Галущенко Г.В. Процесуальні наслідки незастосування та неправильного застосування іноземного права 137

Рецензія на навчальний посібник В.І. Лебідя, Н.О. Можаровської, Л.Л. Нескородженої «Господарське право» 145

ПЕРСОНАЛІЇ

Привітання з ювілеєм Юрія Вікторовича Нікітіна 147

ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА
JURIDICAL SCIENCE
НАУЧНЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
№ 10/2014

СОДЕРЖАНИЕ

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО

Лотюк О. Политические партии в контексте гражданского общества 7

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО

Матвейчук А.А. Пути совершенствования законодательства Украины, регулирующего вопросы осуществления личных неимущественных прав в сфере охраны окружающей природной среды 12

УГОЛОВНОЕ ПРАВО

Буцко А.В. Понятие преступления, предусмотренного ст. 239-2 УК Украины 40

Звоненко Е.А. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, касающихся обеспечения безопасности дорожного движения по законодательству Украины и других государств: сравнительный анализ 46

Мельниченко В.Л. Родовой объект преступления, предусмотренного ст.250 УК Украины 52

Олейничук А.Н. Объективная сторона состава преступления, предусмотренного ст.175 УК Украины 62

Соловьева Алина. Преступления против собственности по уголовному законодательству США 74

УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Денисов С.Ф., Босак Е.С. Уголовно-исполнительное право в украиноязычных таблицах универсальной десятичной классификации 79

УГОЛОВНОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО

Азаров Ю.И., Рафальский Е.О. Особенности взаимодействия следователя с экспертом (специалистом) на начальном этапе досудебного расследования 87

Белоус О.В. Некоторые вопросы применения домашнего ареста в уголовном производстве 97

Кузьмичева-Кисленко Е.В. Защитник в уголовном процессе Украины 104

Малярчук Т.В., Сташук Т.А. Особенности деятельности полиции Финляндии: заимствования положительного опыта Украиною 110

Сервецкий И.В. Теоретико-методологические основы негласного расследования 118

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

Аверочкина Т. Суверенные права прибрежного государства в отношении правомерной деятельности на континентальном шельфе: проблемные аспекты законодательного обеспечения в Украине 129

Галущенко Г.В. Процессуальные последствия неприменения и неправильного применения иностранного права 137

Рецензия на учебное пособие В.И. Лебедя, Н.А. Можаровской, Л.Л. Нескородженой «Хозяйственное право» 145

ПЕРСОНАЛИИ

Поздравления с юбилеем Никитина Юрия Викторовича 147

J U R I D I C A L S C I E N C E

SCIENTIFIC JURIDICAL JOURNAL
№ 10/2014

CONTENTS

CONSTITUTIONAL LAW

Olga Lotyuk. Political Parties in the context of civil society 7

CIVIL LAW

Matviichuk A.O. Ways to Improve Ukrainian Legislation, Which Regulates Personal Non-Property Rights in the Sphere of Natural Environmental Protection 12

CRIMINAL LAW

Butsko O.V. The concept of a crime under Art. 239-2 of the Criminal Code of Ukraine 40

Zvonenko O.O. Criminal liability for violation of rules, regulations and standards relating to road safety under the laws of Ukraine and other countries: a comparative analysis 46

Melnichenko V.L. Generic object crime under Article 250 of the Criminal Code of Ukraine 52

Oleinichuk O.M. The objective side of corpus delicti under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine 62

Soloviova Alina. Crimes against property under the Criminal law of USA 74

CRIMINAL LAW ENFORCEMENT

Denisov S., Bosak K. The Penal Law in Ukrainian Tables of Universal Decimal Classification 79

CRIMINAL PROCEDURE LAW

Azarov Y., Rafalskyi E. Features of the interaction of the investigator with an expert (professional) at the initial stage of pre-trial investigation 87

Bilous O.V. Some issues of house arrest application in criminal proceedings 97

Kuzmicheva-Kislenko Y.V. A defender is in the criminal process of Ukraine 104

Malyarchuk T.V., Stashuk T.A. Features the activities of the police in Finland: Drawing a positive experience of Ukraine 110

Servetsky I.V. Theoretical and methodological foundations undercover investigation 118

INTERNATIONAL LAW

Averochkina Tetyana. The Sovereign rights of the coastal State in respect of legitimate activities on the continental shelf: the problem aspects of legislative support in Ukraine 129

Galushchenko G.V. Procedural consequences of non-use and misuse of foreign law 137

Review of the textbook V.I. Swan, N.A. Mozharovsky, L.L. Neskorodzhenoy «Commercial Law» 145

PERSONALIA

Congratulations on the anniversary of Yury Viktorovich Nikitin 147

POLITICAL PARTIES IN THE CONTEXT OF CIVIL SOCIETY

Olga Lotyuk
Candidate of Law, Associate Professor,
Associate Professor of Constitutional Law
Kiev National University of Taras Shevchenko

Formulation of the problem. Interest mediation between society and the political institutions of the state is one of the crucial elements of the democratic process. In democracies, citizens organize in order to express and defend their social and political interests.

In making demands on the state and providing support for specific preferences, political organizations act as «input» agencies in the political systems. Political organizations may, however, also be involved in state decision-making and the implementation of public policies, thus acting as «output» agencies. In both ways, political organizations provide linkages between society and government.

Analysis of the main research and publications. In traditional foreign literature on civil society, political parties are not thought of as part of civil society. They are either part of the regime or they are the «government in waiting», hoping to be elected. It is suggested that political parties are driven by a desire to govern, rather than by a desire to associate for common objectives as do civil society organizations. But political parties are also a means to channel people's aspirations and if they are unable to perform this function, civil society is the loser.

The main results of the study. In particular, the (Western) European parties emerged as an organized expression of social and political conflict. The liberal, conservative, rural, and the Social Democratic organizations tried to reaffirm their positions in and through party organizations.

Through participation in elections, representation in parliaments and participation in democratically elected governments, they sought to implement social and political reforms. By their origins but also by their parliamentary orientation, and the desire to achieve public office, until today the political parties are positioned between civil society, parliament and government.

Comparative research often has problems in agreeing on a common vocabulary and in identifying equivalence. For the purposes of this theme, we may want to work with a minimal definition of political parties as political organizations that compete in elections on a regular basis and maintain some form of internal structures (e.g., party executives, party conferences, membership branches). Following

© Olga Lotyuk, 2014

Alfred Stepan's usage, politywide parties are parties that organize and compete across the whole of the territory (or most of it), while non-politywide parties, which may or may not have an ethno-nationalist agenda, are restricted to specific regions.

We should keep a clear analytical distinction between party organizations and party systems. The latter refers to the patterns of interaction resulting from inter-party competition.

With respect to civil society, we propose to make a similar distinction between the system of civil society organizations and the territorial structures of individual organizations and associations within civil society. We suggest to employ a wide definition of civil society as a «set of self organized intermediary groups» (P. Schmitter). Civil society comprises a diverse spectrum of voluntary associations, which are organizing around shared interests, objectives and values. This spectrum includes organizations and groups which strongly vary in their degree of formality, autonomy and power.

Civil society associations include, for example, trade unions, professional and business organizations, churches and clerical groups, advocacy groups in areas like the environment, equality and liberal freedom, and social movements.

In a certain way, political parties can be considered as political organizations of the civil society that aggregate the interests of a particular group (or several groups), articulate and represent them. Through participation in democratic elections, they are anxious to present these interests to the representative and formal institutions of politics.

Links between civil society organizations and political parties vary from country to country. While civil society discourse in Europe and North America is biased against NGOs and social movement groups participating in political parties, the same groups are playing key roles in building new political parties in Latin America and elsewhere. In the Philippines, for example, social movements and NGOs are active within parties. In Indonesia, the weakness of social movements may require that NGOs concentrate at this time on helping to build strong peoples' organizations.

While it is necessary to encourage cooperation between parties and civil society organizations, it's important to recognize the differences between the two sectors. The distance between them is necessary and healthy.

Civil society should not be subordinate to parties, and it's a mistake to wrap the party sector into an undifferentiated concept of civil society. They have distinct functions that change depending on the political conditions. We should find effective ways to aid them both and, where necessary, to foster their close collaboration. But we need to respect their autonomy and help them realize their own democratic objectives.

Both political parties and civil society actors are important when linking the state to civil society. It may cause confusion as it is sometimes difficult to distinguish between civil society organizations and political parties. An old rule of thumb is that parties are in the business of winning elections and wielding power while civil society organizations are not holds true. For the most part, civil society actors do not contest elections and their rationale is to act on behalf of particular interests

and articulate their demands. However, in reality things are more complex and occasionally even civil society groups put candidates up for election.

Doherty captures this point very well: «A dynamic civil society fosters many elements essential to democracy: participation, accountability, and sustainable political reform. Civil society organizations contribute to the shaping of policy making technical expertise available for policy formulators and by exerting pressure on governments and political institutions. They encourage citizen participation and promote civic education. They provide leadership training and opportunities for the young and marginalized and act as a vehicle for their participation in civic life when working through political parties may not be the best option».

A quick look at the roles frequently attributed to civil society organizations and political par-ties reveals great overlap. Wading through the muddy waters between the distinction of political parties and civil society organizations a summary of their functions in the process of democratic consolidation is outlined below.

Civil society organizations offer an important contribution to the political process and to the stabilization of democracy in each society. The higher number and increased importance of civil society organizations all over the world prove that practically everywhere a significant proportion of citizens wishes to take part in political processes. But even in the area of civil society organizations similar tendencies as for political parties can be observed: traditionally strong institutions like the labour unions are nowadays weakened; the multitude of organizations is not necessarily proof of stronger influence, but an indication of their fragmentation; many of those organizations are neither transparent nor do they respect the democratic rules in their internal procedures; they are usually rather weak in terms of organization and rarely accomplish long-term relations with their members; identification with them is often ephemeral. Thus, the demobilization of the parties is only partly compensated by the civil social organizations.

At article 1 of the Law of Ukraine from 05.04.2001 № 2365-III **«On political parties of Ukraine»** citizens' right to freely associate in political parties to exercise and protect their rights and liberties, and to satisfy their political, economic, social, cultural, and other interests is determined and guaranteed by the Constitution of Ukraine. Restrictions on this right are allowed pursuant to the Constitution of Ukraine in the interests of national security, public order, health care, or so as to protect the rights and freedoms of other peoples, as well as in other cases envisaged by the Constitution of Ukraine. No-one shall be forced to join a political party or restricted in voluntarily withdrawing from a political party. Partly affiliation or non-affiliation shall not warrant any restrictions of [civil] rights and liberties or any benefits or privileges on the part of the state. Any restrictions in terms of political party membership shall be the sole prerogative of the Constitution and [other] laws of Ukraine.

A political party shall be understood as a legally registered voluntary association of citizens adhering to a certain national social development programme, aimed at assisting in the formation and expression of citizens' political will, participating in elections and other political events.

Only citizens with a right to vote under the Constitution of Ukraine shall be eligible as members of political parties. A citizen shall be a member of only one political party at a time. The following persons shall not be eligible: (1) judges; (2) officials of the public prosecutor's office; (3) officials of bodies of the Interior; (4) officials/officers of the Security Service of Ukraine [SBU]; (5) servicemen.

Members of political parties shall terminate their membership while occupying any of the above posts/ranks/positions.

The procedures of joining a political party, suspending or terminating membership shall be determined by that party's statute/charter.

Political party membership shall be attested. A compulsory condition of such attested membership shall be a Ukrainian citizen's statement submitted to a given party's statutory body and expressing that citizen's desire to become a member of that party.

The form of attesting [recording] political party membership shall be determined by a given party's statute/charter.

No political party structures shall be formed within the executive, judicial or local self-government authorities, military units, state enterprises, institutions of learning, and other government-run institutions and organizations.

Conclusion. Political parties should work with civil society to re-structure the party system by reducing the number of political parties. Political parties should work with civil society to push the political parties to be more responsible in articulating their identity and policies, recruiting candidates and communicating with the grass roots. Political parties should create a structure which will control political parties' funding mechanisms. The leaders of political parties should change their orientation from simply seeking power to engaging with issues. This needs to be done, specifically, by communicating with their constituencies.

BIBLIOGRAPHY

1. Political Parties and Civil Society in Federal Countries // http://www.forumfed.org/en/pubs/theme9.pdf.

2. Political parties: functions and organisation in democratic societies / Wilhelm Hofmeister and Karsten Grabow. – Singapore : Konrad Adenauer Stiftung, 2011.

3. The Relationship of Political Parties and Civil Society // http://www.ned.org/about/board/meet-our-president/archived-remarks-and-presentations/031704

4. *Hanne Lund Madsen, Senior Adviser.* Political participation: perspectives from civil society and political parties. - Danish Institute for Parties and Democracy Jemtelandsgade, Copenhagen S Denmark. – P. 2-10.

5. *Doherty, Ivan* (2001), «Democracy out of Balance, Civil society can't replace political par-ties» *Policy review*.

6. Political parties: functions and organisation in democratic societies / Wilhelm Hofmeister and Karsten Grabow. – Singapore : Konrad Adenauer Stiftung, 2011.

Olga Lotyuk. Political Parties in the context of civil society

This article analyzes the relation between political parties and civil society. Disclosed problem understanding of political parties in the context of civil society.

Keywords: *political parties, civil society, political system, democracy, law.*

Лотюк О. Політичні партії у контексті громадянського суспільства

У статті аналізуються питання співвідношення політичних партій та громадянського суспільства. Розкриваються проблеми розуміння завдань політичних партій у контексті громадянського суспільства.

Ключові слова: *політичні партії, громадянське суспільство, політична система, демократія, закон.*

Лотюк О. Политические партии в контексте гражданского общества

В статье анализируются вопросы соотношения политических партий и гражданского общества. Раскрываются проблемы понимания задач политических партий в контексте гражданского общества.

Ключевые слова: *политические партии, гражданское общество, политическая система, демократия, закон.*

Стаття надійшла до редакції 10.09.2014.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ, ЩО РЕГУЛЮЄ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ У СФЕРІ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

А.О. Матвійчук
здобувач кафедри цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. В ході роботи над дисертаційним дослідженням на тему «Особисті немайнові права у сфері охорони навколишнього природного середовища» нами було проведено, як видається, глибокий та всебічний аналіз однойменного об'єкта та сформульовано численні пропозиції щодо вдосконалення відповідного законодавства України. Однак ці пропозиції розпорошені у різних публікаціях. Окрім того, з плином часу, у зв'язку зі змінами у законодавстві, деякі пропозиції втрачають актуальність, або ж потребують певного доопрацювання. У зв'язку з цим видається доцільним об'єднати всі висловлені пропозиції у рамках однієї публікації з урахуванням необхідної їх актуалізації, надавши їм форму порівняльної таблиці до законопроекту як найбільш зручну для сприйняття.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дана стаття ґрунтується на роботах автора, опублікованих раніше у різних наукових виданнях, а також оприлюднених у ході проведення різного роду наукових заходів (конференцій, читань тощо).

Мета статті полягає в узагальненні, систематизації та гармонізації висунутих автором цієї статті у різний час пропозицій щодо внесення змін та доповнень до законодавства України.

Основні результати дослідження. Нами запропоновано зміни до Конституції України, Цивільного кодексу України, Господарського кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, а також Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та «Про судовий збір». Нижче наведемо коротке обґрунтування поданих пропозицій.

Щодо змін до Конституції України.

1. Статтю 22 Конституції України пропонується доповнити новим принципом нормотворчості, закріпленим у зарубіжному законодавстві, закріпивши

© А.О. Матвійчук, 2014

за прикладом Бельгії на рівні Основного Закону країни неможливість пом'якшення природоохоронного законодавства [1, с. 12]. Очікується, що такі доповнення сприятимуть підвищенню рівня захисту навколишнього природного середовища, а відтак – прав, що забезпечують природне існування фізичної особи.

2. Заміна у ст. 50 Конституції України слова «довкілля» словом «навколишнє природне середовище» викликана необхідністю внесення термінологічної ясності, уніфікації понятійного апарату на користь терміну, що має легальне визначення [2, с. 25]. Аналогічні зміни вносяться і до всіх інших законів, у т.ч. Цивільного кодексу України.

3. Термін «інформація про стан довкілля» пропонується замінити терміном «інформація, що стосується навколишнього природного середовища» з таких підстав. По-перше, необхідність уніфікації понятійного апарату, адже у вітчизняному законодавстві застосовується півдесятка термінів, значення яких частково збігається: інформація про стан довкілля, інформація про стан навколишнього природного середовища, інформація, що стосується довкілля, інформація, що стосується навколишнього середовища, екологічна інформація; в одному лише перекладі Орхуської конвенції українською мовою використано три з них. По-друге, разом з відповідними змінами до Законів України «Про інформацію» та «Про охорону навколишнього природного середовища» це дозволить отримати єдине (замість двох різних) легальне тлумачення змісту вказаного поняття. По-третє, зміна конструкції терміну з «... про стан» на «..., що стосується» дозволить привести назву інформації у відповідність до переліку відомостей, що її становлять, адже законодавець пішов шляхом включення до визначення інформації *про стан* довкілля (ст.13 Закону України «Про інформацію») та *про стан* навколишнього природного середовища (ст.25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») і тих відомостей, які об'єктивно цього стану не стосуються, наприклад: екологічні пронози, плани, програми, економічний аналіз, проведений у процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля, політика, інші відомості та/або дані [3, с. 15-16].

Термін «екологічна інформація» в українському законодавстві зазначається, як правило, у дужках після інших термінів (наприклад, у Законах України «Про інформацію», «Про охорону навколишнього природного середовища»), тобто, як синонім, і був введений виключно у зв'язку з ратифікацією Україною Орхуської конвенції. Однак синонімія корисна лише у художньому творі, а в нормативно-правових актах – неприпустима, а відтак термін «екологічна інформація» взагалі слід вилучити із актів національного законодавства. Що стосується україномовного тексту Орхуської конвенції, то у ній можна залишити термін «екологічна інформація», не зважаючи на невідповідний переклад, оскільки, по-перше, у Конвенції міститься визначення терміну «екологічна інформація» для цілей Конвенції [4, с. 8].

4. Доповнення ч.2 ст.50 Конституції України викликане необхідністю приведення Конституції України у відповідність до взятих на себе міжнародних зобов'язань, а також узгодження між собою положень національного зако-

нодавства. По-перше, можливість відмови у доступі до екологічної інформації передбачена безпосередньо Орхуською конвенцією, у ч. 3-4 ст. 4 якої встановлено 11 підстав для такої відмови, у тому числі в інтересах національної оборони та захисту самого навколишнього природного середовища. По-друге, окремими міжнародними договорами України встановлюється конфіденційність екологічної інформації (у розумінні Орхуської конвенції), зокрема мова йде про угоди між Україною та Японією, між Україною та Іспанією про продаж квот на викиди парникових газів. По-третє, безпосередньо законами України передбачено обмеження права на доступ до інформації про стан довкілля (ч. 3 ст. 13 Закону України «Про інформацію»), що є виправданим та обґрунтованим, однак формально суперечить ч. 2 ст. 50 Конституції України [5, с.29].

5. Однак зберігається заборона засекречення інформації про якість харчових продуктів та предметів побуту. При цьому термін «засекретити» замінено на використаний у Законі України «Про інформацію» «віднести до інформації з обмеженим доступом» з метою гармонізації положень національного законодавства.

Щодо змін до Цивільного кодексу України.

1. Термін «нематеріальні блага» зустрічається у ЦК України лише двічі – у ст. 177 та назві Глави 15, не має легального визначення і не несе жодного змістового навантаження, а лише узагальнює результати інтелектуальної і творчої діяльності, інформацію та особисті немайнові блага під спільною назвою. Єдиним результатом існування цього терміну є палка дискусія серед правників з приводу нематеріальної природи особистих немайнових благ, у тому числі їх безплідні намагання застосувати ці положення до особистих немайнових прав, передбачених ст. 293 ЦК України. Видається, що узагальнення перелічених благ під спільною назвою «нематеріальні блага» без розкриття значення цього терміну, спільних ознак таких благ тощо, є несуттєвим і непотрібним, оскільки лише вносить плутанину у правозастосування. Відтак пропонується цей термін вилучити, замінивши вказівкою на «інші блага» [6, с.20].

2. Пропонується доповнити ч.1 ст.272 ЦК України новим реченням такого змісту: «У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права померлої особи можуть здійснюватися та захищатися іншими особами, у тому числі її спадкоємцями», а також внести ряд змін до ст.1219 ЦК України з метою зміни усталеного, однак з точки зору закону та реальних потреб сьогодення невиправданого підходу, згідно якого зі смертю особи припиняються її особисті немайнові права, а відтак і можливості їх захисту. Перші кроки на цьому шляху вже зроблені – відповідно до ч.4 ст.2 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» у разі смерті потерпілого його права та обов'язки, встановлені цим Законом, передаються та покладаються на осіб, які відповідно до ЦК України мають право на відшкодування шкоди, завданої смертю потерпілого. Однак це лише виняток із загального правила, тож станом на сьогоднішній день у разі смерті особи, що звернулася до суду за захистом особистих немайнових прав у сфері охорони навколишнього природного середовища, що, як правило, становить інтерес для

широкого кола осіб, справа буде просто закрита, а всю пророблену роботу доведеться починати спочатку. Таким чином запропоновані нами зміни до ст.272 ЦК України з урахуванням ч.2 ст.4 цього Кодексу дозволять узгодити між собою ч.4 ст.2 Закону України «Про відповідальність за шкоду, завдану внаслідок дефекту в продукції» та приписи основного акта цивільного законодавства. Запропоновані зміни до ст.1219 ЦК України дозволять підвищити гарантії та можливості судового захисту права на сприятливе навколишнє природне середовище [7, с. 74].

3. Статтю 293 ЦК України пропонується розділити на три самостійні статті, зміст яких, на противагу існуючому становищу, відповідатиме назві. При цьому права на право на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання просто виділяється у самостійну статтю; право на безпечні продукти споживання та на інформацію про їх якість не лише виділяється в окрему статтю, але і доповнюється вказівкою на правомочності, що складають структуру останнього з названих прав, з метою їх законодавчого (а не лише доктринального) визначення, а також гармонізації з положеннями ст.9 Закону України «Про інформацію». Разом з запропонованими термінологічними змінами це дозволить реалізувати принцип формальної визначеності норми права.

4. Пропонується закріпити право фізичної особи не просто на безпечне для життя і здоров'я, але й на сприятливе навколишнє природне середовище. По-перше, існуючий підхід не відповідає сучасним етико-філософським поглядом на проблеми екологічної етики та екологічної відповідальності людини. По-друге, існуюча редакція статті залишає широкий простір для маніпулювання екологічними нормативами, зокрема шляхом їх заниження для забезпечення відповідності реального стану навколишнього природного середовища встановленим мінімальним показникам безпеки. По-третє, однієї лише безпеки навколишнього природного середовища недостатньо для: 1) досягнення гідних умов життя найвищої соціальної цінності нашої держави – людини за умов усвідомлення відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та прийдешніми поколіннями, як про це зазначається у преамбулі та ст.3 Конституції України; 2) забезпечення права кожного користуватися природними об'єктами права власності народу, адже «безпечне» навколишнє природне середовище не означає різноманітне, незмінне, багате, щедре, достатнє для кожного; 3) забезпечення здоров'я окремо взятої людини та нації загалом, збереження генофонду Українського народу, адже підтримання безпечності для людини навколишнього природного середовища може здійснюватися не лише шляхом підтримання та підвищення його якості, але і шляхом підтримання здоров'я людини на фоні погіршення стану навколишнього природного середовища; 4) підтримання екологічної рівноваги, що є обов'язком держави; 5) забезпечення вільного розвитку кожної особистості [8, с. 70; 9, с. 22].

5. Оскільки навколишнє природне середовище є основою і водночас необхідною умовою існування людей, діяльність, що призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу визначається незаконною. Така редакція норм закону не лише

розширює перелік способів заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, що визнаються незаконними, але і однозначно встановлює, що для визнання діяльності незаконною достатньо будь-якої з названих ознак (тобто або нищення, або псування, або забруднення, або заподіяння іншої шкоди), а не їх сукупності, як це має місце у чинній редакції ст.293 ЦК України. Водночас визначається, що припинення діяльності може відбуватися виключно за рішенням суду. Процесуальні особливості вирішення такого роду справ передбачені проектом змін до Цивільного процесуального кодексу України, а також до Закону України «Про судовий збір». Порядок обмеження та зупинення діяльності з підстав, визначених законом, доцільно врегулювати постановою Кабінету Міністрів України, для чого відповідні норми у проекті сформульовані як бланкетні [10, с. 8-21].

6. Термін «інформація про стан довкілля» пропонується замінити терміном «інформація, що стосується навколишнього природного середовища» з підстав, викладених вище. Водночас проектом розкривається структура особистого немайнового права на інформацію, що стосується навколишнього природного середовища, що сприятиме підвищенню гарантій реалізації цього права; перелік названих правомочностей узгоджений зі ст. 9 Закону України «Про інформацію». Уточнено, що право здійснюється з урахуванням обмежень, установлених законом, що кореспондує проекту ст. 50, а також положенням ст. 64 Конституції України. З використанням аналогічного підходу сформульоване право особи на інформацію про якість харчових продуктів і предметів побуту.

7. У статті 302 ЦК України перелік правомочностей особи, що входять до структури особистого немайнового права на інформацію, пропонується доповнити словом «створювати», що відповідає ст.9 Закону України «Про інформацію».

8. Пропонується вилучити п.1 ч.2 ст.1167 ЦК України як такий, що суперечить ч.5 ст.1187 цього Кодексу. Так, відповідно до ч.5 ст.1187 ЦК України особа, яка здійснює діяльність, що є джерелом підвищеної небезпеки, відповідає за завдану шкоду, якщо вона не доведе, що шкоди було завдано внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого. Натомість відповідно до п.1 ч.2 ст.1167 ЦК України та з урахуванням ч. 1 зазначеної статті відповідальність за шкоду, заподіяну каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки настає без вини, однак лише у разі, якщо така шкода була заподіяна неправомірно. Обидві норми є спеціальними, прийняті одночасно, проте закладають різні підходи: або відшкодовується лише протиправно заподіяна шкода, або будь-яка, за винятком завданої внаслідок непереборної сили або умислу потерпілого. Як наслідок, судова практика йде шляхом відмови у задоволені позовних вимог про відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок звичайної діяльності джерела підвищеної небезпеки, визнаючи на підставі п.1 ч.2 ст.1167 таку шкоду правомірно заподіяною, чим нівелюється увесь правовий інститут джерела підвищеної небезпеки. Окрім того пропонується доповнити назву ст.1167 ЦК України вказівкою на те, що викладені в ній підставі відповідальності за завдану моральну шкоду, а відтак і вся стаття є загальною по відношенню до

інших норм щодо відповідальності за таку шкоду, наприклад, завдану джерелом підвищеної небезпеки, малолітніми тощо, які не завжди включають таку ознаку шкоди, як протиправність її заподіяння.

Щодо змін до Господарського кодексу України.

1. Законами України визначено доволі вузький перелік відомостей (який до того ж є розпорошений по різних законодавчих актах), що не можуть бути віднесені до інформації з обмеженим доступом, а відтак і до комерційної таємниці, причому суб'єкти господарювання схильні до викривленого, максимально звуженого його тлумачення. Як наслідок, часто навіть органи державної влади стикаються з відмовами суб'єктів господарювання надавати ту чи іншу інформацію на їх запит на тій підставі, що запитувана інформація начебто становить комерційну таємницю (їх власну чи контрагента). Доповнення до ч.3 ст.36 ГК України покликані зменшити можливості зловживання суб'єктами господарювання інститутом комерційної таємниці з метою приховання тієї чи іншої інформації [11, с. 210].

2. Зміни до ст.246 ГК України зумовлені запропонованими нами змінами до ст.293 ЦК України. У ч.1 ст.246 вводиться загальне правило щодо того, що господарська діяльність може бути примусово обмежена, зупинена та/або припинена лише у випадках, передбачених законом, спрямована на захист суб'єктів господарювання від можливих зловживань з боку органів влади та місцевого самоврядування. Оскільки такі випадки вже передбачені різними законами України, їх перелік не наводиться. Уточнюється, що ані на державу, ані на територіальну громаду не може бути покладено тягар наслідків, пов'язаних із обмеженням, зупиненням або припиненням діяльності, що несла об'єктивну загрозу суспільству, – загрожувала життю і здоров'ю людей, призводила до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу чи в інших, прямо передбачених законом випадках. Такий підхід кореспондує ст.ст. 66 та 68 Конституції України, адже особа не може розраховувати на відшкодування збитків, якщо сама порушила свої конституційні обов'язки: не заподіювати шкоду природі, не посягати на права і свободи інших людей [10, с. 22].

Щодо змін до Кодексу адміністративного судочинства України.

1. Доповнення до ст.60 КАС України викликані тим, що у законодавстві України (починаючи з преамбули до Конституції України) часто згадується про інтереси майбутніх поколінь, їх можливості, потреби, обов'язки теперішнього покоління перед майбутнім, однак немає жодного процесуального механізму, який дозволив би виступити на захист інтересів майбутніх поколінь, якщо водночас відсутнє порушення прав тих, хто живе сьогодні. Право на звернення до адміністративного суду в інтересах майбутніх поколінь пропонується надати лише громадським об'єднань для упередження можливих зловживань цим правовим інструментом [12, с. 47].

2. Зміни до ст.61 КАС України сприяють гармонізації її положень з проектом ст. 60 цього Кодексу.

3. Доповнення до ст.99 КАС України викликані тим, що сьогодні установлено загальний строк для звернення до адміністративного суду щодо

оскарження нормативно-правових актів – 6 місяців, які відраховуються з моменту їх офіційної публікації. Позови, подані після закінчення цього строку, залишаються без розгляду на підставі ч.1 ст.100 КАС України. Як наслідок, після спливу 6 місяців з дня офіційного опублікування підзаконні нормативно-правові акти отримують свого роду «імунітет» від скасування у судовому порядку лише тому, що протягом перших півроку дії ці акти не було застосовані до особи, яка б могла звернутися до суду для їх оскарження. Така ситуація суперечить закріпленому у Конституції принципу законності, оскільки дозволяє існування та застосування підзаконних нормативно-правових актів, що суперечать актам вищої юридичної сили, однак не можуть бути скасовані за відсутності на це волі органу-видавника [5, с. 32-33].

Щодо змін до Цивільного процесуального кодексу України та до Закону України «Про судовий збір».

1. Зміни до ст.ст. 45-46 ЦПК України пропонуються з тих же підстав, що і доповнення до ст.60 КАС України, тобто для створення процесуального механізму, який дозволив би виступити на захист інтересів майбутніх поколінь за відсутності одночасного порушення прав тих, хто живе сьогодні. Це право пропонується надати лише громадським об'єднанням для упередження можливих зловживань та перетворення цього інструмента захисту інтересів на інструмент рейдерства [12, с. 46].

2. Усі інші зміни та доповнення, спрямовані на запровадження процесуального механізму припинення діяльності, що яка загрожує життю і здоров'ю людей, призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу за рішенням суду [10, с. 20]. Чинна редакція ст.246 Господарського кодексу України, ст.293 Цивільного кодексу України та деяких інших законів України передбачає підстави для припинення згаданої діяльності, однак механізм не визначений.

Для спорів цієї категорії визначено альтернативну підсудність.

Справи розглядаються в порядку позовного провадження, однак з деякими особливостями.

Позивачами у справах не можуть бути фізичні особи, підприємства, установи та організації, за винятком громадських організацій. Таке обмеження є запобіжним заходом для недопущення перетворення таких позовів на інструмент блокування діяльності суб'єкта господарювання. Натомість позивачами у цій категорії справ повинні бути суб'єкти, що представляють колективні інтереси, а не свої власні: органи місцевого самоврядування, органи державної влади, Омбудсмен та громадські об'єднання.

Відповідачами у справах є ті суб'єкти, діяльність яких підлягає припиненню. Для забезпечення захисту інтересів держави та територіальних громад як власників до участі у справі в якості третьої сторони повинні бути залучені відповідні державні органи – суб'єкти управління об'єктами державної власності та органи місцевого самоврядування, до сфери управління яких входять відповідачі. Орган місцевого самоврядування, на території якого знаходиться джерело загрози життю і здоров'ю людей, джерело шкоди навколишньому природному середовищу залучається до участі у справі в обов'язковому порядку в

якості третьої сторони, якщо він не є позивачем, оскільки за законом саме цей орган зобов'язаний дбати про інтереси відповідної територіальної громади.

Позивачі – органи влади, Омбудсмен та органи місцевого самоврядування позбавлені права на відмову від позову для уникнення ситуацій формального звернення цих суб'єктів до суду виключно під тиском громадськості без мети довести справу до кінця, а також можливостей зловживання цим правом для залякування потенційних відповідачів.

Розгляд справи повинен бути максимально публічним, для чого, по-перше, забороняється закритий розгляд справ цієї категорії, по-друге, за аналогією зі справами адміністративного судочинства щодо оскарження підзаконних нормативно-правових актів, установлюється обов'язок опублікувати оголошення про відкриття провадження у справі у місцевому виданні, а також в одному з офіційних друкованих видань.

Оскільки позовні заяви про припинення діяльності, яка загрожує життю і здоров'ю людей, призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу подаються з метою захисту інтересів суспільства та виключно суб'єктами ладних повноважень, а також громадськими організаціями, пропонується звільнити позивачів від сплати судового збору у таких справах.

Щодо змін до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»

1. Запропоновані зміни гармонізують Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» з положеннями проекту змін до Конституції України та Цивільного кодексу України.

2. У ст.2 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» за прикладом Еквадору та Болівії пропонується зміцнити охорону навколишнього природного середовища як самоцінності [1, с. 10].

3. Сьогодні положення щодо примусового припинення діяльності з метою захисту суспільних інтересів по-різному відображені у ЦК України, ГК України, Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища». Запропонована редакція ст.10 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» узгоджується з новою редакцією ст. 293 ЦК України та ст.246 ГК України [10, с. 19].

4. Мінприроди України має бути позбавлене повноважень на встановлення порядку надання інформації про стан навколишнього природного середовища у зв'язку з тим, що порядок надання такої інформації вже визначений у Законі України «Про доступ до публічної інформації». Водночас численні позови до Мінприроди України про оскарження виданого ним на виконання п. «к» ч.1 ст.20 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» повноважень акта, довели повному неспроможність цього органу влади виконувати вказану функцію [5, с. 32].

5. Нова редакція п. «д» ст.21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» узгоджує його положення із запропонованими змінами до ст.50 Конституції України та ст.293 ЦК України.

6. У новій редакції п. «ж» ст.21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» розширюється перелік позовів, з якими природоохоронні громадські організації можуть звернутися до суду. Станом на сьогодні цей перелік включає лише один пункт – про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища. Як результат, часто суди відмовляють громадським об'єднання у прийнятті позовів про інший, окрім відшкодування шкоди, предмет, мотивуючи це відсутністю права на інший позов, що вкрай негативно позначається на можливостях громадських природоохоронних об'єднань виконувати свої функції [5, с. 31].

7. Новим пунктом «ї» ст.21 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» громадські об'єднання наділяються правом ініціювати обмеження та/або зупинення господарської діяльності, що призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу, перешкоджає здійсненню екологічних прав громадян, що сприятиме підвищенню ефективності їх природоохоронної діяльності.

8. У назві та ч.1 ст.25 та ст.25-1 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» застосована термінологія приводиться у відповідність до Конституції України та ЦК України.

9. Пропонується вилучити ч.3 ст.50 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», оскільки її зміст (враховуючи запропоновані зміни) повністю відображений у ст.10 цього Закону.

10. У ст.69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» пропонується вирішити питання, яке на практиці має протилежні підходи, а саме: чи можливе порушення екологічних прав без порушення природоохоронного законодавства? Запропоновані зміни дають ствердну відповідь на це питання, що кореспондує приписам Конституції України про пріоритет людського життя, а також положенням ЦК України щодо примату особистих немайнових прав та безумовної відповідальності за їх порушення. Враховуючи суспільну небезпечність порушення екологічних прав громадян, зокрема права на сприятливе навколишнє природне середовище, встановлюється принцип вини заподіювача шкоди, а також підвищений рівень відповідальності: завдана шкода має бути відшкодована, крім випадків, коли вона виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

11. Слова «громадські організації» в усіх відмінках замінити словами «громадські об'єднання» у відповідних відмінках для приведення термінології у відповідність до Закону України «Про громадські об'єднання».

Щодо змін до Закону України «Про інформацію».

Зміни до Закону України «Про інформацію» здебільшого зумовлені необхідністю приведення його термінології у відповідність до Конституції України та ЦК України.

1. Частина 1 ст.13 Закону України «Про інформацію» вилучається для усунення колізій зі ст.25 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», бо норми є однопредметні.

2. Частина 3 ст.13 Закону України «Про інформацію» доповнюється у зв'язку з необхідністю привести її у відповідність до міжнародних договорів України, якими передбачено численні винятки з правила про відкритість інформації, що стосується навколишнього природного середовища; з цієї ж підстави вносяться зміни до ч.4 ст.21 зазначеного Закону [5, с. 33].

Щодо змін до Закону України «Про доступ до публічної інформації»

Зміни до ст.13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» носять редакційний характер і, практично не змінюючи зміст статті, значно спрощують його розуміння. Однак розширюється коло розпорядників публічної інформації у частині суспільно необхідної інформації за рахунок юридичних осіб, що не є суб'єктами господарювання. Частина 4 ст.13 Закону України «Про доступ до публічної інформації» вилучається, оскільки не несе змістового навантаження, а лише дублює положення преамбули.

Водночас у ст.13 та ст.20 Закону «Про доступ до публічної інформації» має місце уніфікація термінології шляхом заміни терміну «інформація про стан довкілля» (вилученого з Закону України «Про інформацію») на термін «інформація, що стосується навколишнього природного середовища».

Чинна редакція	**Запропонована редакція**
Конституція України	
Стаття 22. …. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод.	**Стаття 22. ….** При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод, *зменшення захисту навколишнього природного середовища.*
Стаття 50. Кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.	**Стаття 50.** Кожен має право *на сприятливе навколишнє природне середовище* та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди. Кожному гарантується право *на інформацію, що стосується навколишнього природного середовища. Така інформація не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом, крім випадків, передбачених міжнародними договорами України.* *Кожному гарантується право на інформацію про* якість харчових продуктів і предметів побуту. *Віднесення такої інформації до інформації з обмеженим доступом не допускається.*

Цивільний кодекс України	
Глава 15. НЕМАТЕРІАЛЬНІ БЛАГА	Глава 15. ІНШІ БЛАГА
Стаття 177. Види об'єктів цивільних прав 1. Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.	**Стаття 177. Види об'єктів цивільних прав** 1. Об'єктами цивільних прав є речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також *інші блага.*
Стаття 270. Види особистих немайнових прав 1. Відповідно до Конституції України фізична особа має право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. ...	**Стаття 270. Види особистих немайнових прав** 1. Відповідно до Конституції України фізична особа має право на життя, право на охорону здоров'я, право на *сприятливе навколишнє природне середовище,* право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості. ...
Стаття 272. Здійснення особистих немайнових прав 1. Фізична особа здійснює особисті немайнові права самостійно. В інтересах малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники.	**Стаття 272. Здійснення особистих немайнових прав** 1. Фізична особа здійснює особисті немайнові права самостійно. В інтересах малолітніх, неповнолітніх, а також повнолітніх фізичних осіб, які за віком або за станом здоров'я не можуть самостійно здійснювати свої особисті немайнові права, їхні права здійснюють батьки (усиновлювачі), опікуни, піклувальники. *У випадках, передбачених законом, особисті немайнові права померлої особи можуть здійс-*

	нюватися та захищатися іншими особами, у тому числі її спадкоємцями. ...
Стаття 293. Право на безпечне для життя і здоров'я довкілля 1. Фізична особа має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення. 2. Діяльність фізичної та юридичної особи, що призводить до нищення, псування, забруднення довкілля, є незаконною. Кожен має право вимагати припинення такої діяльності. Діяльність фізичної та юридичної особи, яка завдає шкоди довкіллю, може бути припинена за рішенням суду. 3. Фізична особа має право на безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту). 4. Фізична особа має право на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо.	**Стаття 293.** ***Права у сфері охорони навколишнього природного середовища*** 1. Фізична особа має право *на сприятливе навколишнє природне середовище. Сприятливим є навколишнє природне середовище у стані, ідеальному для повноцінного життя людини у гармонії із природою та суспільством.* 2. Діяльність, що призводить до нищення, псування, забруднення *чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу, є незаконною і обмежується або зупиняється у встановленому законодавством порядку, або припиняється за рішенням суду.* 3. Фізична особа має право на інформацію, *що стосується навколишнього природного середовища, що включає, не обмежуючись цим, можливість безперешкодно створювати, шукати, збирати, одержувати, зберігати, поширювати і використовувати цю інформацію за винятком обмежень, встановлених законом.*
Відсутня	**Стаття 294. Право на безпечні продукти споживання** 1. Фізична особа має право на безпечні для неї продукти споживання (харчові продукти та предмети побуту). 2. Фізична особа має право на інформацію про якість харчових продуктів та предметів побуту, *що включає, не обмежуючись цим, можливість безперешкодно створювати, шукати, збирати, одержувати, зберігати, поширювати і використовувати цю інформацію, за винятком обмежень, встановлених законом.*

Відсутня	**Стаття 295. Право на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо** 1. Фізична особа має право на належні, безпечні і здорові умови праці, проживання, навчання тощо.
Стаття 302. Право на інформацію 1. Фізична особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. ...	**Стаття 302. Право на інформацію** 1. Фізична особа має право вільно *створювати*, збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію. ...
Стаття 1167. Підстави відповідальності за завдану моральну шкоду ... 2. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала: 1) якщо шкоди завдано каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки; 2) якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт; 3) в інших випадках, встановлених законом.	**Стаття 1167. *Загальні* підстави відповідальності за завдану моральну шкоду** ... 2. Моральна шкода відшкодовується незалежно від вини органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, фізичної або юридичної особи, яка її завдала: 1) *Вилучити*; 2) якщо шкоди завдано фізичній особі внаслідок її незаконного засудження, незаконного притягнення до кримінальної відповідальності, незаконного застосування запобіжного заходу, незаконного затримання, незаконного накладення адміністративного стягнення у вигляді арешту або виправних робіт; 3) в інших випадках, встановлених законом.
Стаття 1219. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини 1. Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:	**Стаття 1219. Права та обов'язки особи, які не входять до складу спадщини** 1. Не входять до складу спадщини права та обов'язки, що нерозривно пов'язані з особою спадкодавця, зокрема:

1) особисті немайнові права;	1) особисті немайнові права, *нерозривно пов'язані з особою спадкодавця;* ... *6) інші права та обов'язки, нерозривно пов'язані з особою спадкодавця.*
Господарський кодекс України	
Стаття 36. Неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею .... 3. Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до закону становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання.	**Стаття 36. Неправомірне збирання, розголошення та використання відомостей, що є комерційною таємницею** ... 3. Розголошенням комерційної таємниці є ознайомлення іншої особи без згоди особи, уповноваженої на те, з відомостями, що відповідно до закону становлять комерційну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, якщо це завдало чи могло завдати шкоди суб'єкту господарювання. *Не є розголошенням комерційної таємниці передача відомостей, що становлять комерційну таємницю, органам державної влади та/або місцевого самоврядування у порядку та обсягах, необхідних для виконання наданих їм законом повноважень.*
Стаття 246. Обмеження та зупинення діяльності суб'єкта господарювання 1. Здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля, забороняється. 2. У разі здійснення господарської діяльності з порушенням екологічних вимог діяльність суб'єкта господарювання може бути обмежена або зупинена Кабінетом Міністрів України, Радою міністрів Автономної Республіки Крим, а також іншими	**Стаття 246. Обмеження, зупинення та припинення діяльності суб'єкта господарювання** *1. Господарська діяльність може бути примусово обмежена, зупинена та/або припинена лише у випадках, передбачених законом.* *2. Якщо господарська діяльність була обмежена, зупинена та/або припинена як така, що загрожувала життю і здоров'ю людей, призводила до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу, а також в інших випадках, передбачених законом,*

уповноваженими органами в порядку, встановленому законом. ...	*збитки, завдані суб'єкту господарювання, його власникам, засновникам, учасникам та контрагентам унаслідок такого обмеження, зупинення чи припинення його господарської діяльності, не відшкодовуються.* ...
Кодекс адміністративного судочинства України	
Стаття 60. Участь у справі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб 1. У випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до адміністративного суду із адміністративними позовами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб і брати участь у цих справах. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати адміністративному суду докази, які підтверджують наявність поважних причин, що унеможливлюють самостійне звернення цих осіб до адміністративного суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів. ...	**Стаття 60. Участь у справі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб** 1. У випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до адміністративного суду із адміністративними позовами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб і брати участь у цих справах. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати адміністративному суду докази, які підтверджують наявність поважних причин, що унеможливлюють самостійне звернення цих осіб до адміністративного суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів. *Громадські об'єднання можуть звертатися до адміністративного суду в інтересах майбутніх поколінь.* ...

Стаття 61. Особливості повноважень органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб у суді 1. Органи та особи, які визначені у статті 60 цього Кодексу і звертаються до адміністративного суду за захистом прав, свобод та інтересів інших осіб, не можуть закінчувати справу примиренням. ...	**Стаття 61. Особливості повноважень органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб у суді** 1. Органи та особи, *які звертаються до адміністративного суду у порядку, встановленому статтею 60 цього Кодексу, не можуть закінчувати справу примиренням (крім випадку звернення громадських об'єднань в інтересах майбутніх поколінь).* ...
Стаття 99. Строк звернення до адміністративного суду ... 6. Відсутній	**Стаття 99. Строк звернення до адміністративного суду** ... *6. Строк для звернення до адміністративного суду щодо оскарження нормативно-правових актів не обмежується.*
Цивільний процесуальний кодекс України	
Стаття 45. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб 1. У випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати суду документи, які підтверджують наявність поважних причин, що унеможливлюють самостійне звернення цих осіб до суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів. ...	**Стаття 45. Участь у цивільному процесі органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб** 1. У випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів, *у тому числі інтересів майбутніх поколінь,* та брати участь у цих справах. При цьому Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи державної влади, органи місцевого самоврядування повинні надати суду документи, які підтверджують наявність поважних причин, що унеможливлюють самостійне звернення цих осіб до суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів. ...

Стаття 46. Процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб 1. Органи та інші особи, які відповідно до статті 45 цього Кодексу звернулися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду. **…**	**Стаття 46. Процесуальні права органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб** 1. Органи та інші особи, які відповідно до статті 45 цього Кодексу звернулися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укладати мирову угоду. *Громадські об'єднання, які звернулися до суду в інтересах майбутніх поколінь, мають усі процесуальні права та обов'язки позивача.* …
Стаття 110. Підсудність справ за вибором позивача … 13^1. Відсутня …	**Стаття 110. Підсудність справ за вибором позивача** … 13^1. Позови про припинення діяльності, яка загрожує життю і здоров'ю людей, призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу розглядаються за місцем знаходження джерела такої загрози/шкоди, або за місцем заподіяння шкоди, або за місцем знаходження відповідача. …
Розділ III ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ **Глава 9. Особливості провадження у справах про припинення діяльності, яка загрожує життю і здоров'ю людей, призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу** Відсутня	**Розділ III ПОЗОВНЕ ПРОВАДЖЕННЯ** **Глава 9. Особливості провадження у справах про припинення діяльності, яка загрожує життю і здоров'ю людей, призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу** **Стаття 233^1. Особи, які беруть участь у справі** 1. Позивачем у справах, передбачених цією главою, можуть бути органи

	державної влади, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи місцевого самоврядування та громадські об'єднання. 2. Відповідачем у справах, передбачених цією главою, є юридична або фізична особа, діяльність якої підлягає припиненню. Якщо припиненню підлягає спільна діяльність кількох осіб, то відповідачами є усі особи-учасники спільної діяльності. 3. Якщо відповідачем у справі є суб'єкт господарювання державного сектору економіки, суд залучає до участі у справі в якості третьої особи уповноважений державний орган, до сфери управління якого належить відповідач. 4. Якщо відповідачем у справі є суб'єкт господарювання, заснований на комунальній власності, суд залучає до участі у справі в якості третьої особи відповідний орган місцевого самоврядування, до сфери управління якого входить відповідач. 5. Органи місцевого самоврядування, на території яких знаходиться джерело загрози життю і здоров'ю людей, джерело шкоди навколишньому природному середовищу, якщо вони не є позивачами, залучаються судом до участі у справі у справі в якості третьої особи. **Стаття 233[2]. Права та обов'язки сторін, що беруть участь у справі** 1. Позивачі користуються усіма процесуальними права, передбаченими цим Кодексом, за винятком права відмовитися від позову (крім позивачів – громадських об'єднань). 2. Відповідачі користуються усіма процесуальними правами, передбаченими цим Кодексом.

	Стаття 233³. Публічність розгляду справи 1. Закритий судовий розгляд у цій категорії справ не допускається. 2. У разі відкриття провадження у справі суд зобов'язує відповідача опублікувати оголошення про це у місцевому виданні, а також в одному з офіційних друкованих видань. Оголошення повинно містити відомості про позивача, відповідача і третіх осіб, підставу і предмет позову, дату, час і місце розгляду справи. Оголошення повинно бути опубліковане не пізніше як за 14 днів до судового розгляду. Якщо оголошення опубліковано своєчасно, вважається, що всі заінтересовані особи належним чином повідомлені про судовий розгляд справи. Скарги на судові рішення в цій справі таких осіб, якщо вони не брали участі у справі, залишаються без розгляду.
Закон України «Про судовий збір»	
Стаття 5. Пільги щодо сплати судового збору 1. Від сплати судового збору звільняються: ... 25) Відсутній	**Стаття 5. Пільги щодо сплати судового збору** 1. Від сплати судового збору звільняються: ... *25) позивачі – у справах про припинення діяльності, яка загрожує життю і здоров'ю* людей, призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу.
Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»	
Стаття 2. Законодавство України про охорону навколишнього природного середовища Відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про	**Стаття 2. Законодавство України про охорону навколишнього природного середовища** Відносини у галузі охорони навколишнього природного середовища в Україні регулюються цим Законом, а також земельним, водним, лісовим законодавством, законодавством про

надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством.	надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та іншим спеціальним законодавством. *Якщо положення законодавства з питань охорони навколишнього природного середовища допускає його неоднозначне (множинне) тлумачення, таке тлумачення повинно здійснюватися на користь навколишнього природного середовища.*
Стаття 10. Гарантії екологічних прав громадян ... Діяльність, що перешкоджає здійсненню права громадян на безпечне навколишнє природне середовище та інших їх екологічних прав, підлягає припиненню в порядку, встановленому цим Законом та іншим законодавством України.	**Стаття 10. Гарантії екологічних прав громадян** ... *Діяльність, що призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу, перешкоджає здійсненню екологічних прав громадян, є незаконною і обмежується, зупиняється та/або припиняється в установленому законодавством порядку.* *Збитки, завдані суб'єкту господарювання внаслідок обмеження, зупинення та/або припинення його діяльності з підстав, вказаних у частині третій цієї статті, не відшкодовуються.*
Стаття 20. Компетенція центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів До компетенції центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, належать: ... к) встановлення порядку надання інформації про стан навколишнього природного середовища;	**Стаття 20. Компетенція центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів** Пункт «к» частини першої статті 20 вилучити.

Стаття 21. Повноваження громадських організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища Громадські природоохоронні організації мають право: ... д) вільного доступу до екологічної інформації; ... ж) подавати до суду позови про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, в тому числі здоров'ю громадян і майну громадських організацій; ... ї) Відсутній	**Стаття 21. Повноваження громадських організацій у галузі охорони навколишнього природного середовища** Громадські природоохоронні організації мають право: ... *д) на інформацію, що стосується навколишнього природного середовища, що включає, не обмежуючись цим, можливості вільно створювати, шукати, збирати, одержувати, зберігати, поширювати і використовувати цю інформацію, за винятком обмежень, встановлених законом;* *ж) звертатися до суду з метою захисту прав фізичних осіб, зокрема на сприятливе навколишнє природне середовище та на інформацію, що стосується навколишнього природного середовища, захисту навколишнього природного середовища, зокрема відшкодування шкоди, припинення діяльності, що призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу;* ... *ї) ініціювати обмеження та/або зупинення господарської діяльності, що призводить до нищення, псування, забруднення чи заподіяння іншої шкоди навколишньому природному середовищу, перешкоджає здійсненню екологічних прав громадян.*
Стаття 25. Інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) Інформація про стан навколишнього природного середовища (екологічна інформація) – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про: ...	**Стаття 25. Інформація, що стосується навколишнього природного середовища (екологічна інформація)** Інформація, *що стосується* навколишнього природного середовища (екологічна інформація), – це будь-яка інформація в письмовій, аудіовізуальній, електронній чи іншій матеріальній формі про: ...

Стаття 25-1. Екологічне інформаційне забезпечення Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, а на території Автономної Республіки Крим – орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей, зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації про стан навколишнього природного середовища.	**Стаття 25-1. Екологічне інформаційне забезпечення** Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, а на території Автономної Республіки Крим – орган виконавчої влади Автономної Республіки Крим з питань охорони навколишнього природного середовища, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, діяльність яких може негативно вплинути або впливає на стан навколишнього природного середовища, життя і здоров'я людей, зобов'язані забезпечувати вільний доступ населення до інформації, *що стосується* навколишнього природного середовища.
Стаття 50. Екологічна безпека ... Діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди навколишньому природному середовищу, може бути припинена за рішенням суду.	**Стаття 50. Екологічна безпека** Частину третю статті 50 вилучити.
Стаття 69. Особливості застосування цивільної відповідальності Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі підлягає компенсації в повному обсязі. Особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням.	**Стаття 69. Особливості застосування цивільної відповідальності** Шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, а також шкода, заподіяна громадянам унаслідок порушення їх екологічних прав, не пов'язаного з порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, відшкодовується в повному обсязі особами, які винні у заподіянні такої шкоди, якщо вони не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих.

Особи, що володіють джерелами підвищеної екологічної небезпеки, зобов'язані компенсувати заподіяну шкоду громадянам та юридичним особам, якщо не доведуть, що шкода виникла внаслідок стихійних природних явищ чи навмисних дій потерпілих. Шкода, заподіяна довкіллю у зв'язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог статті 29 Закону України «Про угоди про розподіл продукції».	Шкода, заподіяна навколишньому природному середовищу у зв'язку з виконанням угоди про розподіл продукції, підлягає відшкодуванню відповідно до вимог статті 29 Закону України «Про угоди про розподіл продукції».
	У тексті Закону слова «громадські організації» в усіх відмінках замінити словами «громадські об'єднання» у відповідних відмінках.
Закон України «Про інформацію»	
Стаття 13. Інформація про стан довкілля (екологічна інформація) 1. Інформація про стан довкілля (екологічна інформація) — відомості та/або дані про: стан складових довкілля та його компоненти, включаючи генетично модифіковані організми, та взаємодію між цими складовими; фактори, що впливають або можуть впливати на складові довкілля (речовини, енергія, шум і випромінювання, а також діяльність або заходи, включаючи адміністративні, угоди в галузі навколишнього природного середовища, політику, законодавство, плани і програми); стан здоров'я та безпеки людей, умови життя людей, стан об'єктів культури і споруд тією мірою, якою на них впливає або може вплинути стан складових довкілля; інші відомості та/або дані. 2. Правовий режим інформації про стан довкілля (екологічної інформації) визначається законами України та	**Стаття 13. Інформація, що стосується навколишнього природного середовища** 1. Вилучити 2. Правовий режим інформації, що стосується навколишнього природного середовища (екологічної інформації), визначається законами України та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. 3. Інформація що стосується навколишнього природного середовища, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, а також в інших випадках, передбачених Конституцією, міжнародними договорами та Законами України, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом.

міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. 3. Інформація про стан довкілля, крім інформації про місце розташування військових об'єктів, не може бути віднесена до інформації з обмеженим доступом.	
Стаття 21. Інформація з обмеженим доступом ... 4. До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості: 1) про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту; ...	**Стаття 21. Інформація з обмеженим доступом** ... 4. До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості *та/або дані:* *1) ті, що стосуються навколишнього природного середовища, за винятками, встановленими Конституцією, міжнародними договорами та законами України;* 1[1]) про якість харчових продуктів і предметів побуту; ...
	У тексті Закону слова «про стан довкілля» та «екологічна інформація» у всіх відмінках замінити словами «що стосується навколишнього природного середовища», слова «(екологічна інформація)» в усіх відмінках вилучити.
Закон України «Про доступ до публічної інформації»	
Стаття 13. Розпорядники інформації 1. Розпорядниками інформації для цілей цього Закону визнаються: 1) суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання;	**Стаття 13. Розпорядники інформації** 1. Розпорядниками інформації для цілей цього Закону визнаються суб'єкти владних повноважень – органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання.

2) юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів; 3) особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, – стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків; 4) суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них. 2. До розпорядників інформації, зобов'язаних оприлюднювати та надавати за запитами інформацію, визначену в цій статті, у порядку, передбаченому цим Законом, прирівнюються суб'єкти господарювання, які володіють: 1) інформацією про стан довкілля; 2) інформацією про якість харчових продуктів і предметів побуту; 3) інформацією про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян; 4) іншою інформацією, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідною інформацією). 3. На розпорядників інформації, визначених у пунктах 2, 3, 4 частини першої та в частині другій цієї статті, вимоги цього Закону поширюються лише в частині оприлюднення та надання відповідної інформації за запитами.	*2. Розпорядниками інформації також визнаються:* 1) юридичні особи, що фінансуються з державного, місцевих бюджетів, бюджету Автономної Республіки Крим, – стосовно інформації щодо використання бюджетних коштів; 2) особи, якщо вони виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень згідно із законом чи договором, включаючи надання освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг, – стосовно інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків; 3) суб'єкти господарювання, які займають домінуюче становище на ринку або наділені спеціальними чи виключними правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг та цін на них. 4) усі суб'єкти господарювання, а також юридичні особи, що не є суб'єктами господарювання – стосовно інформації, що стосується навколишнього природного середовища, інформації про якість харчових продуктів і предметів побуту, про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян, а також іншої інформації, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідної інформації). *3. Вилучити* *4. Вилучити*

4. Усі розпорядники інформації незалежно від нормативно-правового акта, на підставі якого вони діють, при вирішенні питань щодо доступу до інформації мають керуватися цим Законом.	
Стаття 20. Строк розгляду запитів на інформацію ... 2. У разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту. ...	**Стаття 20. Строк розгляду запитів на інформацію** ... 2. У разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, *навколишнього природного середовища,* якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту. ...

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.*Матвійчук А.О.* Особисте немайнове право на сприятливе навколишнє природне середовище: порівняльно-правовий аналіз / А.О. Матвійчук // Юридична наука. – 2012. – № 11. – С. 7-13.

2.*Матвійчук А.О.* Особисте немайнове право на сприятливе навколишнє природне середовище: проблеми понятійного апарату/ А.О. Матвійчук // Юридична наука. – 2012. – №12. – С. 21-28.

3.*Матвійчук А.О.* Особисте немайнове право на інформацію про стан навколишнього природного середовища: проблеми термінології / А.О. Матвійчук// Юридична наука. – 2014. – №1. – С. 7-18.

4.*Матвійчук А.О.* Особисте немайнове право особи на інформацію про стан навколишнього природного середовища: постановка проблеми/ А.О. Матвійчук// Юридична наука. – 2013. – №12. – С. 7-14.

5.*Матвійчук А.О.* Практичні проблеми та тенденції захисту особистого немайнового права на інформацію, що стосується навколишнього природного середовища (за матеріалами судової практики) / А.О. Матвійчук // Юридична наука. – 2014. – № 5. – С. 15-35.

6.*Матвійчук А.О.* Ознаки об'єкта особистого немайнового права на сприятливе навколишнє природне середовище / А.О.Матвійчук // Часопис академії адвокатури. – 2013. – № 2. – С. 18-23.

7.*Матвійчук А.О.* Окремі питання захисту цивільно-правовими способами особистого немайнового права фізичної особи на сприятливе навколишнє природне середовище/ А.О. Матвійчук// Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2013. – № 10. – С. 69-75.

8.*Матвійчук А.О.* Об'єкт особистого немайнового права на сприятливе навколишнє природне середовище: проблемні питання/ А.О. Матвійчук // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2013. – № 3. – С. 68-73.

9.*Матвійчук А.О.* Особисте немайнове право на сприятливе навколишнє природне середовище: проблеми понятійного апарату/ А.О.Матвійчук // Юридична наука. – 2012. – №12. – С. 21-28.

10. *Матвійчук А.О.* Припинення діяльності, що завдає шкоди довкіллю, як спосіб захисту особистого немайнового права на безпечне для життя і здоров'я навколишнє природне середовище/ А.О.Матвійчук // Юридична наука. – 2014. – № 2. – С. 7-23.

11. *Матвійчук А.О.* Шляхи вдосконалення законодавства в частині забезпечення особистого немайнового права фізичної особи на екологічну інформацію/ А.О. Матвійчук // XII Международный научно-практический конгресс «Объединение экономистов и правоведов – ключ к новому этапу развития» (г. Берн, Швейцария, 29 ноября 2013 года). – Женева, Минск, Одесса, Санкт-Петербург, 2013. – Т. 2. – С. 208-211.

12. *Матвійчук А.О.* Право майбутніх поколінь на сприятливе навколишнє природне середовище: реалії та перспективи/ А.О. Матвійчук // Юридична наука. – 2013. – № 4. – С.43-50.

Матвійчук А.О. Шляхи вдосконалення законодавства України, що регулює питання здійснення особистих немайнових прав у сфері охорони навколишнього природного середовища

У даній статті узагальнені, систематизовані та актуалізовані запропоновані автором у різний час пропозиції щодо внесення змін та доповнень до законодавства України, що регулює питання здійснення особистих немайнових прав у сфері охорони навколишнього природного середовища, підготовлені в рамках роботи над дисертаційним дослідженням. Зазначені пропозиції оформлені як порівняльна таблиця до законопроекту та супроводжуються короткими поясненнями.

Ключові слова: *особисті немайнові права, навколишнє природне середовище, екологічна інформація.*

Матвейчук А.А. Пути совершенствования законодательства Украины, регулирующего вопросы осуществления личных неимущественных прав в сфере охраны окружающей природной среды

В данной статье обобщены, систематизированы и актуализированы представленные автором в разное время предложения о внесении изменений и дополнений в законодательство Украины, регулирующего вопросы осуществления личных неимущественных прав в сфере охраны окружающей природной среды, подготовленные в рамках работы над диссертационным исследованием. Указанные предложения оформлены как сравнительная таблица к законопроекту и сопровождаются краткими пояснениями.

Ключевые слова: *личные неимущественные права, окружающая природная среда, экологическая информация.*

Matviichuk A.O. Ways to Improve Ukrainian Legislation, Which Regulates Personal Non-Property Rights in the Sphere of Natural Environmental Protection

In this article suggestions of changes and additions to Ukrainian legislation, which regulates personal non-property rights in the sphere of natural environmental protection,

made by the author in different time under thesis work, are generalized systemized and updated. Mentioned suggestions are performed as comparison table to a law project and are accompanied by short explanations.

Key words: *personal non-property rights, natural environment, environmental information.*

Стаття надійшла до редакції 20.08.2014.

ПОНЯТТЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 239-2 КК УКРАЇНИ

О.В. Буцко
аспірант кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. З'ясування поняття злочину незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах зумовлює подальший процес його дослідження, викликаний переосмисленням кримінально-правової доктрини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою земельного фонду займалися провідні вчені, а саме: Н.С. Гавриш, В.В. Носік, М.В. Шульга та інші. Але й сьогодні ця проблема залишається не вирішеною в законодавстві України.

Метою статті є з'ясувати значення і відмінності понять «землі водного фонду» та «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду» в законодавстві Україні.

Основні результати дослідження. Невід'ємною ознакою мови, у тому числі юридичної, є багатозначність. Значення терміну обумовлюється виключно тим змістом, який вкладають у нього мовці, отже, «термін не може бути правильним або неправильним, суворо кажучи, він може бути будь-яким». Тому, погоджуючись з думкою А.М. Мірошниченка «вважаємо некоректними поширені дискусії щодо істинності або «правильності» визначення того чи іншого терміну». Навряд чи можна довести, що якийсь термін може визначатися лише певним чином. Разом з тим, розглядаючи застосування певної термінології, можна визначити більш чи менш усталене застосування певного терміну в певному контексті у певний період (адже цілком можливо, що в інший період розуміння того самого терміну буде іншим). Крім того, виходячи із міркувань доцільності, можна домовитися із «співрозмовниками» про узгоджене розуміння того чи іншого, в принципі багатозначного, терміну. Саме такі завдання – підмітити закономірності у застосуванні поняття «землі водного фонду» та поняття «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду» в законодавстві, правозастосуванні та доктрині і мають бути вирішені нижче [11, с. 17].

Таким чином, за посягання на охорону і використання земель водного фонду передбачено кримінальну відповідальність у ст.239-2 КК України, а саме незаконне заволодіння землями водного фонду в особливо великих розмірах [1]. Даною статтею КК України визначено кримінально-караним неза-

© О.В. Буцко, 2014

конне заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду в особливо великих розмірах.

При визначенні предмета цього складу злочину є певні дискусійні питання. Оскільки у назві статті зазначено незаконне заволодіння землями водного фонду, а ч.1 цієї статті передбачає незаконне заволодіння поверхневим (ґрунтовим) шаром земель водного фонду. Тобто назва статті використовує поняття «землі водного фонду», а диспозиція цієї статті «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду». У зв'язку з тим, що ст.239-2 КК України є бланкетною правовою нормою, тому при дослідженні цих понять необхідно використовувати положення земельного та водного законодавства України.

Отже, передусім треба відзначити, що абсолютно слушною є пропозиція А.М. Мірошниченка, про застосування для позначення природного об'єкта поняття не «земля», а «землі» (за прикладом – води), яке несе в собі інше юридично змістове навантаження. Так, «земля» – це відокремлена від природного середовища працею людини частина (маса) речовини, поміщена в якусь місткість (вагони, контейнери, мішки, пакети тощо), це частина матеріального світу, а не природного екологічного середовища. Під поняттям «землі» слід розуміти природний компонент, не вилучений з довкілля, а органічно в нього вплетений, взаємодіючий з водами, лісами, атмосферним повітрям та іншими природними ресурсами. Слід зазначити, що Земельний кодекс України застосовує одночасно і те й інше поняття як тотожні [11, с. 16].

Відповідно до ст.18 Земельного кодексу України до земель України належать усі землі в межах її території, в тому числі острови та землі, зайняті водними об'єктами, які за основним цільовим призначенням поділяються на категорії [2].

Відповідно до ст.19 ЗК України землі водного фонду є однією з категорій земель України за основним цільовим призначенням поряд із землями сільськогосподарського, лісогосподарського, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення, а також землями житлової та громадської забудови [2].

Стаття 4 ВК України до земель водного фонду відносить землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водоймами, болотами, а також островами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів [3].

Стаття 58 ЗК України, в свою чергу, закріплює, що до земель водного фонду відносять землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель зайнятих лісами; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів [2].

Як бачимо, є відмінності у статях ЗК та ВК України щодо земель зайнятих лісами. Проте з урахуванням положень ч.3. ст.2 ВК України, що земельні,

гірничі, лісові відносини, а також відносини щодо використання та охорони рослинного і тваринного світу, територій та об'єктів природно-заповідного фонду, атмосферне повітря, виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу України, що виникають під час користування водними об'єктами, регулюються відповідними законодавством України [3], тому вважаємо за доцільно в даному випадку керуватися ст.58 ЗК України щодо земель водного фонду України.

Що стосується поняття «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду», яке використовується у ч.1 ст.239-2 КК України, то ні Земельний, ні Водний кодекси України його не визначають. Отже дане термінологічне словосполучення вперше введене саме в КК України і це ускладнює встановлення поняття, а також з'ясування змісту предмета злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України. Тому, враховуючи те, що землі водного фонду є однією з категорій земель України за основним цільовим призначенням, розглянемо визначення поверхневого (ґрунтового) шару земель.

У такому випадку, щоб досягти задекларованої у статті мети, визначаємо його зміст методом формально-логічного та граматичного тлумачення – шляхом встановлення змісту і наведення тлумачення кожного з окремих термінів у цьому законодавчому словосполученні.

Отже, на думку Носіка В.В., в юридичному значенні земля – це «розташований над надрами, територіально обмежений кордонами України, цілісний, нерухомий поверхневий шар земельної кори, який є основою ландшафту і просторовим базисом...» [10, с. 34].

Шульга М.В. визначає землю «як складову частину біосфери, яка включає ґрунти та інші природні елементи ландшафту, що органічно пов'язані між собою і забезпечують належні існування флори і фауни та життєдіяльність людини» [13, с. 3]. Або як «найважливішу складову частину навколишнього природного середовища, що є частиною поверхні земної кори, яка є просторовою основою ландшафту...» [8, с. 96].

Державний стандарт 26640-85 «Земля. Терміни і визначення» розглядає категорія «земля» як «найважливішу частину навколишнього природного середовища, яка характеризується простором, рельєфом, ґрунтовим покровом, рослинністю, надрами, водами і є головним засобом виробництва у сільському господарстві, а також просторовою базою для розміщення галузей народного господарства» [14].

Як зазначає С.Б. Гавриш: «Виробничою силою землі слугує її верхній шар – ґрунт – природне утворення, яке складається з генетично пов'язаних горизонтів, що утворилися внаслідок перетворення поверхневих шарів літосфери під впливом води, повітря і живих організмів» [6, с. 7].

Також Носік В.В. дає тлумачення поняття «земна поверхня» – це «ґрунтовий шар разом з усією рослинністю, лісами, багаторічними насадженнями, які знаходяться у визначених на місцевості межах ділянки, а також поверхня, зайнята водоймами. Крім поверхневого шару земельна ділянка як об'єкт права власності включає також простір над та під поверхнею ділянки на висоту і глибину, необхідні для зведення житлових, виробничих та інших будівель і

споруд» [7, с. 50]. У свою чергу, ґрунти мають спільний режим із земельною ділянкою, землею, їх використання, охорона та відтворення регламентуються саме земельним законодавством. Таким чином, ч.2. ст.79 ЗК України зазначає, що право власності на земельну ділянку поширюється в її межах на поверхневий (ґрунтовий) шар, а також на водні об'єкти, ліси і багаторічні насадження, які на ній знаходяться, якщо інше не встановлено, законом та не порушує прав інших осіб [2].

На підставі ст.1 Закону України «Про охорону земель» земля – це поверхня суші з ґрунтами, корисними копалинами та іншими природними елементами, що органічно поєднанні та функціонують разом з нею [4], відповідно ґрунт є одним зі складових елементів землі (земельної ділянки). Відповідно ґрунт – природно-історичне органо-мінеральне тіло, що утворилося на поверхні земної кори і є осередком найбільшої концентрації поживних речовин, основою життя та розвитку людства завдяки найціннішій своїй властивості – родючості, а родючість ґрунту – здатність його задовольняти потреби рослин в елементах живлення, воді, повітрі і теплі в достатніх кількостях для їх нормального розвитку, які в сукупності є основним показником якості ґрунту [4].

Зазначимо, що об'єктами правової охорони можуть бути також окремі складові частини землі: її поверхня (ґрунти), а також глибинні частини землі (її надра). Отже, з погляду фактичного змісту, з погляду правової регламентації термін «земля» є загальним значенням. Щоб охарактеризувати землі, найточніше вжитим терміном є термін «ґрунти», що означає поверхню землі, яка є найродючішою, а точніше засобом виробництва.

На відміну від інших об'єктів власності, земля є продуктом самої природи, вона виникла та існує незалежно від волі й свідомості людей, без будь-якого сприяння з їхнього боку. Це відрізняє землю від інших об'єктів права власності, створених працею людини, її виробничою діяльністю. Як зазначав Г.О. Аксеньонок, земля є природною і необхідною передумовою будь-якого суспільного виробництва, в тім числі пов'язаного з розвитком сільського господарства, з використанням предметів природи і довкілля [5, с. 13].

На думку Л.Б. Шейнін, уточнюючи обсяг поняття «земля», закон не уточнює розуміння цього слова, зважаючи на його побутове значення. Водночас, у побуті землею називають і верхній родючий шар земної кори, особливо на орних угіддях (тобто ґрунт) і ґрунти, що втратили ґрунтовий покрив (підґрунтя), і загалом, будь-яку тверду поверхню (за винятком льоду) – виходи скельних порід, піски тощо. Крім цього, землею повинна вважатися й така поверхня, яка виходить з-під вод, що її покривають, наприклад, у випадках пересихання рік, озер та інших водойм [12, с. 39].

Керуючись цим розумінням, термін «земля» найзагальніше можна окреслити як будь-яку природну тверду поверхню, і в цьому випадку поняття «ґрунт» було б поглинуто поняттям «земля». З такою логічною конструкцією можна було б погодитись, коли б ґрунти не відрізнялись від шарів земної поверхні, що залягають нижче, не змінювались під дією людини і не відігравали важливої ролі в житті рослин. Для земель, які використовуються в сільському чи лісовому господарстві, суттєве значення має ґрунтовий покрив.

Коли ґрунти будуть змиті, розвіяні, виведені або зіпсовані яким-небудь способом, то «земля» в розумінні твердої поверхні залишиться, проте її господарська цінність знизиться або навіть буде зведена нанівець. Тому в сільському й лісовому господарствах поняття «ґрунт» не може бути замінено більш загальним поняттям «земля», що означає будь-яку тверду поверхню.

Юридична доктрина та законодавство використовують біологічне розуміння ґрунтів як поверхневого шару землі, який має природні властивості родючості та характеризується певним органо-мінеральним складом і профільним типом будови. Тому можна зробити висновок, що поняття «ґрунти» в юридичному аспекті передусім пов'язане з їх природною властивістю родючості, а отже, зі значеннями їх як основного й незамінного засобу виробництва продукції сільського господарства.

У земельному законодавстві часто вживають термін «територія», яке ближче до значення «земля» ніж «ґрунт». У тих випадках, у яких першочергове значення має родючість ґрунтів, кількісні показники є вже другорядними [6, с. 12].

Отож, термінові «земля» певною мірою властиві кількісні показники, територіально-просторові, а терміну «ґрунти» – насамперед якісні характеристики. Внаслідок цього поняття «земля» і «ґрунт» є майже рівнозначними, однопорядковими, проте різними за змістом. Водночас функціонування ґрунтів як головного засобу виробництва без землі поки і неможливе в широких масштабах.

Тому погоджуючись з думкою П.С. Берзіна, А.М. Мірошниченко, які відмічають, що можна «визначити поверхневий (ґрунтовий) шар як певний простір у межах земельної ділянки, що знаходиться над та під поверхнею ділянки» [9].

Висновки. Отже, відповідно до проведеного аналізу двох понять можна зробити висновок, що поняття «землі водного фонду» і «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду» не є тотожними й перше є ширше за змістом. Автори законопроекту застосували термін «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду» як уточнюючий стосовно терміна «землі водного фонду».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 01.09.2001р. № 2341-III – Ст. 447 // Відомості Верховної Ради України 2014, № 2-3, ст. 41.

2. Земельний кодекс України: Закон України від 25.10.2001, № 2768-III – Ст. 27 // Відомості Верховної Ради України, 2013 р., №41, ст. 551.

3. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995, № 231/95-ВР, Ст. 189 // Відомості Верховної Ради України, 2013 р., № 46, ст. 640.

4. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003, № 962-IV, Ст. 349// Відомості Верховної Ради України, 2012 р., № 49, ст. 555.

5. *Аксененко Г.А.* Земельные правоотношения в ССР – М. : Госюризд., 1998 г. – 224 с.

6. *Гавриш Н.С.* Правова охорона ґрунтів: Монографія / Н.С. Гавриш – О. : ОНЮА, 2008. – 69 с.

7. *Носік В.В.* Право власності на землю Українського народу: Монографія/ В.В. Носік – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 544 с.

8. *Шульга М.В.* Актуально-правовые проблемы земельных отношений в современных условиях / М.В. Шульга – Х. : Консум, 1998. – 224 с.

9. *Берзін П.* Про законодавчі потуги вирішувати уявні проблеми в кримінальному праві / П .Берзін, А.М. Мірошниченко // Юридичний Вісник України. – №24 – 2012.

10. *Носік В.В.* Земля як об'єкт права власності // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка: Серія юридичні науки. – 2000. – Вип. 38. – С. 33-40.

11. *Мірошниченко А.М.* Земельне право України: Навч. посіб. – К. : Алерта, ЦУЛ, 2011. – 678с. – ISBN 966-617-566-054-6.

12. *Шейнин Л.Б.* Земельное право России: Учеб. пособие / Л.Б. Шейнин – М. : Эксмо, 2007-351с. – ISBN 5-699-18-383-3.

13. *Шульга М.В.* Земельний кодекс України: Науково-практичний коментар / М.В. Шульга – Х. : Одіссей, 2008. – 624 с. – ISBN 966-8088-26-3.

14. Государственный стандарт Союза ССР. Земли. Термины и определения. ГОСТ 26640-85 – М. : Издательство стандартов, 1989. – 565 с.

Буцко О.В. Поняття злочину, передбаченого ст. 239-2 КК України

У статті автором здійснено порівняння двох понять «землі водного фонду» і «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду» і встановлено, що поняття «землі водного фонду» є значно ширше за змістом від поняття «поверхневий (ґрунтовий) шар земель водного фонду».

Ключові слова: *землі, ґрунтовий шар, водний фонд, землі водного фонду.*

Буцко А.В. Понятие преступления, предусмотренного ст. 239-2 УК Украины

В статье автором проведено сравнение двух понятий «земли водного фонда» и «поверхностный (почвенный) слой земель водного фонда» и установлено, что понятие «земли водного фонда» значительно шире по содержанию от понятия «поверхностный (почвенный) слой земель водного фонда».

Ключевые слова: *земли, почвенный слой, водный фонд, земли водного фонда.*

Butsko O.V. The concept of a crime under Art. 239-2 of the Criminal Code of Ukraine

In this article the author compared the two concepts of «land of water fund» and «surface (soil) layer of water resource lands» and found that the concept of «land of water fund» is much broader in content from the concept of «surface (soil) layer of water resource lands».

Keywords: *land, topsoil, water fund, water fund lands.*

Стаття надійшла до редакції 10.09.2014.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ, НОРМ І СТАНДАРТІВ, ЩО СТОСУЮТЬСЯ УБЕЗПЕЧЕННЯ ДОРОЖНЬОГО РУХУ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ДЕЯКИХ ІНШИХ ДЕРЖАВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

О.О. Звоненко
здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Перед правозастосовними органами сьогодні постало питання підвищення ефективності боротьби зі злочинністю, у тому числі з посяганнями на відносини, що виникають та забезпечують умови з убезпечення дорожнього руху. Певне узагальнення практики правозастосовних органів показує, що вони мають певні труднощі в застосуванні норм про кримінальну відповідальність за злочини, передбачені ст. 288 КК України. Зумовлено це низкою факторів, до яких належать недоліки в конструюванні норм, передбачених ст.288 КК України. Ряд проблем, зокрема предмет, об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт та суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ст.288 КК України, відмежування цього складу злочину від суміжних й аналогічного адміністративно-правового делікту та кваліфікація (у разі необхідності за сукупністю складів злочину) залишаються дискусійними.

Сьогодні, як засвідчує світова практика, запобігання порушень убезпечення дорожнього руху неможливе без відповідних наукових досліджень та розробки комплексу правових заходів вирішення цієї проблеми. Втім в Україні поки що не вироблено єдиної державної політики гарантування безпеки дорожнього руху, спостерігається брак системності думок, ідей, понять та їх поєднання стрункими теоретичними концепціями.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемою транспортних злочинів займалися вчені-юристи, які розкривали дану проблематику за відповідними науковими напрямками. Підґрунтя щодо кримінально-правових досліджень злочинів проти безпеки дорожнього руху в минулому та на початку цього століття розробляли М.С. Алексєєв, І.С. Андреєв, В.П. Бахін, Б.Є. Боровський, М.Г. Богатирьов, В.К. Глистін, В.І. Касинюк, А.П. Копейченко, О.І. Коробєєв, О.Б. Курінов, Г.М. Надгорний та інші фахівці.

Мета статті полягає у дослідженні кримінальної відповідальності за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху за законодавством України та деяких інших держав.

Основні результати дослідження. Кримінально-правова охорона – це система кримінально-правових заходів та засобів, що передбачені чинним кримінальним законодавством та, яка містить кримінально-правові санкції; запобіжні заходи, і забезпечуються кримінально-правовою політикою у сфері вдосконалення нормотворчої та правозастосовної діяльності в дослідженій сфері

© О.О. Звоненко, 2014

[5, с. 44]. Кримінально-правова охорона насамперед передбачає притягнення особи, яка посягає на відповідний об'єкт, до кримінальної відповідальності, відповідно до чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України) [1, с. 179]. До об'єктів кримінально-правової охорони входять соціальні цінності, права та законні інтереси людини і громадянина, інтереси держави, юридичних осіб. Дослідження даних злочинів показує, що до середини XX ст. відповідальність у сфері безпеки дорожнього руху характеризувалась об'єктивним ставленням, тобто притягненням учасників дорожнього руху до кримінальної відповідальності за настання фактичних наслідків дорожньо-транспортної пригоди без з'ясування суб'єктивного ставлення у вину.

На нашу думку, дану проблему необхідно розглядати стосовно її складоутворюючих ознак злочину, передбаченого ст.288 КК України, та відповідних складів злочинів іноземних держав, що вибрані нами для порівняння. Це допоможе найбільш повно показати співвідношення законодавства України (ст.288 КК України) з відповідними статтями кодексів зарубіжних держав, а також виявити певні проблеми, які належить вирішити законодавцю України з метою вдосконалення ст.288 КК України.

Так, згідно зі ст.288 КК України, на нашу думку, об'єктом цього складу злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з підтримання безпеки руху та експлуатації транспорту, дотримання правил, норм і стандартів дорожнього руху. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують дотримання правил, норм і стандартів дорожнього руху. Додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину можуть бути відносини, що забезпечують умови з охорони життя, здоров'я або власності. Натомість за ст.314 КК Білорусь (відносини щодо убезпечення дорожнього руху), за ст.344 КК Болгарії (відносини, що стосуються транспортних злочинів та інших шляхів сполучення), ст.280 КК Республіки Киргизстан (відносини, що забезпечують правила укладання доріг), ст.158 Республіки Казахстан (суспільні відносини, що виникають при руйнуванні, пошкодженні або приведенні іншим способом в непридатний для експлуатації стан шляхів сполучення), за ст.173 § 1, § 2, § 3, § 4 КК Польщі (відносини з руху сухопутного, водного або повітряного транспорту), за ст.124 КК Японії (відносини, що виникають в результаті руйнування або загороджування наземного шляху або моста); за ст.258 КК Латвії (пошкодження шляхів сполучення) [4-6; 9-11].

Проаналізовані норми перелічених законодавчих актів відповідних держав дають підстави розуміти, що під об'єктом цих злочинів слід розуміти суспільні відносини з руйнування або пошкодження шляхів сполучення, а додатковим об'єктом за цими статтями кодексів виступають відносини, що забезпечують охорону життя, здоров'я та убезпечення дорожнього руху.

Щодо предмета зазначеного складу злочину, яким згідно з чинним законодавством (ст.288 КК України) є шляхи, вулиці, залізничні переїзди, інші шляхові споруди, а шляховими спорудами є споруди, по яких здійснюється рух автомобільного та подібного до нього видів транспорту, - магістральні автомобільні шляхи, під'їзні дороги, вулиці та площі міст, інших населених пунктів. Вони включають у себе насип, покриття, рейкові трамвайні шляхи, розмітку,

знаки, світлофори, шлагбауми, інженерні конструкції (підпірні стінки, камінневловлюючі сітки, мости, тунелі, водовідвідні пристрої), системи зв'язку тощо. Предметом злочину є: 1) автомобільні дороги; 2) споруди на них; 3) шляхи сполучення; 4) залізничні переїзди [12, с.821]. Шляхи сполучення – це залізничне полотно з рейками, шпалами, насипом на магістральних і під'їзних шляхах; злітні смуги, доріжки для вирулювання, канали; автомобільні дороги. Споруди на них - це пасажирські платформи, навантажувально-розвантажувальні рампи, мости, тунелі, естакади, підпірні стіни, сітки для попередження падіння каміння, тягові станції та шлагбауми, шляхові знаки [12, с.821].

Натомість у зарубіжному законодавстві існують певні особливості. Так, у ст.344 КК Болгарії предметом законодавець називає знак або сигнал, призначені для забезпечення безпеки руху на транспорті [8, с. 242]. Натомість законодавець Республіки Киргизстан предметом називає за ст.280 дороги [4]. У КК Республіки Казахстан предметом називаються шляхи сполучення, засоби сигналізації або зв'язку або іншого транспортного устаткування, а також транспортні комунікації [7]. А у ст.124 КК Японії предметом є наземний шлях або міст [10, с. 86-87]. Тому необхідно зазначити, що найбільш вдале описання предмета цього злочину дається все ж таки у ст.288 КК України та ст.344 КК Болгарії, хоча і вони потребують певних уточнень.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст.288 КК України, характеризується: 1) діяння - проектування транспортних об'єктів з відступами від вимог безпеки для даної категорії доріг (недотримання радіусів закруглення, подовжнього і поперечного профілів, осьового навантаження, пропускної здатності та міцності мостів, використовуваних матеріалів), спорудження з відхиленнями від проекту чи взагалі без належної проектної документації тощо; 2) будівництво порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху; 3) реконструкція шляхових споруд [12, с.821]. Кримінальне законодавство зарубіжних країн описує об'єктивну сторону подібного злочинного діяння по-різному. Так, наприклад, КК Республіки Казахстан називає такі ознаки об'єктивної сторони цього злочину, як руйнування; пошкодження або приведення іншим способом в непридатний для експлуатації стан шляхів сполучення, засобів сигналізації або зв'язку або іншого транспортного устаткування; блокування транспортних комунікацій [7]. За законодавством Японії ст.124 КК, де об'єктивна сторона зазначається, як руйнування або загороджування наземного або водного шляху або моста [10, с. 86-87]. Натомість за законодавством Латвії (ст.258 КК Латвійської Республіки) діяння називаються лише як навмисне знищення або ушкодження шляхів сполучень [11, с.246].

Порівняння злочинів, передбачених ст.288 КК України та ст.124 КК Японії, свідчить, що у законодавстві Японії криміналізовані лише дії [10, с. 86], на відміну від законодавства України, де передбачаються дії та бездіяльність [1, с. 179]. На нашу думку, законодавець України зробив краще. Крім того, згідно із законодавством Японії зазначаються такі дії, як руйнування або загороджування, а за законодавством України проектування, реконструкція, будівництво, що більш повно охороняє суспільні відносини [1, с.179]. За ст.344 КК

Болгарії передбачені такі ознаки об'єктивної сторони зазначеного складу злочину: 1) знищення або переміщення дорожніх знаків або сигналів; 2) помилкова установка знаків; 3) подання помилкових сигналів. Це положення про діяння ст.344 КК Болгарії «і цим поставить в небезпеку чиєсь життя або майно» [8, с.242], в певній інтерпретації можна застосувати для формулювання небезпеки ст.288 КК України і це, можливо, більш чітко визначить об'єктивну сторону цього складу злочину.

Що стосується суб'єкта злочину ст.288 КК України, то у цій статті суб'єкт спеціальний. Суб'єктами складу злочину за ст.288 КК України можуть бути особи: 1) відповідальні за будівництво, експлуатацію, ремонт чи утримання транспортних об'єктів, тобто працівники, на яких покладено спеціальні обов'язки в цій сфері наказом або розпорядженням чи які виконують такі обов'язки, виходячи з обійманої посади (начальник шляхової експлуатаційної дільниці, головний інженер проекту тощо); 2) які виконують такі роботи, при чому як безпосередні виконавці (бульдозеристи, водії піскорозкидальних машин, машиністи асфальтоукладників), так і керівники відповідних робіт (майстри, бригадири, начальники дільниць) [12, с.821]. Можна також констатувати, що суб'єктами злочинів, передбачених ст.344 КК Болгарії [8, с.242], ст.124 КК Японії [10, с. 86] та ст.258 КК Латвійської Республіки [11, с.247], є службова, приватна та неслужбова особа. Натомість аналіз ст.280 Республіки Киргизстан свідчить, що суб'єкт злочину тут спеціальний, адже зазначається, що це особи, відповідальні за укладання доріг [4].

Стосовно діяння, передбаченого ст.258 Латвійської Республіки видно, що воно вчиняється умисно, оскільки в п.1 самій статті зазначено «умисне знищення або пошкодження...» [11, с.247]. Ми бачимо, що це діяння вчиняється умисно так само і щодо настання наслідків.

На основі порівняльно-правового дослідження можна зробити висновки, які матимуть значення для законотворчої діяльності, для теорії кримінального права та практики застосування ст.288 КК України: 1) у більшості випадків за кримінальним законодавством зарубіжних країн склади злочинів, що передбачають відповідальність за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху, побудовані за описанням об'єктивної сторони як злочини з формальним складом; 2) за кримінальним законодавством деяких зарубіжних країн криміналізовані лише деякі дії, що значно і необґрунтовано обмежують відповідальність за порушення убезпечення дорожнього руху; 3) важливе значення має максимальна формалізація наслідків порушення убезпечення дорожнього руху.

Висновки. Порівняльно-правовий аналіз кримінального законодавства України (ст.288 КК) та кримінальним законодавством деяких зарубіжних держав: Республіки Киргизстан (ст.280 КК); Японії (ст.124 КК); Латвійської Республіки (ст.258 КК); Болгарії (ст.344 КК); Польщі (ст.173 КК) довів:

1) такі дослідження корисні для тлумачення положень ст.288 КК України;

2) їх результати можна використовувати для кваліфікації проаналізованого діяння;

3) ці дослідження є корисними для вдосконалення ст.288 КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. № 25–26. – Ст. 288.

2. Уголовный кодекс Республики Беларусь / Принят Палатой представителей 2 июня 1999 года / Одобрен Советом Республики 24 июня 1999 года. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2001. – 474 с.

4. Закон Кыргызской Республики. Об автомобильных дорогах (В редакции Закона КР от 16 мая 2008 года № 89) http://www.kenesh.kg/RU/Articles/1763-Zakon_KR_Ob_avtomobilnyx_dorogax.aspx

5. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Монографія / В.К. Матвійчук. – К. : Азимут-Україна, 2005. – 464 с.

6. Державна програма забезпечення безпеки руху на автомобільних дорогах, вулицях міст, інших населених пунктів і залізничних переїздах на 2003-2007 роки.

7. Уголовный кодекс Республики Казахстан. http://www.notariat.kz/index.php/ru/dokumenty/osnovopolagayushchie-normy/50-ugolovnyj-kodeks-respubliki-kazakhstan

8. Уголовный кодекс Республики Болгария. Законодательство зарубежных стран. / науч. ред. А.И. Лукашова; [перевод с болг. Д.В. Милушева]. – С.-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. – 296 с.

9. Уголовный кодекс Польши. Законодательство зарубежных стран. / науч. ред. А.И. Лукашова; [перевод с польського Д.А. Барилович]. – С.-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. – 232 с.

10. Уголовный кодекс Японии. Законодательство зарубежных стран. / науч. ред. А.И. Коробеева; [перевод с японского В.Н. Еремина]. – С.-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2002. – 224 с.

11. Уголовный кодекс Латвии. Законодательство зарубежных стран. / науч. ред. А.И. Лукашова; [перевод с латышского А.И. Лукашова]. – С.-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2001. – 309 с.

12. Науково-практичний кометар Кримінального кодексу України. – 6-те вид., перероб. та доп. / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – К. : Юридична думка, 2009. – 1233 с. – Ст.288.

Звоненко О.О. Кримінальна відповідальність за порушення правил, норм і стандартів, що стосуються убезпечення дорожнього руху за законодавством України та деяких інших держав: порівняльний аналіз

У статті проаналізовано ст.288 Кримінального кодексу України та законодавство деяких інших держав, а саме Республіки Киргизстан (ст.280 КК); Японії (ст.124 КК); Латвійської Республіки (ст.258 КК); Болгарії (ст.344 КК); Польщі (ст.173 КК) щодо питання убезпечення дорожнього руху. Зроблено порівняльний аналіз щодо об'єкта, предмета, суб'єкта, об'єктивної сторони, що стосуються убезпечення дорожнього руху за Кримінальним кодексом України та законодавством деяких інших держав.

Ключові слова: *кримінальна відповідальність, порушення правил, дорожній рух, убезпечення дорожнього руху, Кримінальний кодекс.*

Звоненко Е.А. Уголовная ответственность за нарушение правил, норм и стандартов, касающихся обеспечения безопасности дорожного движения по законодательству Украины и других государств: сравнительный анализ

В статье проанализированы ст.288 Уголовного кодекса Украины и законодательство других государств, а именно Республики Кыргызстан (ст.280 УК); Японии (ст.124 УК); Латвийской Республики (ст.258 УК); Болгарии (ст.344 УК); Польши (ст.173 УК) по вопросу безопасности дорожного движения. Сделан сравнительный анализ по объекту, предмету, субъекту, объективной стороне, которые касаются обеспечения дорожного движения по Уголовному кодексу Украины и законодательством других государств.

Ключевые слова: *уголовная ответственность, нарушение правил, дорожное движение, безопасность дорожного движения, Уголовный кодекс.*

Zvonenko O.O. Criminal liability for violation of rules, regulations and standards relating to road safety under the laws of Ukraine and other countries: a comparative analysis

The article analyzes the st.288 Criminal Code of Ukraine and the laws of other countries, namely the Republic of Kyrgyzstan (Article 280 of the Criminal Code); Japan (Article 124 of the Criminal Code); The Republic of Latvia (Article 258 of the Criminal Code); Bulgaria (st.344 the Criminal Code); Poland (st.173 CC) on the issue of road safety. A comparative analysis on the object, the subject, the subject, the objective side, which related to the road under the Criminal Code of Ukraine and the laws of other states.

Keywords: *criminal liability, breach of the rules, traffic, road safety, the Criminal Code.*

Стаття надійшла до редакції 27.08.2014.

РОДОВИЙ ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 250 КК УКРАЇНИ

В.А. Мельниченко
здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управляння»

Постановка проблеми. Питання, що стосуються родового об'єкта злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів, має важливе значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами родового об'єкта злочину, передбаченого ст.250 КК України на фрагментарному рівні займалися такі вчені, як: В.І. Тютюгін, В.К. Матвійчук, М.І. Мельник, М.І. Хавронюк, О.О. Дудоров, О.О. Навроцький, В.І. Борисов та ін. Проте, до цього часу ці питання не знайшли свого належного вирішення.

Мета статті полягає у дослідженні родового об'єкта злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів.

Основні результати дослідження. У законодавстві про кримінальну відповідальність на теренах України до сьомого періоду (XX ст. — 1991 р.), який мав назву «Україна в радянський період розвитку суспільства і державності» [1, с.67] були відсутні кримінально-правові норми про відповідальність за проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів. Тому в теорії кримінального права і в правозастосовній діяльності не склалися єдині підходи до визначення об'єкта злочину, що розглядається.

Відповідно до традиційного підходу, що склався у вітчизняній кримінально-правовій науці та в кримінальному праві країн СНД, юридичний аналіз норм, передбачених ст.250 КК України, почнемо з дослідження родового об'єкта посягання, оскільки саме об'єкт визначає криміналізацію суспільно небезпечного діяння. Він же слугує і відправним критерієм кваліфікації злочину [2, с. 62-63]. Важливо акцентувати увагу на тому, що кожний злочин посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди або ставить під загрозу завдання такої шкоди цим суспільним відносинам [3, с. 52; 4, с. 302]. Виходячи з цього, на наше переконання, необхідно стверджувати, що злочинне діяння неможливе без об'єкта, проти якого воно спрямоване.

Вчення про об'єкт злочину, і, зокрема родовий об'єкт в науці кримінального права є одним із найбільш важливих і надто складних проблем. У кримінально-правовій теорії є надзвичайно багато різноманітних підходів до розуміння об'єкта злочину. Важливо звернути увагу на те, що до найбільш поширених історичних концепцій об'єкта злочину в теорії кримінального права В.К. Грищук відносить наступні: 1) об'єкт злочину – суб'єктивне право (В.Д. Спасович); 2) об'єкт злочину – захищений інтерес (Ф. Ієрінг, Ф. Ліст, Б. С. Нікіфоров); 3) об'єкт злочину – блага та інтереси, що охороняються законом (правові блага) (А. Н. Круглевский, Г. В. Колоколов, Є. Я. Нимировський); 4) об'єкт злочину – безпека і добробут громадян (О. Ф. Кістяківський);

© В.А. Мельниченко, 2014

5) об'єкт злочину є: а) правові норми і конкретні блага та інтереси (М. Д. Сергієвський); б) посереднім об'єктом є порушений припис, норма, а безпосереднім об'єктом – суспільне відношення, що є реальним проявом цього припису (І.Я. Фойніцький); в) з формального боку є блага та інтереси, що охороняються цією нормою (Л.С. Білогриць-Котляревський); г) норми права в її реальному бутті (М.С. Таганцев); 6) об'єкт злочину – окремі особи чи групи осіб (П. Д. Калмиков); 7) об'єкт злочину охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (А.А. Піонтковський, Є.А. Фролов) [5, с. 159-164]. На наше глибоке переконання, зазначені положення є обґрунтованими.

Цікавим і, на нашу думку, переконливим є узагальнення найбільш продукуємих сучасних концепцій об'єкта злочину у кримінально-правовій доктрині професором В.К. Грищуком, яке він формулює наступним чином: 1) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом суспільні відносини (В.Я. Тацій, М.Й. Коржанський, М.І. Бажанов, А.В. Савченко, Б.О. Кирись, В.О. Навроцький, Н.О. Гуторова, Ю.Л. Шевцов та ін.); 2) об'єкт злочину – це соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом (П.С. Матишевський, Є.В. Фесенко, С.Б. Гавриш); 3) об'єкт злочину – людина незалежно від віку, розумового розвитку, соціального статусу, тощо (Г.П. Новосьолов); 4) об'єкт злочину — окремі особи або багато осіб (П.Я. Козаченко, З.А. Незнамова); 5) об'єкт злочину – охоронювані кримінальним законом соціально значущі цінності, інтереси, блага (А.В. Пашковська, А.В. Наумов); 6) об'єкт злочину – суспільні відносини, які є відповідним порядком, встановленими приписами правових норм, а також соціальні блага (Г.В. Чеботарюва); 7) об'єкт злочину двоякий – соціальна оболонка є завжди першим об'єктом, а всі інші об'єкти перебувають у середині цієї оболонки (В.М. Трубніков); 8) об'єкт злочину – охоронюваний кримінальним законом порядок суспільних відносин (О.М. Костенко, П.П. Андрушко, А.В. Ландіна); 9) об'єкт злочину – особливо цінні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом [5, с. 166].

У нас є всі підстави на те, щоб стверджувати, що такий підхід набув поширення в доктрині кримінального права і до його однодумців потрібно віднести: В.К. Грищука [5, с. 166], Я.М. Брайніна [6, с. 70], В.М. Кудрявцева [7, с. 130], А.А. Музику [8, с. 25], Л.В. Левицьку, Т.О. Мудрака, О.В. Сіренька, П.В. Цимбала [9, с. 18], А.В. Савченка, В.В. Кузнєцова і О.Ф. Шанька [10, с. 79], В.К. Матвійчука [11, с. 21].

Крім вищевказаних сучасних концепцій об'єкта існують ще й інші. Так, наприклад, С.Я. Лихова [12, с. 79], Ю.М. Жмур [13, с. 3] підтримують та розвивають концепцію, де об'єктом злочину є правовідносини.

Натомість В.П. Ємельянов називає об'єктом злочину охоронювані кримінальним законом конкретні сфери життєдіяльності людей, які і виступають безпосередніми об'єктами злочинів як реальних явищ дійсності [14, с. 214–215].

Потребує певної уваги те, що в джерелах з кримінального права пропонується й інша періодизація та класифікація розвитку концепцій об'єкта злочину. Зокрема, в історії розвитку вчення про об'єкт злочину виділяють наступні етапи: 1) перший етап (друга половина XIX – початок XX ст.) характеризу-

ється наявністю різних концепцій, до числа яких інколи відносять так звані теорії суб'єктивного права, норми права і правові блага [15, с. 325]; 2) другий етап розробки вчення про об'єкт злочину – період панування в нашій країні марксистсько-ленінського вчення, керуючись яким вітчизняна кримінально-правова наука взяла на озброєння тезу: «Об'єкт злочину – це суспільні відносини, і тільки вони» [15, с. 325]; 3) третій етап – це сучасні концепції об'єкта злочину. Він характерний тим, що в ньому кримінально-правова теорія вже не декларує про єдність думок, оскільки не тільки в науковій, але й у навчальній літературі все більше проявляється два основних, концептуальних підходи до трактовки поняття об'єкта злочину [15, с. 336]. Слід погодитися з Г.П. Новосєловим, що більша частина прихильників третього етапу зорієнтована на таке вирішення питання про концепцію об'єкта злочину, яка мала місце в радянський період в науці, тобто на визнання об'єктом злочину суспільні відносини [15, с. 336]. Проте потрібно акцентувати увагу на тому, що в останнє десятиріччя з'явилося також немало прибічників другого підходу. Всіх їх об'єднує одне: критичне сприйняття ідеї про те, що об'єктом злочину виступають суспільні відносини і тільки вони [15, с. 337].

Потребує також належної уваги те, що професор П.П. Андрушко робить деякі уточнення до узагальнення концепцій об'єкта, яку зробив В.К. Грищук. Наприклад, він уточнює свою власну позицію стосовно об'єкта злочину, а саме, що під таким він розуміє соціальні цінності, натомість порядок відносин (взаємовідносин) між суб'єктами розглядає як вид соціальних зв'язків між суб'єктами, які в свою чергу, є одним із видів соціальних цінностей, що охороняються кримінальним законом [16, с. 5]. Крім того, П.П. Андрушко звертає увагу на те, що С.Б. Гавриш відстоює концепцію об'єкта злочину – як правового блага, а не об'єкт злочину – соціальні блага (цінності), що охороняються кримінальним законом [16, с. 5-7].

Враховуючи те, що проблема об'єкта злочину загалом, не є предметом нашого дослідження, яке ми здійснюємо в цій роботі, тому не вдаючись до деталей аналізу кожної з наведених концепцій об'єкта злочину і виходячи з періодизації, зазначимо, що ми приєднуємося до дослідників, які об'єкт злочину розглядають саме з позиції теорії суспільних відносин. Представниками цієї теорії є, зокрема: В.Я. Тацій, В.К. Грищук. В.К. Матвійчук. А.А. Музика, М.Й. Коржанський, В.О. Навроцький, В.І. Борисов, І.О. Харь та ін.

Користуючись триступеневою класифікацією об'єктів злочинів, якої ми дотримуємося, визначимо місце норми, що досліджується (ст.250 КК України) у системі особливої частини КК України, її значення, надамо точну кваліфікацію вказаного діяння. Це все стає можливим, якщо виявиться найбільш правильно встановити родовий і безпосередній об'єкти злочину, передбаченого ст.250 КК України. Ця класифікація ґрунтується на співвідношенні філософських категорій: загального, особливого та окремого і відповідно включає три рівні: загальний, родовий, безпосередній [7, с. 81-82; 17, с. 124-125; 18, с. 60-62; 19, с. 56-57]. Таку тричленну класифікацію об'єктів злочинів підтримує переважна більшість науковців в галузі кримінального права. Відповідно до цієї класифікації, з позиції прихильників концепції, об'єкт злочину – суспільні

відносини, що поставлені під охорону кримінального закону, слід звернутися до загальноприйнятого підходу, що загальний об'єкт – вся сукупність суспільних відносин, що поставлені під охорону кримінального закону, родовий – група суспільних відносин, тотожних або однорідних за своєю сутністю, а безпосередній – це конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінально-правовою нормою.

З приводу родового об'єкта злочинів, що стосуються навколишнього природного середовища, в системі яких знаходяться і досліджувані відносини, на які посягають діяння, передбачені ст.250 КК України, є такі твердження, що ними є відносини: з порушення правил виробництва, промислів [20, с. 281]; з соціалістичної власності, матеріалізовані в природних багатствах [21, с. 65; 22, с. 17; 23, с. 169]; з порядку використання природних багатств у господарській діяльності чи суспільні відносини з їх використання [24, с. 368; 25, с. 515]; самі природні багатства [26, с. 262]; блага, що охороняються кримінальним правом: сама природа, природні об'єкти, екологічна безпека як особливо важливі та неперехідні цінності [27, с. 11-12]; з забезпечення раціонального використання й охорони природних багатств [28, с. 101]; природоохоронні відносини, спрямовані на охорону навколишнього природного середовища людини, його покращення й оздоровлення, а також на науково-обґрунтоване, раціональне використання і відтворення природних ресурсів, збереження нормального екологічного стану біосфери [29, с. 286]; суспільні відносини, що забезпечують безпечні природні умови з метою задоволення різнобічних потреб [30, с. 22]; деякі інші інтереси соціалістичного господарства в різних його сферах — лісового господарства, рибальства, мисливства тощо [31, с. 281]; з охорони природного середовища, його використання в інтересах соціалістичного суспільства [32, с. 80]; з використання, збереження і покращення природного середовища в інтересах соціалістичного суспільства, куди входить і охорона радянського народного господарства, порядок управління, громадська безпека та інше в ролі складових додаткових об'єктів [33, с. 6-7]; з суспільної безпеки, яка частіше всього є як стан захищеності суспільних інтересів [34, с. 31]; комплекс фактичних суспільних відносин, їх правової форми і матеріальної оболонки, здійснення яких забезпечує життєдіяльність людини, використання нею навколишнього середовища як безпосереднього базису існування, задоволення розумних соціальних потреб і гарантує її безпеку [35, с. 177].

Всі зазначені вище точки зору стосовно родового об'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища є дещо суперечливими, або призводять до помилкового ототожнення об'єкта злочину (суспільних відносин) з предметом злочину, а іноді стосуються діяння, порядку, безпеки, діяльності, благ, предметів злочину або відповідного стану тощо. По-перше, це зумовлено тим, що в авторів відсутнє намагання дослідити внутрішню сторону і зміст відносин, які є об'єктом певних видів злочинів проти навколишнього природного середовища, визначити їх співвідношення із суміжними групами суспільних відносин. По-друге, це спричинено тим, що не існує єдиного розуміння відносин стосовно навколишнього природного середовища (наприклад, довкілля, зовнішнє середовище, природа, навколишнє середовище) як об'єкта кримі-

нально-правової охорони. По-третє, по різному розуміють предмет відносин як складову частину об'єкта злочину. І останнє: автори невірно тлумачать положення Конституції і чинного законодавства, ігноруючи науковий підхід до з'ясування та тлумачення тих чи інших явищ, що є в полі зору нашого дослідження.

До зазначеного вище відступу ми повернемося після аналізу зазначених точок зору стосовно визначення родового об'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища.

Необхідно звернути увагу на те, що прихильники першого судження, зокрема А.Н. Трайнін, розглядаючи об'єкт цих злочинів, стверджує, що ним є виробництво, промисли, а не відносини, що є помилкою, оскільки не відповідає призначенню такої охорони. Прихильники іншої точки зору, зокрема Ю.І. Ляпунов, В.Л. Мунтян, Т.Л. Сергеєва та інші, відносять помилково об'єкт цих злочинів до власності. Слід погодитися з Е.М. Жевлаковим, В.Я. Таційом, Н.Ф. Кузнєцовою та ін., які стверджують про те, що приналежність природних ресурсів державі, а в нашому випадку (у зв'язку з положеннями Конституції України) — українському народу, ще не дозволяє відносити їх до відносин власності [36, с. 16; 37, с. 64-67; 38, с. 125].

Симпатики другої точки зору, зокрема, А.А. Піонтковський, Г.Л. Кригер та ін., на наш погляд, помилково визнають родовим об'єктом цих злочинів порядок використання природних ресурсів, оскільки неможливо ці відносини обмежувати використанням цих ресурсів.

Не можна погодитися також з авторами третьої точки зору, зокрема Б.М. Леонтьєвим та ін., які всупереч загальноприйнятій доктрині кримінального права стверджують, що об'єктом злочинів проти навколишнього природного середовища є самі природні багатства (природні ресурси), а не відповідні суспільні відносини.

Четверта група авторів, зокрема С.Б. Гавриш, зводить родовий об'єкт досліджуваних злочинів з різними благами, доповнюючи їх екологічною безпекою. Такий підхід, на наш погляд, є помилковим. П'яті називають родовим об'єктом соціалістичні суспільні відносини, які забезпечують раціональне використання і охорону природних багатств (І.М. Тяжкова). Ця позиція є неповною, оскільки охоплює лише раціональне використання природних ресурсів.

Більш повним є визначення родового об'єкта цих злочинів, яке пропонує В.Я. Тацій, але й воно є дещо проблемним. Страждає такою неповнотою визначення родового об'єкта цих злочинів, запропоноване В.Д. Пакутіним, в якому не врахований екологічний його зміст. Слід зазначити, що й визначення родового об'єкта зазначених злочинів З.А. Вишинської підміняється категорією «інтерес», який є лише приводом для існування суспільних відносин. Твердження Т.А. Бушуєвої надто загальне. У свою чергу визначення родового об'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища, запропоноване Г.З. Корчевою, не відповідає сфері охорони.

Визначення родового об'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища, запропоноване Н.О. Лопашенко, як суспільна небезпека є непереконливим.

З метою встановлення родового об'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища (до яких відноситься і проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів), звернемося до його структури: 1) це суб'єкти або учасники суспільних відносин; 2) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин; 3) предмет суспільних відносин .

Як свідчить аналіз джерел та інших праць, які стосуються кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища, зокрема, праць Е.М. Жевлакова [36, с. 20-21], П.Ф. Повеліціної, А.В. Галахової, С.Б. Гавриша та ін. [39, с. 5-12; 40, с. 94-142; 41, с. 3-5; 42, с. 68-118], що ці автори не досліджують суб'єктів відносин, які є складовим елементом об'єкта цих злочинів. Інші їх лише називають загальними словами, наприклад, Ю.І. Ляпунов [43, с. 261].

Вивчення нами кримінальних справ дозволяє нам стверджувати, що у всіх без виключення випадках одним із суб'єктів, досліджуваних автором відносин, були фізичні особи. Наше звернення до законодавства та підзаконних нормативних актів, а також до практики досудового слідства і судової практики про злочини проти навколишнього природного середовища [44; 45; 46; 47] показує, що другу сторону суб'єктивного складу презумують як фізичні, так і юридичні особи.

Вивчення соціальної функції суб'єкта відносин, тобто його прав і обов'язків (статусу), має певну цінність, оскільки з'ясування суб'єктного складу відносин сприяє визначенню змісту самих відносин, дає можливість оцінити їх характер, обсяг цих відносин і межі дії закону. Отже, робити певний перелік суб'єктів суспільних відносин (об'єкта злочинів навколишнього природного середовища) немає необхідності. Важливо лише зрозуміти, що вони можуть мати різноманітні варіанти, які так чи інше можуть впливати на зміст відносин та межі кримінальної відповідальності. Про це свідчить і судова практика: суди правильно кваліфікували діяння лише тоді, коли встановлювали суб'єктів відносин, їх соціальний статус (роль) у суспільних відносинах.

У контексті дослідження структури об'єкта злочинів проти навколишнього природного середовища для усвідомлення змісту цих відносин важливе значення має предмет відносин [48, с. 79]. Справедливим є твердження, що предметом суспільних відносин є те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують і самі ці відносини. Слід звернути увагу на те, що не можна змішувати предмет відносин з предметом зовнішнього світу, їх не можна попробувати, перенести тому, що це відносини і тільки. Тому предметом відносин у злочинах проти навколишнього природного середовища є те, з приводу чого виникають відносини, а не їх уречевлення (фізичне тіло) [49, с. 117]. Слід погодитися з твердженням В.К. Матвійчука, що не самі речі і фізичні тіла є предметом відносин, а саме відносини з приводу умов, через які люди вступають між собою в той чи інший соціальний зв'язок.

Отже, на наш погляд, є сприйнятливою позиція в юридичній літературі, що предметом відносин, досліджуваних складів злочинів є стосунки (умови), які забезпечують охорону, раціональне використання та відтворення природних об'єктів у всіх їх проявах, а також відносини, що забезпечують екологічну безпеку [49, с. 119].

Такий підхід до дослідження свідчить про те, що нас цікавлять не будь-які соціальні зв'язки, а зв'язки у межах діяльності з охорони відносин у сфері охорони, раціонального використання, відтворення та оздоровлення природних об'єктів (зовні цей зв'язок може проявитися у формі діяльності, в застиглій формі тощо) [49, с. 119-120].

Висновки. Отже, все вищевикладене дає нам підставу підтримати позицію В.К. Матвійчука, що родовим об'єктом злочинів проти навколишнього природного середовища (складовим яких є і проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів) є суспільні відносини з приводу умов (стосунків), що забезпечують охорону, раціональне використання, оздоровлення і відтворення сприятливого навколишнього природного середовища [49, с. 121].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Матвійчук В.К.* Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Азимут—Україна, 2005. — 464 с.

2. *Гаухман Л.Д.* Квалификация преступлений: закон, теория, практика / Л.Д. Гаухман. — [3-е изд., перераб. и дополн.]. — М. : АО «Центр «Юр Информ», 2005. — 457 с.

3. *Матвійчук В.К., Присяжний В.М.* Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів: відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання: [монографія] / В.К. Матвійчук, В.М. Присяжний. — К. : КНТ, 2007. — 272 с.

4. *Наумов А.В.* Российское уголовное право: Курс лекций: В 3 т. – Т.1: Общая часть / А.В. Наумов. — 4-е изд., перераб. и доп. — М. : Волтерс Клувер, 2007. — 736 с.

5. *Грищук В.К.* Кримінальне право України: Загальна частина: Навч. посібник для студентів юрид. фак. вищ. навч. закл. / В.К. Грищук. — К. : Ін Юре, 2006. — 586 с.

6. *Брайнін Я.М.* Основні питання загального вчення про склад злочину / Я.М. Брайнін. — К. : Вид-во Київського університету, 1964. — 189 с.

7. *Кудрявцев В.Н.* Объективная сторона преступления / В.Н. Кудрявцев. — М. : Гос. изд-во юрид. лит. 1960. — 244 с.

8. *Музика А.А.* Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А.А. Музика. — К. : Логос, 1998. — 323 с.

9. *Левіцька Л.В., Мудрак Т.О., Сіренко О.В., Цимбал П.В.* Кримінальне право України. Загальна частина: Навч. посібник / Л.В. Левицька, Т.О. Мудрак, О.В. Сіренко, П.В. Цимбал. — Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2005. — 206 с.

10. *Савченко А.В., Кузнєцов В.В., Штанько О.В.* Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій / А.В. Савченко, В.В. Кузнєцов, О.Ф. Штанько. — К. : Вид-во Паливода А.В., 2005. — 640 с.

11. *Матвейчук В.К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: Учебное пособие / В.К. Матвейчук. — К. : НИ и РИО Украинской академии внутренних дел, 1992. — 79 с.

12. *Лихова С.Я.* Злочини у сфері реалізації громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина (Розділ V Особлива частина КК України): Монографія / С.Я. Лихова. — К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський Університет», 2006. — 573 с.

13. *Жмур Ю.М.* Кримінально-правовий захист недоторканості житла в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / Ю.М. Жмур. — Запоріжжя: Класичний приватний ун-т., 2012. — 21 с.

14. *Емельянов В.П.* Терроризм и преступления с признаками терроризирования: уголовно-правовое исследование / В.П. Емельянов. — СПб: Юридичний центр Пресс, 2002. — 219 с.

15. *Новоселов Г.П.* Объект преступления / Г.П. Новоселов // Полный курс уголовного права: В 5Т. / Под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. — Т.1: Преступление и наказание. — СПб. : Юридический центр Пресс, 2008. — С. 325-326.

16. *Андрушко П.П.* Злочини проти виборчих прав громадян та їх права брати участь у референдумі: об'єкт і система / П.П. Андрушко // Кримінальне право України. — № 12. — 2006. — С.3-63.

17. *Пионтковский А.А.* Курс советского уголовного права: В 6 т. – Т.2. Часть общая. Преступление / А.А. Пионтковский; [редкол.: Пионтковский А.А., Ромашкин П.С., Чхиквадзе В.М.] — М. : Наука, 1970. — 516 с.

18. *Тацій В.Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навчальний посібник / В.Я. Тацій. — Харків : Українська юридична академія, 1994. — 80 с.

19. *Хохлова І.В., Шем'яков О.П.* Кримінальне право України. Загальна частина: Навчальний посібник для студентів юрид. спец. вищ. закл. освіти / І.В. Хохлова, О.П. Шем'яков. — Донецьк : Норд-Пресс. — 2005. — 217 с.

19. *Бажанов М.И.* Преступление против правосудия /М. И. Бажанов // Уголовное право Украинской ССР на современном этапе. Часть Особенная / [А.Я. Светлов, М.И. Бажанов, В.В. Сташис и др.]. — К., 1985. — С. 307—333.

20. *Трайнин А.Н.* Должностные и хозяйственные преступления / А. Трайнин. – М. : Юриздат, 1938. – 136 с.

21. *Макрори Р.* Право окружающей среды в Великобритании / Р. Макрори // Право окружающей среды в СССР и Великобритании / [редкол.: О.С. Колбасов и др.] – М. : Ин-т государства и права, 1988. – С. 65– 76.

22. *Мунтян В.В.* Правовая охрана рыбных богатств / В.В. Мунтян // Правовая охрана природы: Тезисы докладов и содокладов. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1961. – С. 8–17.

23. *Сергеева Т.Л.* Охрана природы по советскому уголовному законодательству / Т.Л. Сергеева // Правовые вопросы охраны природы в СССР / Отв. ред. Г.Н. Полянская. – М. : Госюриздат, 1963. –С. 168–227.

24. *Пионтковский А.А.* Курс советского уголовного права / А. Пионтковский. – М. : Изд-во «Наука», 1959. – Т.2. – 368 с.

25. *Кригер Г.Л.* Хозяйственные преступления / Г.А. Кригер // Курс советского уголовного права. Часть Особенная: В 6-ти т. / Н.А. Пионтковский и др. (редкол). – М. : Наука, 1971. – Т. 5. – С. 379–559.

26. *Леонтьев Б.* Преступления против природных богатств СССР / Б. Леонтьев // Советское уголовное право. Часть Особенная: Учебник / В.Д. Меньшагин, В.Н. Кудрявцев, Б.А. Куринов и др.; под ред. В.Д. Меньшагина и др. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1975. – С. 261–274.

27. *Гаврыш С.Б.* Основные вопросы ответственности за преступления против природной среды: (проблемы теории и развития уголовного законодательства Украины): автореф. дис. ... докт. юрид. наук; спец.: 12.00.08 –уголовное право и криминология; уголовно-исправительное право / С.Б. Гавриш. – Харьков, 1994. – 42 с.

28. *Тяжкова И.М.* Некоторые вопросы уголовно-правовой охраны природы / И.М. Тяжкова // Научно-технический прогресс и правовая охрана природы: Проблемы совершенствования природоохранительного законодательства в условиях научно-техн. прогресса / Под ред. В.В. Петрова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1978. – С. 101-103.

29. *Таций В.Я.* Преступления против природных богатств СССР / В.Я. Таций // Уголовное право УССР. Особенная часть: Учебник/ Под ред. М.И.Бажанова и др. – К. : Вища школа, 1989. – С. 285– 305.

30. *Пакутин В.Д.* Уголовно-правовая охрана внешней природной среды и природных ресурсов в СССР/ В.Д. Пакутин. – Учебное пособие. – Уфа : Башкирский гос. университет, 1976. – 157 с.

31. *Вышинская З.А.* Советское уголовное право. Часть Особенная: Учебник / З.А. Вышинская, М.М. Исаев, А.А. Пионтковский и др.; под общ. ред. А.А. Герцензон, З.А. Вышинская. – М. : Госюриздат, 1951. – 431 с. (Всесоюз. ин-т юрид. наук М-ва юстиции СССР).

32. *Бушуева Т.А., Дагель П.С.* Объект уголовно-правовой охраны природы / Т.А. Бушуева, П.С. Дагель // Советское государство и право. – 1977. – №8. – С. 77–83.

33. *Корчева Г.З.* Уголовно-правовая охрана природы в УССР: Учебное пособие / Г.З. Корчева. – Харьков : Вища школа, 1975. – 83 с.

34. *Лопашенко Н.А.* Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ / Н.А. Лопашенко. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 802 с.

35. *Дубовик О.Л.* Экологические преступления: Комментарий к главе 26 УК РФ / О.Л. Дубовик. – М. : Спартак, 1998. – 352 с.

36. *Жевлаков Э.Н.* Понятие экологических преступлений. Объект и система / Э. Н. Жевлаков // Проблемы борьбы с экологическими правонарушениями в свете решений XXVII съезда КПСС. – М. : ВЮЗИ, –1990. – С. 5–24.

37. *Таций В.Я.* Объект и предмет преступления в советском уголовном праве/ В.Я. Таций. – Харьков : Изд-во при Харьковском госуниверситете издательского объединения «Вища школа», 1988. – 184 с.

38. *Кузнецова Н.Ф.* Значение преступных последствий для уголовной ответственности / Н.Ф. Кузнецова. – М. : Госюриздат, 1958. – 219 с.

39. *Повелицына П.Ф.* Уголовно-правовая охрана природы в СССР / П.Ф. Повелицына. – М. : Юрид. лит., 1981. – 86 с.

40. *Галахова А.В.* Уголовная ответственность за хозяйственные преступления: вопросы квалификации / А.В. Галахова. – М. : Юрид. лит., 1987. – 158 с.

41. *Широков В.А.* Преступления в области охраны окружающей среды: Учебное пособие / В. Широков. – Хабаровск : Хабаровская высшая школа МВД СССР, 1985. – 64 с.

42. *Гаврыш С.Б.* Уголовно-правовая охрана природной среды Украины. Проблемы теории и развитие законодательства / С.Б. Гаврыш. – Харьков : Изд-во при Харьковском госуниверситете «Основа», 1994. – 640 с.

43. *Ляпунов Ю.И.* Уголовно-правовая охрана природы органами внутренних дел / Ю.И. Ляпунов. – М. : Академия МВД СССР, 1974. – 151 с.

44. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991р.// Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – №41. – Ст. 546.

45. Про мисливське господарство та полювання: Закон України від 22 лютого 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 12. – Ст. 442.

46. Про рослинний світ: Закон України від 9 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22– 23. – Ст. 198.

47. Про природно-заповідний фонд: Закон України від 16 червня 1992 р., в ред. 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 4. – Ст. 26.

48. *Тацій В.Я.* Об'єкт злочину / В.Я. Тацій // Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для юрид. вузів і фак. / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В. Я. Тація. — Х., 1997. — С. 77-90.

49. *Матвійчук В.К.* Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: Монографія / В.К. Матвійчук. — К. : Національна академія управління, 2011. — 368 с.

Мельниченко В.Л. Родовий об'єкт злочину, передбаченого ст. 250 КК України

У статті піднімаються питання, які стосуються родового об'єкта злочину, проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів та доводиться, що ця проблема має істотне значення для теорії кримінального права та правозастосовної практики.

Ключові слова: *родовий об'єкт, суспільні відносини, злочин, порушення правил, рибні запаси, вибухові роботи.*

Мельниченко В.Л. Родовой объект преступления, предусмотренного ст.250 УК Украины

В статье поднимаются вопросы, которые касаются родового объекта преступления, проведения взрывных работ с нарушением правил охраны рыбных запасов и доказывается, что эта проблема имеет существенное значение для теории уголовного права и правоприменительной практики.

Ключевые слова: *родовой объект, общественные отношения, преступление, нарушение правил, рыбные запасы, взрывные работы.*

Melnichenko V.L. Generic object crime under Article 250 of the Criminal Code of Ukraine

The article raises questions that relate to the generic object crime blasting in violation of rules for the protection of fish stocks and it is proved that this problem is essential to the theory of criminal law and law enforcement.

Keywords: *generic object, public relations, crime, violation of rules, fish stocks, blasting.*

Стаття надійшла до редакції 15.09.2014.

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ.175 КК УКРАЇНИ

О.М. Олєйнічук
здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»

Постановка проблеми. Частиною 7 ст.43 Конституції України, передбачено, що право на своєчасне одержання винагороди за працю захищається законом, ст.46, що громадяни мають право на соціальний захист, а також ст.53, що держава забезпечує надання державних стипендій та пільг учням і студентам [1]. Дослідження об'єктивної сторони складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, є досить важливим, адже в ст.1 Кримінального кодексу України закріплено, що його завданням є правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності тощо [2].

Актуальність цієї роботи зумовлена і тим, що з'ясування суті об'єктивної сторони складу досліджуваного нами злочину, порівняно з іншими елементами цього складу, має першочергове та важливе значення як для практики, так і теорії кримінального права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у дослідженні питань кримінальної відповідальності за злочин щодо невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат, зокрема зробили: П.П. Андрушко, А.П. Бабій, С.І. Бородін, Ю.С. Варанкіна, Ю.В. Гродецький, Н.Ю. Гронська, І.О. Зінченко, Д.Л. Кокорін, Л.М. Кривоченко, А.С. Курманов, С.Я. Лихова, М.І. Мельник, Є.І. Соктоєва, В.В. Топчій та інші.

Проблему об'єктивної сторони складу злочину в цілому досліджували: М.І. Бажанов, Ф.Г. Бурчак, М.І. Вєтров, П.І. Гришаєв, М.П. Журавльов, І.Я. Козаченко, М.Й. Коржанський, В.М. Кудрявцев, Ю.І. Ляпунов, В.К. Матвійчук, А.В. Наумов, З.А. Незнамов, С.І. Нікулін, М.І. Панов, В.В. Пєтров, А.А. Піонтковський, Є.Ф. Фесенко, П.Л. Фріс та інші.

Не дивлячись на те, що об'єктивну сторону складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат розглядали в кримінально-правовій літературі та юридичній науці [3, с.391-401; 4, с.84-96, 145; 5, с.34-58; 6, с.86-109; 7, с.61-96; 8, с.94-117, 176; 9, с.522-524; 10, с.308-310; 11, с.461-463; 12, с.120; 13, с.354-355; 14, с.472-473; 15, с.391-392; 16, с.179-180], вона ще потребує подальшого наукового дослідження. Проблемою невиплат переймаються й міжнародні організації [26, 27].

Мета статті полягає у всебічному дослідженні об'єктивної сторони складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат.

Основні результати дослідження. Для досягнення поставленої мети, необхідно використати позитивний досвід В.К. Матвійчука та І.О. Харь щодо проведення такого дослідження [17, с. 55] і сформулювати своїм завданням: 1) з'ясувати позитивні (важливі) напрями дослідження, які стосуються роз-

© О.М. Олєйнічук, 2014

криття ознак об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, послідовно їх визначити; 2) користуючись загальним поняттям об'єктивної сторони складу злочину, вказати сукупність, передбачених ст.175 КК України, ознак, що характеризують зовнішні прояви досліджуваного суспільно небезпечного діяння, а також властивих йому об'єктивних умов; 3) розкрити й обґрунтувати обов'язкові ознаки об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.175 КК України; 4) здійснити кваліфікацію діянь, передбачених ч.1 та ч.2 ст.175 КК України, за ознаками об'єктивної сторони цього складу злочину.

Перед початком безпосереднього вирішення поставлених задач, з метою точного з'ясування ознак об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, відмітимо загальні теоретичні положення кримінального права щодо неї.

Перш за все слід зазначити, що в кримінально-правовій літературі існують різноманітні за формою та змістом визначення об'єктивної сторони злочину. При цьому всі дослідники наголошують, що вирішальною рисою цього феномену є зовнішній прояв злочинної поведінки на відміну від його суб'єктивної складової [18, с. 300]. Так як, загальнотеоретичній і практичній проблемі дослідження об'єктивної сторони складу злочину присвячена значна кількість праць вітчизняної та зарубіжної кримінально-правової літератури, про що наголошують В.К. Матвійчук та І.О. Харь [17, с. 54], зупинятися на їх дослідженні не будемо. Зокрема, В.К. Матвійчук зазначає, що об'єктивна сторона – це зовнішня сторона діяння, яка виражається у вчиненні передбаченого КК України діяння (дії чи бездіяльності), яке спричиняє або створює небезпеку спричинення суспільно небезпечних наслідків, а також характеризується наявністю причинного зв'язку між діянням і наслідком, часом, місцем, обстановкою, способом, знаряддям і засобами та джерелом вчинення злочину [19, с. 62-63]. Також, нам імпонує схоже визначення запропоноване М.І. Пановим, що об'єктивна сторона злочину – це зовнішня сторона (зовнішнє вираження) злочину, що характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину [20, с. 111].

У наведених визначеннях лише діяння належить до обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину. Тому для подальшого нашого дослідження є важливим визначитись з тим, які саме факультативні ознаки будуть утворювати об'єктивну сторону досліджуваного нами складу злочину. Це пов'язано з тим, що якщо суспільно небезпечний наслідок, місце, час, спосіб, обстановка, засоби та джерела вчинення злочину прямо зазначені в диспозиції статті Особливої частини КК України або однозначно випливають з її змісту, то вони набувають значення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину і їхнє встановлення в цьому випадку є обов'язковим [19, с. 63; 20, с. 112].

Також слід зазначити, що виходячи з поділу складів злочину на матеріальні і формальні, обов'язковими ознаками об'єктивної сторони матеріальних складів злочинів є: суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність), суспільно небезпечні наслідки і причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками. До обов'язкових ознак об'єктивної сторони формальних

складів злочинів відноситься тільки суспільно небезпечне діяння (дія або бездіяльність) [19, с. 63]. Отже, з'ясування яким в дійсності є склад, передбачений ст. 175 КК України, матеріальним чи формальним, допоможе у вірній кваліфікації суспільно небезпечного діяння як злочину. Це пояснюється тим, що в злочинах з матеріальним складом, коли суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою складу злочину, причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони злочину підлягає обов'язковому встановленню. У разі відсутності наслідку (за наявності суспільно небезпечного діяння) має місце замах на злочин, або склад формального злочину, або взагалі немає складу злочину. Якщо ж причинний зв'язок між діянням і наслідком не встановлено, об'єктивна сторона злочину з матеріальним складом відсутня за відсутності такої обов'язкової її ознаки, як причинний зв'язок [20, с. 130].

Так як, серед науковців немає єдиної думки щодо віднесення досліджуваного нами злочину до злочину із матеріальним чи формальним складом, спробуємо довести відповідну належність. У зв'язку із певною схожістю побудови диспозицій ст.175 КК України та 145[1] КК РФ, саме у відповідних частинах цих норм, зазначимо у загальному, що В.В. Топчій [4, с.84], М.М. Каплін [6, с. 86; 8, с. 114], О.В. Кладков [21, с. 138] розглядали ці злочини як злочини з матеріальним складом, а Н.Ю. Гронська [6, с. 87], Ю.С. Варанкіна [7, с. 87], Д.Л. Кокорін [8, с. 114-115], Є.І .Соктоєва і З.Б. Соктоєв [6, с. 86; 8, с. 114] – з формальним.

В.В. Топчій хоч і зазначив, що досліджуваний нами злочин сформульовано як злочин із матеріальним складом і, таким чином, обов'язковими ознаками його об'єктивної сторони є діяння, наслідок і причиновий зв'язок між ними [4, с. 84], але не аргументував чому саме з матеріальним, а не формальним складом, не навів поглядів різних вчених з цього важливого питання. Також в цій роботі [4, с. 84-96, 145] не досліджувалися зазначені наслідок і причинний зв'язок, утім як було зазначено вище, суспільно небезпечні наслідки є обов'язковою ознакою складу злочину, а причинний зв'язок як ознака об'єктивної сторони злочину підлягає обов'язковому встановленню. Тому будемо вважати, що думка В.В.Топчія, що досліджуваний нами злочин є злочином з матеріальним складом є недоведеною.

Цікавою для нас є думка М.М.Капліна [6, с. 86; 8, с. 114], який вважає, що склад даного злочину є матеріальним, оскільки наслідок – майновий збиток у виді неодержаних грошей, є неминучим. О.В.Кладков у коментованій частині також притримується такої ж думки [7, с. 87]. Слід звернути увагу, що зазначені вчені, так як і в попередньому випадку, не встановлювали причинний зв'язок, що є обов'язковою ознакою у злочині з матеріальним складом. Тому, якщо такий зв'язок не встановлено, можна говорити про те, що об'єктивна сторона злочину з матеріальним складом, як було наведено вище, відсутня.

Н.Ю. Гронська після проведення аналізу різних точок зору щодо затронутої проблеми наводить досить переконливі пояснення, що досліджуваний злочин є злочином з формальним складом. Зокрема вона зазначає, що злочинів без наслідків не буває, але в силу особливостей об'єкта кримінально-правої охорони іноді буває складно установити конкретний момент настання наслід-

ків, тобто момент закінчення суспільно небезпечного діяння. У цьому випадку законодавець «переносить» момент закінчення на більш ранню стадію розвитку зазіхання, вибираючи для цього «умовну крапку», не зв'язує настання кримінальної відповідальності з конкретними наслідками діяння, а прибігає до якоїсь юридичної фікції. Встановлює в законі умови, обставини, необхідні (достатні) для кримінальної відповідальності [6, с. 87]. Тут же Н.Ю. Гронська говорячи про застосований у диспозиції віддієслівний іменник «невиплата», має на увазі процес, що триває в часі. Також вона зазначає, що законодавець у статті при описі ознак об'єктивної сторони момент настання кримінальної відповідальності не зв'язав із закінченням злочинного стану, злочинне діяння фактично може продовжуватися більш тривалий час. У карному законі говориться тільки про невиплату, а наслідки цього діяння, знаходяться за рамками складу. Вони для кваліфікації значення не мають, правозахисник має встановити тільки факт такої невиплати понад встановлений у нормі термін [6, с. 87].

Отже, Н.Ю. Гронська дійшла висновку, що досліджуваний нею аналогічний злочин, по конструкції об'єктивної сторони є злочином з формальним складом, тобто в диспозиції даної норми не говориться про настання суспільно небезпечних наслідків, тому сама невиплата понад зазначений у диспозиції термін є кримінально карною [6, с. 87]. Такого ж висновку дійшла у своєму дослідженні і Ю.С. Варанкіна зазначивши, що такий же склад злочину, сформульований законодавцем як формальний, оскільки в диспозиції статті не закріплено обов'язкове настання злочинного результату [7, с. 87]. Як бачимо застосоване нею поняття «злочинний результат» є тотожнім в цьому випадку поняттю «суспільно небезпечні наслідки». Також не сильно відрізняється й висновок Д.Л.Кокоріна, що також підтримує зазначених тут вчених. Зокрема ним зауважено, що більш вірна точка зору вчених, які відносять цей злочин до формальних складів по конструкції об'єктивної сторони, оскільки суспільно небезпечні наслідки в диспозиції статті в якості обов'язкових не позначені [8, с. 114-115].

Є.І. Соктоєва і З.Б. Соктоєв конструкцію об'єктивної сторони такого злочину відносять до різновиду формальних триваючих складів злочинів. Вони розглядають «невиплату» і як форму діяння, і як наслідок учиненого – неотримання «на руки» потерпілого належних йому соціальних виплат [6, с. 86; 8, с. 114].

Враховуючи викладене вище, а також відповідні положення теорії кримінального права [19, с. 62-66; 20, с. 110-134] для підведення висновку з цього питання звернемося до диспозицій ч.1 ст.175 КК України «Безпідставна невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленої законом виплати громадянам більш як за один місяць, вчинена умисно керівником підприємства, установи або організації незалежно від форми власності чи громадянином – суб'єктом підприємницької діяльності, – карається...» та ч.2 цієї ж статті «Те саме діяння, якщо воно було вчинене внаслідок нецільового використання коштів, призначених для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших встановлених законом виплат, – карається ...» [2] і нарешті визначимось з яким складом маємо справу.

Отже, аналіз диспозиції ч.1 ст.175 КК України показує, що суспільно небезпечний наслідок прямо в ній не зазначений та не випливає з її змісту, а отже не може набувати значення обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу злочину і в цьому випадку не потребує обов'язкового його встановлення, тому цей злочин є з формальним складом.

Так як, наслідки злочинів з формальним складом хоча і можуть іноді наставати, але вони перебувають за межами складу злочину, не включаються до об'єктивної сторони складу як обов'язкова ознака і їх встановлення на кваліфікацію злочину не впливає [20, с. 127]. М.І. Панов також зазначає, що злочини з формальним складом також заподіюють шкоду суспільним відносинам. Однак вона має, як правило, нематеріальний характер [20, с. 128]. Отже, якщо вважати склад злочину, передбачений ч.1 ст.175 КК України з формальним складом, то наявні при цьому суспільно небезпечні наслідки за межами складу, які приносять шкоду матеріального характеру, потрібно вважати одним із тих виключень з загальних правил.

Уточнення «внаслідок нецільового використання коштів», зазначене в ч.2 ст.175 КК України говорить про форму такої невиплати і в жодному разі не може говорити про наслідки, і тим більше, причинний зв'язок, тому й ця частина досліджуваної норми є з формальним складом.

Зазначене має важливе практичне значення в правоохоронній діяльності, адже проведене дослідження показало, що суспільно небезпечні наслідки і причинний зв'язок між ними та діянням встановлювати не обов'язково, у зв'язку з тим, що вони у випадку з формальним складом на кваліфікацію не впливають.

Визначившись, що такі факультативні ознаки, як суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між суспільно небезпечним діянням і суспільно небезпечним наслідком у досліджуваному злочині не потребують обов'язкового встановлення, перейдемо до розгляду належності відповідного встановлення таких ознак, як місце, час, спосіб, обстановка, засоби та джерела вчинення злочину.

Скориставшись правилом, що якщо зазначені вище ознаки прямо зазначені в диспозиції статті Особливої частини КК України або однозначно випливають з її змісту, то вони набувають значення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину і їхнє встановлення в цьому випадку є обов'язковим, а також іншими відповідними положеннями теорії кримінального права [19, с. 62-66; 20, с. 110-113, 134-138] та аналізом диспозицій ч.1 і ч.2 ст.175 КК України вважаємо, що потребують в подальшому нашого дослідження наступні факультативні ознаки: місце і час вчинення злочину.

З'ясувавши вищенаведене перейдемо до розкриття першого поставленого нами в цій частині дослідження завдання. Отже, позитивні (важливі) напрями дослідження, котрі стосуються розкриття ознак об'єктивної сторони досліджуваного складу злочину, стосуються таких основних вимог: 1) необхідно при обґрунтуванні ознак об'єктивної сторони аналізованого складу злочину відштовхуватися від приписів кримінального закону (ст.175 КК України); 2) слід безпосередньо аналізувати ознаки об'єктивної сторони цього складу

злочину, а не перелічувати їх; 3) потрібно відрізняти такі склади злочинів, що передбачені ч.1 ст.210 та ч.2 ст.175 КК України, якщо їх предметом є бюджетні кошти; 4) необхідно встановити таку ознаку об'єктивної сторони цього складу злочину, як час вчинення цього діяння; 5) настала необхідність обґрунтувати й таку ознаку об'єктивної сторони цього складу злочину, як місце вчинення злочину.

Вищезгадані завдання і позитивні (важливі) напрями дослідження допоможуть нам правильно назвати обов'язкові ознаки об'єктивної сторони складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат. Такими є: 1) діяння; 2) час вчинення злочину – «більш як за один місяць», прямо вказаний у законі (ст.175 КК України); 3) місце вчинення злочину – підприємство, установа або організація, прямо вказане в законі (ст.175 КК України).

На підставі вищезазначеного та з урахуванням недоліків, визначених під час аналізу сутності об'єктивної сторони складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат і необхідності окреслення меж дослідження, запропонуємо дефініцію зовнішньої сторони злочину, передбаченого ст.175 КК України. Об'єктивна сторона складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат характеризується як бездіяльністю, так і активними діями, які мають місце у визначений час, у певному місці.

Проведений вище аналіз окреслює межі подальшого дослідження, але, на нашу думку, є недостатнім для усвідомлення всього змісту ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.175 КК України. Тому ми дійшли висновку, що в подальшому стосовно досліджуваної проблеми слід додатково розглянути ще й такі питання: погляди в кримінально-правових виданнях на поняття об'єктивної сторони складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат; термінологію, якою користуються автори наявних публікацій, як вони її пояснюють та як вона співвідноситься з чинним КК України, а також із судовою практикою за період починаючи з 2007 року. Це викликано тим, що зовнішня сторона злочину, передбаченого ст.175 КК України, надто складна, і як свідчить це дослідження, має багатоаспектний характер та суттєві дискусійні моменти, що так чи інакше впливають на відповідну законотворчу діяльність та практику застосування норм цієї статті.

Аналіз наукових праць та коментарів у досліджуваній частині С.Я. Лихової [3, с. 391-401], В.В. Топчія [4, с. 84-96, 145], Є.І. Соктоєвої [5, с. 34-58], Н.Ю. Гронської [6, с. 86-109], Ю.С. Варанкіної [7, с. 61-96], Д.Л. Кокоріна [8, с. 94-117, 176], П.П. Андрушка [9, с. 522-524; 10, с. 308-310], М.І. Мельника [11, с. 461-463], Ю.В. Гродецького [12, с. 120], А.П. Бабія [13, с. 354-355], І.О. Зінченко [14, с. 472-473], С.І. Бородіна [15, с. 391-392], авторів науково-практичного коментарю до Кримінального кодексу України під загальною редакцією М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка [16, с. 179-180] та інших показав, що як правило при визначенні поняття об'єктивної сторони складу злочину невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших уста-

новлених законом виплат всі вони ґрунтувалися на диспозиції досліджуваної норми, а тому мають дещо схожі визначення [3, с. 391; 5, с. 34; 6, с. 108; 7, с. 63; 8, с. 176; 9, с. 522; 10, с. 308; 11, с. 461; 12, с. 120; 13, с. 354; 14, с. 472; 15, с. 392; 16, с. 179] і будуть досліджені нами в процесі здійснення контекстного аналізу значення їх складових. Разом з тим існує велика кількість часом суперечливих поглядів, що виявляються в різних баченнях щодо розуміння спеціальних понять (термінів), які включають ці визначення й відповідна диспозиція норми; яким по конструкції є досліджуваний склад злочину – формальним чи матеріальним; як вчиняється злочин: дією чи бездіяльністю; а також інших важливих для встановлення об'єктивної сторони означеного складу злочину взаємопов'язаних моментів. Розглянемо детально ще не досліджені тут найбільш важливі для нас питання.

Перш за все покажемо неоднакове розуміння вченими терміну «невиплата», що зустрічається в кримінальному законі тільки при конструюванні об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст.175 КК України [2]. Досить спірним є підхід до розуміння розмірів такої невиплати, адже при частковій невиплаті постає питання: чи може вона містити всі обов'язкові ознаки складу і бути злочинною? Для відповіді на нього розглянемо існуючі точки зору з цієї проблеми, при цьому в першу чергу – думки вчених, які такі невиплати вважають злочинними як при частковій (неповній), так і повній невиплаті, в другу – відповідно, коли невиплата здійснюється у повному обсязі. Зокрема, М.І. Мельник під невиплатою заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої установленої законом виплати вважає, що слід розуміти неповну або несвоєчасну виплату громадянам зазначених виплат [11, с. 461]. Такої ж думки притримується І.О. Зінченко і під невиплатою заробітної плати, стипендії чи пенсії розуміє неповну або несвоєчасну виплату громадянам зазначених видів виплат [14, с. 473]. П.П.Андрушко також зазначає, що такою невиплатою, а саме безпідставною є як повна невиплата зазначених у ст.175 виплат, так і невиплата їх у повному обсязі, тобто при наявності їх часткової виплати. Кількість громадян, яким безпідставно не виплачені повністю чи виплачені не у повному обсязі зазначені у ч.1 ст.175 виплати, для кваліфікації дій за ст.175 значення не має. На практиці може мати місце, наприклад, безпідставна невиплата взагалі заробітної плати частині працівників підприємства, її виплата не у повному обсязі іншій їх частині при виплаті у повному обсязі решті працівників. Сума (розмір) безпідставно не виплачених виплат для кваліфікації дій керівника підприємства, установи, організації за ст.175 значення не має [9, с. 523]. Н.Ю. Гронська для відповіді на питання чи є тільки повна невиплата заробітної плати й інших виплат підставою кримінальної відповідальності, чи наявні ознаки кримінально-карного діяння при частковій виплаті (недоплаті), проаналізувала різні бачення з цього питання [6, с. 89-90] і звернулася як до трудового так і іншого законодавства [6, с. 91-95]. При цьому вона при підведенні підсумку в якості основних форм невиплати виділила, що такі виплати можуть не нараховуватися і не виплачуватися взагалі, так і виплачуватися в термін, але не в повному обсязі, можуть виплачуватися як не в повному обсязі, так і з порушенням термінів виплати [6, с. 109]. Ю.С. Варанкіна [7, с. 78- 80,

160] та Д.Л. Кокорін [8, с. 98-102, 117, 179] аналогічно здійснили аналіз різних точок зору з піднятого тут питання, але тільки щодо невиплати заробітної плати і дійшли наступного. Зокрема, Ю.С.Варанкіна зробила висновок, що невиплата частини заробітної плати утворює склад злочину з урахуванням положень про малозначність [7, с. 160]. Д.Л.Кокорін також вважає, що часткова виплата заробітної плати або інших виплат формально містить всі обов'язкові ознаки складу і є злочинною [8, с. 100]. Він також доводить, що з метою закріплення мінімального порога суспільної небезпеки необхідно установити злочинність невиплати, зробленої у великому розмірі, а під великим розміром варто розуміти невиплату, що перевищує в дворазовому розмірі середню заробітну плату [8, с. 100-102, 179]. Заслуговує на увагу також те, що А.С. Курманов запропонував у диспозицію ст.145.1 КК РФ після слів «невиплата понад два місяці» додати слова «у повному обсязі або частини» [22, с. 43]. Але російський законодавець у 2011 році поділив відповідну частину диспозиції на дві частини, що починаються відповідно зі слів «Часткова невиплата» та «Повна невиплата».

С.Я. Лихова [3, с. 393], В.В.Топчій [4, с. 86], Є.І. Соктоєва [5, с. 149] зробили інші висновки ніж розглянуті вище, тобто за їхніми твердженнями склад досліджуваного злочину має місце тоді, коли невиплата здійснюється у повному обсязі. Свої виводи С.Я. Лихова [3, с. 393], що в подальшому підтримав і В.В. Топчій [4, с. 86], обґрунтувала тим, що в ч.1 ст.41 КУАП передбачена адміністративна відповідальність за порушення строків виплати пенсій, стипендій, заробітної плати, а також за виплату її не в повному обсязі. Кримінальна ж відповідальність настає за повну невиплату вказаних грошових коштів при умові, що така невиплата триває більше одного місяця [3, с. 392]. Слід зазначити, що Є.І. Соктоєва, неоднозначне тлумачення розміру невиплати соціальних платежів, що утворюють склад кримінальної несплати, розглядала при дослідженні предмету злочину [5, с. 28-33] та зробила висновок, що предмет злочину по ст.145[1] КК РФ є в наявності в наступних випадках: 1) при повній невиплаті; 2) при видачі заробітної плати в розмірі меншому установленого федеральним законом мінімального розміру оплати праці; 3) при оплаті місячної норми робочого часу нижче прожиткового мінімуму працездатної людини; 4) при виплаті в розмірі нижче прожиткового мінімуму працівника і непрацездатних членів його родини [5, с. 149].

Підтримуючи точки зору першої групи вчених, вважаємо, що їхні доводи є більш переконливими ніж другої, адже саме такий підхід унеможливлює уникнення кримінальної відповідальності зазначеними у досліджуваній нормі суб'єктами при недоплаті таких виплат, як за один місяць так і більш тривалій систематичній частковій виплаті заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат незалежно від кількості потерпілих та суми таких невиплат.

Погоджуючись з твердженнями П.П. Андрушка [9, с. 523; 10, с. 309], М.І.Мельника [11, с. 461], Ю.В. Гродецького [12, с. 120], А.П. Бабія [13, с. 354-355], Л.М. Кривоченко [23, с. 103], С.Я. Лихової [3, с. 394-400, 404], В.В.Топчія [4, с. 88-91] щодо розуміння терміну «безпідставна», слід зазначи-

ти, що в диспозиції ч.1 ст.175 КК України термін «невиплата» безпосередньо пов'язаний з терміном «безпідставна» і лише разом утворюють смислове поняття «безпідставна невиплата», передбачених ст.175 КК України виплат. Значення вживання поняття «безпідставна невиплата», можна показати на прикладах запропонованих М.І.Мельником, а саме те, що не буде складу цього злочину, якщо зазначені виплати не здійснюються на законних підставах (наприклад, несплата частини заробітної плати в результаті відрахування із неї для покриття заборгованості працівника підприємству, установі, організації, на якому він працює) або їх невиплата зумовлена об'єктивними причинами (наприклад, неповним бюджетним фінансуванням, відсутністю необхідних для виплат коштів на рахунках підприємства, установи, організації) [11, с. 461]. Отже, саме термін «безпідставна» слугує тим уточнюючим чинником, що відрізняє будь-яку злочинну невиплату від допустимої з певних тимчасових обставин або законної. На нашу думку, невиплата буде безпідставною також у випадках, коли зазначеними у досліджуваній нормі суб'єктами не вжиті всі заходи для забезпечення відповідної виплати. Наприклад, при недостатності фінансового ресурсу бюджету або відсутності коштів на рахунках організації, установи чи підприємства, потрібно вчини дії для отримання позики, субвенції і т.ін. Отже С.Я. Лихова влучно зазначила, що для потерпілого не має значення, чому йому безпідставно не виплачується заробітна плата, пенсія тощо, а тому засудила те, що в ч.1 ст.145[1] КК РФ як обов'язкову ознаку складу злочину названо мотив – корисливий або інша особиста зацікавленість, адже якщо кошти, які мають бути виплачені як вказані виплати привласнюються суб'єктом (корисливий мотив), то мова має іти про шахрайство або інші корисливі злочини, пов'язані із фінансовими ресурсами. [3, с. 404]. У зв'язку із зазначеним, використання терміну «безпідставна» в ст.175 КК України є більш доцільним ніж відповідного уточнення до терміну «невиплата» у ст.145[1] КК РФ, а саме «здійснена з корисливої або іншої особистої зацікавленості».

Неоднозначне тлумачення у різних вчених має і термінологічний зворот «більш як за один місяць», але нам імпонують висновки щодо його розуміння зроблені В.В. Топчійом [4, с. 87-88].

Щодо місця вчинення досліджуваного злочину то ми в принципі погоджуємося з Є.І. Соктоєвою [5, с. 56] і відповідно вважаємо, що місцем здійснення злочину, передбаченого ст.175 КК України, може бути будь-яке підприємство, установа або організація незалежно від форми власності, що розташовані на території або знаходяться під юрисдикцією України. Так, наприклад, згідно ч.4 ст.24 Закону України «Про оплату праці» виплата заробітної плати здійснюється за місцем роботи, а відповідно до ч.5 цієї ж статті, за особистою письмовою згодою працівника виплата заробітної плати може здійснюватися через установи банків, поштовими переказами на вказаний ними рахунок (адресу) з обов'язковою оплатою цих послуг за рахунок роботодавця [24]. Аналогічно, як зазначила Л.М.Кравченко, вказане вирішується і в законодавстві, що регулює питання виплати пенсій [25]. Слід зазначити, що інші виплати мають також подібний характер розрахунків.

Висновок. Об'єктивна сторона формального складу злочину безпідставної невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат характеризується як бездіяльністю, так і активними діями, які мають місце у визначений час, у певному місці, а саме, коли такі виплати нездійснені частково або повністю більш як за один місяць та у встановленому законодавством України місці, при умові, що були всі законні підстави для їх виплат, а при виникненні об'єктивних причин невиплат, не вжиті всі допустимі заходи для забезпечення цих виплат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року (із змінами та доповненнями) // Урядовий кур'єр від 13.07.1996, №129-130.

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 №2341-III (із змінами та доповненнями) // Голос України від 19.06.2001, №107.

3. *Лихова С.Я.* Злочини проти громадянських, політичних та соціальних прав і свобод людини і громадянина за Кримінальним кодексом України (теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / Лихова Софія Яківна. – К., 2006. – 529 с.

4. *Топчій В.В.* Кримінально-правова характеристика невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат (ст.175 КК України): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Топчій Василь Васильович. – К., 2009. – 271 с.

5. *Соктоева Е.И.* Уголовная ответственность за невыплату заработной платы, пенсий, стипендий, пособий и иных выплат (по материалам судебной и прокурорской практики Уральского, Сибирского и Дальневосточного федеральный округов): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Соктоева Евгения Игоревна. – М., 2005. – 187 с.

6. *Гронская Н.Ю.* Преступления в сфере оплаты труда и социальных выплат по уголовному законодательству Российской Федерации [Электронный ресурс]: ст.145.1 УК РФ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Москва : РГБ, 2007. – 199 с. (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).

7. *Варанкина Ю.С.* Уголовно-правовые проблемы борьбы с невыплатой заработной платы (по материалам Приволжского федерального округа) [Электронный ресурс]: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Москва : РГБ, 2008. – 205 с. (Из фондов Российской Государственной Библиотеки).

8. *Кокорин Д.Л.* Уголовно-правовая характеристика невыплаты заработной платы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. – Екатеринбург, 2009. – 195 с.

9. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Алерта; КНТ; Центр учбової літератури. – 2009. – 964 с.

10. *Андрушко П.П., Стрижевська А.А.* Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика: Навчальний посібник. – К. : «Юрисконсульт», 2006 – 342 с.

11. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 8-ме вид., перероб. і доп. – Х. : Фактор, 2011. – 1280 с.

12. Кримінальне право України: Особлива частина: Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 608 с.

13. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий/ Отв. ред. Е.Л.Стрельцов. – 4-е изд., перераб. и допол. – Х. : ООО «Одиссей», 2007. – 872 с.

14. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В. І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. / За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 3-е вид., переробл. та доповн. – Х. : ТОВ «Одіссей», 2007. – 1184 с.

15. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / Отв. ред. А.В. Наумов. – 2-е изд., перераб. и доп. – VI.: Юристъ, 2000. – 864 с.

16. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / За ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. – К. : Форум, 2001. – 942 с.

17. *Матвійчук В.К., Харь І.О.* Забруднення атмосферного повітря: кримінальна відповідальність, досудове слідство та запобігання: Монографія / В.К. Матвійчук, І.О. Харь. – К. : Національна академія управління, 2013. – 272 с.

18. Кримінальне право. Загальна частина: Підручник / За ред. А.С. Беніцького, В.С. Гуславського, О.О. Дудорова, Б.Г. Розовського. – К. : Істина, 2011. – 1112 с.

19. Кримінальне право України. Загальна частина: Практикум: Навчальний посібник / І.П. Козаченко, О.М. Костенко, В.К. Матвійчук, та ін. – К. : КНТ, 2006 р. – 432 с.

20. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 4-те вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2010. – 456 с.

21. Уголовное право Российской Федерации. Особенная часть: Учебник / Под ред. д-ра юр. наук, проф. Л.В. Иногамовой-Хегай, д-ра юр. наук, проф. А.И. Рарога, д-ра юр. наук, проф. А.И. Чучаева. – М. : ИНФРА-М: КОНТРАКТ, 2004. – 742 с.

22. *Курманов А.С.* Состояние и перспективы развития уголовного законодательства России о защите конституционных прав и свобод человека: сравнительное теоретико-правовое исследование: автореф. дис. ... доктора юрид. наук / А.С. Курманов. – Екатеринбург, 2008. – 54 с.

23. Кримінальне право України: Особлива частина: [підруч. для студ. вищ. навч. закл. Освіти] / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис, І.О. Зінченко та ін.; за ред. професорів М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Юрінком Інтер; Х.: Право, 2002. – 496 с.

24. Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України від 25.04.1995 – 1995 р., № 17, ст. 121.

25. *Кравченко Л.М.* До питання про виплату заробітної плати та соціальних виплат через платіжні картки: Роз'яснення Міністерства юстиції України від 17.05.2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0017323-12 ; http://www.minjust.gov.ua/40252 – Дата доступу 17 вересня 2014 року.

26. ICFTU Campaign on the Non-Payment of Wages in Russia. – Access mode: http://www.warwick.ac.uk/fac/soc/complabstuds/russia/campaign.doc.

27. ILO. International Labour Conference. Session (91;2003;Geneva) [Reports]. – Geneva : ILO, 2003. Report 3 (P. 1B) : Protection of Wages: Standards and safeguards relating to the payment of labour remuneration. – Geneva : ILO, 2003 – xi, 346 p. – ISBN 92-2-112874-1.

Олєйнічук О.М. Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст.175 КК України

У статті досліджується об'єктивна сторона складу злочину щодо невиплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат.

Ключові слова: *об'єктивна сторона складу злочину, невиплати, заробітна плата, стипендія, пенсія, інші установлені законом виплати, соціальний захист.*

Олейничук А.Н. Объективная сторона состава преступления, предусмотренного ст.175 УК Украины

В статье исследуется объективная сторона состава преступления относительно невыплаты заработной платы, стипендии, пенсии или других установленных законом выплат.

Ключевые слова: *объективная сторона состава преступления, невыплаты, заработная плата, стипендия, пенсия, другие установленные законом выплаты, социальная защита.*

Oleinichuk O.M. The objective side of corpus delicti under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine

The article analyses the objective side of corpus delicti under Article 175 of the Criminal Code of Ukraine concerning non-payment of wages, stipends, pensions and other payments established by the law.

Key words: *the objective side of corpus delicti, non-payment, wage, stipend, pension, other payments established by the law, social protection.*

Стаття надійшла до редакції 12.08.2014.

CRIMES AGAINST PROPERTY UNDER THE CRIMINAL LAW OF USA

Soloviova Alina
Candidate of Law,
Doctorant of Classic Private University

Formulation of the problem. Crimes against property are known from very early times. Due to the psychological nature of man, his ability to negative emotional expressions, such as envy and greed, the need to regulate human behavior in general, and in particular the prohibition of committing acts of this kind occurred simultaneously with the appearance of the first sights rights and religious sources. One of the Biblical commandment declares: do not steal. One of the factors that contribute to the development of this type of crime is impact by the media that say about the importance of owning certain things. Names of television programs which speak for themselves: «Luxury Lifestyle» «High Life,» «Star of Life» and more. Young people growing in relentless observation of the luxurious life in which expensive cars, watches and other things are the most important. The effect on consciousness creates confidence and a strong goal of life – some material possessions.

In terms of action in the Criminal Code of Ukraine in the new edition from 2001 is still much disputed, conflicting and controversial issues in the science of criminal law and their practical application. In particular, the ongoing debate regarding the form and content of criminal law protection of property in Ukraine and some countries.

Analysis of recent research and publications. The study is based on the works of V. Alexandrov, P. Andrushko, N. Bazhanov, P. Levin, G. Tymeyko, E. Rokh, M. Radmanesh and others.

The aim of the article is an analysis of crimes against property under the Criminal law of USA.

Key research findings. Like laws in general, the criminal law has a variety of purposes. Some say that the primary purpose of the criminal law is to «make society safe for its embers, and to punish and rehabilitate those who commit offenses» [1].

The criminal law also serves to restrain those whom society considers dangerous, often through imprisonment, home confinement, or other means. It deters potential offenders through examples of punishments applied to those found guilty of crimes, and it protects honest and innocent citizens by removing society's most threatening members. In short, criminal law protects law-abiding individuals while maintaining social order through the conviction and sentencing of criminals. A more complete list shows that criminal law functions to:

- Protect members of the public from harm
- Preserve and maintain social order
- Support fundamental social values
- Distinguish criminal wrongs from civil wrongs
- Express communal condemnation of criminal behavior

© Soloviova Alina, 2014

- Deter people from criminal activity
- Stipulate the degree of seriousness of criminal conduct
- Establish criteria for the clear determination of guilt or innocence at trial
- Punish those who commit crimes
- Rehabilitate offenders
- Assuage victims of crime [2].

The Model Penal Code, referred to briefly earlier in this chapter, deserves special mention. The Model Penal Code is not law, but a proposed model, which states can use in developing or revising their statutory codes. The Model Penal Code was published as a "Proposed Official Draft» by the American Law Institute in 1962, after having undergone thirteen previous revisions and represented the culmination of efforts that had been ongoing since the ALI's inception. In New York, in the Penal Law reflect property offenses. These offenses span the spectrum according to type of force used, property taken, offender, level of mens rea, etc. The additional articles related to property offenses are: larceny (including extortion), offenses involving computers, welfare fraud, Robbery, other offenses related to theft, forgery and related offenses, offenses involving false written statements, insurance fraud, criminal diversion of prescription medications and prescriptions, frauds on creditors and other frauds [3, p. 26].

The category of crimes against property includes two groups—crimes in which property is destroyed and crimes in which property is stolen or taken against the owner's will. During the late 1990s, there were fewer crimes against property, in part because Americans developed better ways to prevent these crimes.

Arson and vandalism are examples of crimes involving the destruction of property. Arson is the intentional and malicious burning of another person's property. In most states it is a crime to burn any building or structure, even if the person setting the fire is the owner. Vandalism is the willful destruction of or damage to another person's property. Effects of vandalism include broken windows, graffiti, and damage to cars.

There are many other categories of crimes that involve taking property against the will of the owner. Larceny is the unlawful taking and carrying away of another person's property with the intent never to return it to the owner. Most states identify larceny as either grand or petty. Grand larceny—which is a felony—occurs when anything above a certain value is stolen. Petty larceny is a misdemeanor that involves the theft of anything of small value.

Robbery is the taking of property from a person's immediate possession by using force or threats, while burglary is the unlawful entry into any dwelling or structure with the intention to commit a crime. A person who is entrusted with property but then takes it unlawfully is guilty of embezzlement. Extortion, which is also called blackmail, takes place when one person uses threats to obtain another person's property. The threats may include harm to the victim's body, property, reputation, or loved ones.

Other crimes against property include forgery, receiving stolen property, and unauthorized use of a vehicle. The Internet has led to an increase in computer crime, which is any unlawful use of a computer or computer technology. It can

involve such acts as the use of a computer to make fake identifications or the intentional spreading of a computer virus [4].

Criminal law of USA knows burglary. Burglary – often just called breaking and entering – is a crime related to theft. It typically involves someone breaking into a house with intent to commit a crime.

In most jurisdictions in the United States, burglary is a felony and involves trespassing, or entering a building with intent to commit any crime, not necessarily a felony or theft. Thus, a conviction for burglary may qualify as a conviction under a three strikes law or habitual criminal statute, even though only something of low value or nothing at all was stolen. As with all legal definitions in the U.S., the foregoing description may not be applicable in every jurisdiction since there are 51 separate criminal codes in force.

The state of Massachusetts is somewhat unique in that it does not formally use the term «burglary;» instead, the acts of breaking and entering and any theft that occurs coincident with such entry are treated as separate offenses, with the former being officially denoted «breaking and entering in the nighttime (or daytime, as applicable) with intent to commit a felony (or misdemeanor, as applicable),» and the latter «(grand or petit) larceny from a building,» if any property was indeed stolen. Thus if the perpetrator's intended act after entering the burglarized premises was not a felony, the result can be two different misdemeanor charges rather than a felony count [5].

Larceny is defined in Article 155 in the Penal Law. Until 1942, New York defined larceny in terms of common law theft: larceny by trespassory taking, trick, embezzlement, or false pretenses. After 1942, the Legislature no longer required that prosecutors prove an underlying theory of larceny (i.e., by trespassory taking, trick embezzlement, or false pretenses). The Legislature eliminated these distinctions and instead only required the burden to prove the larceny itself regardless of the underlying common law offense.

Larceny is the removal of goods or money from a person without his or her consent with the intention of permanently depriving them of control over and physical possession of said goods or money. This crime requires asportation, or movement, of the stolen property, even if only a very slight one. It also requires caption of the property, asserting control over it. The intent to permanently deprive the victim of the property is the essential mens rea element of the crime and distinguishes it from a taking with the intent so simply borrow the property. If larceny is committed through the use of violence or threat of violence, then the crime is called robbery. Robbery also includes some specialized categories like carjacking. Where robbery requires the use of violence or threat of immediate violence, a separate crime called extortion is a theft that is made under the threat of future violence or other future harm.

False pretense is a crime that was defined by common law to encompass the obtainment of property by fraud or deceit. In these cases an individual tricks someone into transferring ownership of property to the perpetrator, such as by misrepresenting the value of property. This crime requires that the perpetrator commit the act knowingly and that he or she acts by design to defraud the victim.

In some states, all three of these crimes, larceny, embezzlement, and false pretense, are combined into one statute and collectively punished as theft.

Two special cases of theft that were not foreseen by the drafters of original theft laws are identity theft and computer crime. Identity theft involves stealing another person's identifying information, such as name, birth date, and social security number. This is typically done for the purposes of obtaining credit and making purchases in the victim's name. Computer crime involves the unlawful access of another person's computer, most commonly access of programs, databases, and personal information. This crime often requires separate legislation because of the uniquely intangible nature of the property in question [6].

Vandalism is a crime that is defined a bit differently among the 50 states, hundreds of counties, and thousands of communities in the United States, and by federal statute. It can be generally described as the malicious or willful destruction or disfigurement of public or private property that doesn't belong to the vandal, without the consent of the property's owner. It's a crime, not a harmless prank. Vandalism costs millions of dollars worth of taxpayer money to counteract.

Vandalism may be thought of as a minor crime by some people, with a «boys will be boys» attitude, but they may be unaware that vandalism offenses are often punishable as misdemeanors or even felonies, with strict consequences such as: fines mandatory community service, incarceration (jail time).

Additional factors can make the punishment for vandalism more severe (this is sometimes called «penalty enhancement»). For instance, in 1998 California enacted a statewide law that makes vandalism done because of a person's race, religion, sexual orientation, color, ancestry, disability, or national origin punishable as a misdemeanor or a felony.

Vandalism can take many forms, including: broken windows, graffiti, from insignificant scribbles to huge paintings on buildings, trains, and buses, theft of property, arson posting leaflets and handbills, damage to mailboxes, destruction of playground equipment, library books, campground or beach facilities, defacing gravestones, egging or toilet papering property, littering.

The federal (national) government takes an especially dim view of vandalism. Although some teens think that trashing a public mailbox is funny, they're probably not aware that such a mailbox is federal property, and that the potential punishment for the destruction of federal property is rather severe. Vandalism at national parks, monuments, historic sites, military installations, and post offices will not be dealt with lightly by federal prosecutors.

If your child has been charged with vandalism, or if you are accused of committing vandalism, it's a good idea to consult a criminal defense attorney. Contact a criminal lawyer in your area today to discuss your case and your options.

Conclusion. Thus, property crime is the illegal taking or damaging of property, including cash and personal belongings. Examples include burglary, theft, robbery, and vandalism. In many instances, the offender acts furtively, and the victim is often not present when the crime occurs. Larceny is the theft or attempted theft of property or cash without using force or illegal entry. An alternate label for this crime is "theft.» It is a property crime. Personal larceny is purse snatching and

pocket picking. Personal larceny involves the theft or attempted theft of property or cash directly from the victim by stealth but without force or threat of force. It is both a property crime and a personal crime. Robbery is the taking of property or cash directly from a person by force or threat of force. Robbery is both a property crime and a violent crime. Burglary is the unlawful or forcible entry or attempted entry of a structure with the intent to commit an offense therein. This crime usually, but not always, involves theft. It is a property crime. Vandalism is the willful or malicious destroying, defacing, or damaging of property without the consent of the owner. It is a property crime.

BIBLIOGRAPHY

1. British Columbia Superior Courts home page, Available online at http://www.courts.gov.bc.ca/LegalCompendium/Chapter9.htm

2. *M. Findlay, S. Odgers, S. Yeo.* Australian Criminal Justice, 2nd ed. - Oxford: Oxford University Press, 1999.

3. *Frank Schmalleger.* Criminal Law Today: An Introduction with Capstone Cases. Third Edition. - Pearson Education, Inc. Published by Prentice Hall, 2006. - 43 p.

4. Street Law: A Course in Practical Law // Available online at http://glencoe.mheducation.com/

5. Crimes against property & ownership // Available online at http://mpra.ub.uni-muenchen.de/8600/

6. Chapter 13: Crimes Against Property // Available online at http://www.sagepub.com/lippmanccl2e/study/supplements/Florida/FL13.pdf

7. Vandalism // Available online at http://www.criminal-law-lawyer-source.com/terms/vandalism.html

Soloviova Alina. Crimes against property under the Criminal law of USA

Article examines some property crimes under the Criminal law of USA. Examples include burglary, theft, robbery, and vandalism.

Keywords: *criminal law, crimes against property, theft, robbery.*

Соловйова Аліна. Злочини проти власності за кримінальним законодавством США

У статті проаналізовані деякі злочини проти власності за Кримінальним правом США. Розглядаються такі злочини як пограбування, крадіжка, грабіж, вандалізм та інші.

Ключові слова: *кримінальне право, злочини проти власності, крадіжка, грабіж.*

Соловьева Алина. Преступления против собственности по уголовному законодательству США

В статье анализируются некоторые преступления против собственности по Уголовному праву США. Рассматриваются такие преступления как ограбление, кража, грабеж, вандализм и другие.

Ключевые слова: *уголовное право, преступления против собственности, кража, грабеж.*

Стаття надійшла до редакції 15.08.2014.

КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО В УКРАЇНОМОВНИХ ТАБЛИЦЯХ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ДЕСЯТКОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

С.Ф. Денисов
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету
К.С. Босак
аспірант кафедри кримінального права
Інституту права імені Володимира Сташиса
Класичного приватного університету

Постановка проблеми. Стан науки відіграє важливу роль не лише на рівні досліджень її об'єктивно існуючих явищ та закономірностей, а й на рівні формального вираження останніх у різних джерелах. З цією метою узгодженість термінологічних, мовних одиниць, які на перший погляд відіграють номінальну роль не варто недооцінювати, адже будь-яка наука потребує точності у змісті та формі або хоча б у прагненні до неї. Серед таких наук не є виключенням й юридичні, в формальних джерелах яких на сьогоднішній день залишається достатньо неточностей, а інколи й протиріч, зокрема це питання стосується кримінально-виконавчого права України. У зв'язку з цим науковці прагнуть досягти єдності у використанні понять і термінів у сфері кримінально-виконавчого права з метою забезпечення не лише єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань, а й узгодження термінології та основних положень кримінально-виконавчого права на рівні наукової та практичної діяльності.

З огляду на існуючі дослідження у сфері виконання покарань, зауважимо, що вони прагнуть подальшого доопрацювання та вдосконалення, це стосується як необхідності складання бібліографічного опису літературних джерел з кримінально-виконавчого права, так і термінологічного узгодження таблиць універсальної десяткової класифікації у сфері кримінально-виконавчого права з Кримінально-виконавчим кодексом України, паспортом спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право, а також програмою курсу навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням кримінально-виконавчого права приділяють увагу українські вчені, зокрема: К.А. Автухов,

© С.Ф. Денисов, К.С. Босак, 2014

І.Г. Богатирьов, Т.А. Денисова, О.М. Джужа, О.Г. Кальман, О.Г. Колб, В.О. Меркулова, Г.О. Радов, А.Х. Степанюк, В.М. Трубников, І.С. Яковець та ін. Що стосується вдосконалення україномовного варіанту таблиць УДК, то ця тема серед правознавців є мало досліджуваною. До питання удосконалення УДК звертаються вітчизняні та зарубіжні вчені з інших галузей знань, зокрема: Г. Апанасенко, К. Гнолі, А. Набхан, С. Прасол, Ю. Скора, А. Славік та ін. На основі наукових праць вітчизняних вчених з кримінально-виконавчого права та авторів, які звертали свою увагу до проблеми удосконалення УДК й ґрунтується дане дослідження.

Мета статті – полягає у висвітленні неузгодженості деяких основних понять та категорій кримінально-виконавчого права в таблицях Універсальної десяткової класифікації з чинним Кримінально-виконавчим кодексом (далі – КВК) України, паспортом спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та програмою курсу навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право».

Основні результати дослідження. У літературі зазначається, що таблиці УДК призначені для систематизації документів, пошуку інформації та організації фондів документів з усіх галузей знань у бібліотеках, видавництвах та інформаційних центрах України. Наявність УДК – це обов'язкова вимога при складанні будь-яких електронних матеріалів. Роботи без даного класифікатора навіть не розглядаються при реєстрації в глобальних базах даних [1]. Це свідчить, що таблиці УДК застосовуються частіше, ніж це здається на перший погляд. Їх використовують не лише спеціалісти у сфері бібліотечної справи, а й фахівці тих галузей знань, які наводяться у рубриках класифікаційної системи. Здавалося б спеціаліст з певної галузі знань має без труднощів знайти відповідний класифікаційний код, але як раз тут виникають ускладнення. Часом навіть практичні працівники, які вміють тлумачити та застосовувати норми кримінально-виконавчого права при написанні наукової статті не можуть визначитися з правильним шифром коду УДК, а інколи навіть у друкованих виданнях шифр УДК не співпадає з тематикою самої наукової праці, будь-то стаття, монографія чи науково-практичний посібник. Це свідчить про те, що переклад таблиць на українську мову потребує залучення не просто правознавців, а фахівців з певної галузі знань.

Опрацьовуючи рубрики таблиць УДК у сфері кримінально-виконавчого права ми звернули увагу, що таблиці УДК можливо використовувати не лише як класифікаційну систему у бібліотечній справі, а й як джерело тем для наукових досліджень у сфері виконання покарань та системи пенітенціарних закладів.

З наведеного варто зауважити, що питання правильного перекладу таблиць УДК у сфері кримінально-виконавчого права та узгодження з теорією та практикою, хоча на перший погляд не має вагомого значення, все ж не може бути залишена осторонь.

З метою узгодження таблиць УДК з КВП необхідно відмітити, що кримінально-виконавче право України розглядається як наука та навчальна дисципліна. Під наукою кримінально-виконавчого права слід розуміти галузь

знань, що вивчає боротьбу зі злочинністю шляхом виконання кримінальних покарань, а також соціально-економічні закономірності, які зумовлюють місце і роль цієї діяльності в державі, її принципи та інші положення [2, с. 33]. Кримінально-виконавче право як навчальна дисципліна розглядає порядок виконання різних видів покарань в Україні і є обов'язковою для вивчення студентами вищих навчальних закладів спеціальності «Правознавство». Програма курсу кримінально-виконавчого права як навчальної дисципліни викладається згідно положенням Загальної та Особливої частини кримінально-виконавчого законодавства України. Так, Загальна частина кримінально-виконавчого права висвітлює основні питання теорії кримінально-виконавчого права, зокрема, предмет та метод правового регулювання, систему норм та принципів кримінально-виконавчого права, правовий статус засуджених, основні положення кримінально-виконавчого законодавства тощо. В Особливій частині розглядаються питання виконання різних видів покарань та окремими категоріями засуджених.

Основним джерелом кримінально-виконавчого права є Кримінально-виконавчий кодекс України. КВК України регламентує порядок та умови виконання та відбування кримінальних покарань з метою захисту інтересів особи, суспільства і держави шляхом створення умов для виправлення і ресоціалізації засуджених, запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами, а також запобігання тортурам та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із засудженими [4]. Документом, який закріплює межі досліджень в галузі кримінально-виконавчого права, за яким може бути присуджено ступінь кандидата або доктора юридичних наук є паспорт спеціальності 12.00.08. Так, відповідно до цього документу в галузі кримінально-виконавчого права досліджуються:

1) наука кримінально-виконавчого права, її предмет та методи; завдання та напрямки (школи) в науці кримінально-виконавчого права, їх окремі представники; єдність та системність науки кримінально-виконавчого права; зв'язок науки кримінально-виконавчого права з іншими науками; зарубіжна наука кримінально-виконавчого права;

2) кримінально-виконавче право; предмет та метод, функції та принципи кримінально-виконавчого права; наступність та перспективи розвитку кримінально-виконавчого права;

3) кримінально-виконавче законодавство; мета і завдання кримінально-виконавчого законодавства та їх співвідношення з цілями покарання; сучасне кримінально-виконавче законодавство, еволюція його розвитку та удосконалення в умовах європеїзації та імплементації міжнародних договорів до національного законодавства;

4) державна політика у сфері виконання покарань; виконання покарання як стадія кримінальної відповідальності; міжнародні стандарти поводження із засудженими та їх втілення у практику виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; особливості виконання покарань у виді арешту та тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців;

права людини і громадянина та практика виконання покарань; правовий статус засуджених;

5) кримінально-виконавча характеристика окремих видів покарань; особливості правового регулювання порядку виконання окремих видів покарань; особливості відбування покарання окремими категоріями засуджених; ефективність виконання покарань; порядок звільнення від відбування покарання; проблеми соціальної реабілітації осіб, які відбули кримінальне покарання;

6) система установ та органів, що виконують покарання та їх функції, призначення, задачі, види; сутність, зміст, організація та управління процесом виконання/відбування покарань; особливості діяльності окремих підрозділів державної кримінально-виконавчої служби; соціально-правове призначення, підстави та принципи утримання під вартою підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину, застосування засобів безпеки; контроль за діяльністю органів та установ, що виконують покарання; участь громадськості в діяльності органів та установ, що виконують покарання;

7) кримінально-виконавче законодавство зарубіжних країн, європейський пенітенціарний досвід у сфері забезпечення прав засуджених; порівняльні дослідження в галузі кримінально-виконавчого права.

Важливою для аналізу даної теми виявилася програма курсу навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право», яка визначає межі вивчення системи курсу студентами українських юридичних вищих навчальних закладів. Зокрема, це програми курсу розроблені основними школами (центрами) КВП України (м. Харків, м. Київ, м. Львів, м. Одеса).

Спираючись на зазначені вище документи, зазначимо, що важливе місце у науці кримінально-виконавчого права посідає й Універсальна десяткова класифікація. Універсальна десяткова класифікація (УДК) – це міжнародна багатомовна класифікаційна система, що об єднує всі галузі знань в єдиній універсальній структурі з загальною десятковою нотацією. Таблиці УДК призначені для систематизації документів, пошуку інформації та організації фондів документів з усіх галузей знань у бібліотеках, видавництвах, інформаційних центрах тощо [10]. Як правило, цими таблицями користуються бібліографи, але й для науковців вони є не менш важливими, адже при публікації наукової статті обов'язковою є умова зазначення індексу УДК, тобто код класу, що показує належність документа до відповідного класу. Коли автор наукової публікації вирішує самостійно зазначити у власній статті індекс УДК, то він має вірогідність «натрапити» на неузгодженість категорій відповідної галузі знань у таблицях УДК з предметом власної науки. Так, на прикладі категорій кримінально-виконавчого права в таблицях УДК та їх співвідношенню з КВК України та паспортом спеціальності 12.00.08 й програмою курсу вбачаються деякі неточності, на які, на нашу думку, необхідно звернути увагу.

Для початку варто зазначити, що УДК, в якості єдиної обов'язкової класифікації, була прийнята в радянські часи у 1962 р., а з 1963 р. у науково-технічних видавництвах, редакціях науково-технічних журналів, в органах науково-технічної інформації, науково-технічних бібліотеках запроваджено обов'язкове індексування всіх публікацій за Універсальною десятковою класи-

фікацією, тобто всі інформаційні матеріали в галузі природничих та технічних наук почали видаватися з індексами Універсальної десяткової класифікації [9].

З 2000 р. в Україні існує україномовна версія таблиць УДК, еталоном для якої слугує міжнародна класифікація, підготовкою якої займається Консорціум УДК у Гаазі. З юридичної точки зору, таблиці УДК є власністю Консорціуму та його уповноважених представників. Це означає, що ніхто не має права вводити зміни та доповнення у таблиці без згоди на те Консорціуму [7].

Консорціум координує роботи з розповсюдження, ведення та розвитку класифікації, здійснює перегляд та актуалізацію класів міжнародного англомовного еталона УДК (Master Reference File, або майстер-файл) на підставі пропозицій членів Консорціуму та подальшого висновку експертів з різних галузей науки [12].

Технологічна схема підготування матеріалів складається з декількох етапів: переклад тексту; загальне редагування тексту змін та доповнень; формування електронного інформаційного масиву; формування алфавітно-предметного покажчика до масиву [9].

Для фахівців з кримінально-виконавчого права важливою є код таблиці 343.8 «Покарання. Виконання вироку. Запобігання злочинам. Перешкоджання скоєнню злочину».

Відповідно до КВК України його Загальна частина представлена наступними главами: кримінально-виконавче законодавство України; правовий статус засуджених; органи й установи виконання покарань; нагляд і контроль за виконанням кримінальних покарань та участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених. Особлива частина КВК України представлена розділами: виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі; виконання покарань у виді позбавлення волі; виконання покарання у виді довічного позбавлення волі; звільнення від відбування покарання та допомога особам, які звільнені від відбування покарання, контроль і нагляд за ними.

Проаналізовані норми КВК України, паспорт спеціальності 12.00.08, програму курсу та рубрики таблиць УДК зазначимо, що в таблицях не відображаються загальні положення кримінально-виконавчого права, а саме питання поняття, предмет, завдання та система науки. Рубрики починаються відразу з деталізації закладів виконання покарань (343.81 «Пенітенціарні заклади. Виправні заклади»). Ці рубрики в більшості випадків не відображають реальність сучасного кримінально-виконавчого законодавства України. Зокрема, Борстальські заклади (пенітенціарні заклади для молоді у Великій Британії), про які йдеться у рубриці 343.815 не мають до України жодного відношення. Якщо проводити аналогію з вітчизняним законодавством, то мова має йти про виховні колонії для неповнолітніх засуджених (ст. 19 КВК України). Такі заклади як військові в'язниці (рубрика 343.818) має відповідати ст. 17 КВК України (Дисциплінарні батальйони). Рубрика 343.813 «Традиційні в'язниці. Камери у в'язниці» викликає неоднозначне розуміння про які саме в'язниці йде мова і які тоді в'язниці є нетрадиційними (можливо приватні).

Тому вдалим виявляється назвати рубрику 343.813 «Тюрми» за аналогією російськомовного перекладу.

Рубрика 343.813 «Каторжні роботи. Примусова праця. Тяжка праця» відображає питання праці засуджених до позбавлення волі, передбаченого главою 18 Особливої частини КВК України. Логічним виявляється так цю рубрику й назвати, спираючись на норми кримінально-виконавчого законодавства України. Рубрику 343.819.1 «Відкриті в'язниці» вважаємо доцільно розглядати як перспективну можливість удосконалення кримінально-виконавчої системи України, що в принципі узгоджується з положенням паспорту спеціальності 12.00.08, а саме пунктом, що стосується наступності та перспективи розвитку кримінально-виконавчого права. На цьому фоні рубрики 343.819.5 «Концентраційні табори» та 343.819.7 «Заклади для політичних в'язнів» варто розглядати як порівняльні дослідження в галузі кримінально-виконавчого права або з метою узгодження таблиць УДК з паспортом спеціальності 12.00.08 розширити тематику останнього з уточненням тем на кшталт історичні типи кримінально-виконавчих установ або кримінально-виконавчі установи іноземних держав.

Звертає увагу рубрика 343.817 «Гуртожитки, притулки для жебраків, волоцюг, бездомних». Хоча зазначена рубрика не відповідає реаліям сучасного українського законодавства, вважаємо, може слугувати ідеєю та підґрунтям удосконалення останнього.

Аналіз рубрики 343.83 «Персонал пенітенціарних закладів. Посадові особи пенітенціарних закладів», в якій мова йде про працівників в'язниці та наглядачів має бути розширеною та деталізованою. Так, у російськомовному перекладі ця рубрика має наступну деталізацію: 343.831 «Директора тюрем»; 343.832 «Тюремні сторожі»; 343.833 «Тюремні священики»; 343.834 «Тюремні вчителі»; 343.835 «Тюремні лікарі»; 343.836 «Кати». Зазначене свідчить, що переклад таблиці з англійської мови робиться не повний та має бути розширений.

Рубрика таблиць УДК 343.82 «Пенітенціарні системи» розкриває поняття тюремної дисципліни, тюремного режиму та психіатричних в'язниць. Аналізуючи цю рубрику важливо зазначити, що її зміст відповідає різним категоріям кримінально-виконавчого права України, а саме, основним обов'язкам засуджених, застосування до них заходів медичного характеру та умовам виконання покарань. Фактично ця рубрика вміщує питання Загальної та Особливої частини кримінально-виконавчого права.

У таблицях УДК питання виконання покарань передбачені у рубриці 343.84 «Ступені виконання вироку. Ступені суворості режиму». Тут вони вказані фрагментарно, адже фактично всі види покарань, виконання яких регламентується Особливою частиною КВК України передбачені лише рубриками 343.841 «Суворе або м'яке одиночне ув'язнення», 343.844 «Обмежена воля. Нагляд. Пароль. Обов'язок реєструватися в поліції», 343.847 «Виконання вироку без позбавлення волі».

Рубрики 343.85 «Попередження злочинів. Профілактика злочинності. Превентивні заходи. Соціальні заходи щодо попередження злочинів» з точки

зору сучасної вітчизняної науки кримінальної спрямованості (відповідно до паспорту спеціальності 12.00.08) більше відповідають предмету кримінологічної науки. Тому мають бути узгоджені з кримінально-виконавчим правом.

Зазначені аргументи є фрагментарним акцентуванням уваги на проблему неузгодженості та протиріч у сфері кримінально-виконавчого права на прикладі україномовних таблиць універсальної десяткової класифікації.

Висновки. З проведеного аналізу можемо зробити висновок, що рубрики таблиць УДК, що відповідають предмету кримінально-виконавчого права України лише технічно перекладені з оригінального тексту таблиць УДК без належного узгодження з нормами КВК України, паспортом спеціальності 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право та програмою курсу навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право України», що ускладнює їх застосування не лише бібліографами, а й юристами.

Звичайно, таблиці є власністю Консорціуму УДК і змінювати їх без його згоди не виявляється можливим, але вважаємо це питання все ж таки має бути розглянуте та вирішене шляхом узгодження відповідно до законодавчої та наукової термінології кримінально-виконавчого права України, що надасть змогу спеціалістам юридичних спеціальностей та бібліографам точніше застосовувати індексування й швидше знаходити найрізноманітніші джерела інформації в різних за обсягом і за призначенням фондах - від невеликих вузько тематичних зборів спеціальної документації до великих галузевих і багатогалузевих довідково-інформаційних фондів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Классификаторы УДК, ББК. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://izdatelstvo.kiev.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=5&Itemid=7&lang=ru

2. Кримінально-виконавче право України: Загальна та Особлива частини: Навч. посіб. / О.М. Джужа, С.Я. Фаренюк, В.О. Корчинський та ін.; За заг. ред. О.М. Джужи. – 2-е вид., перероб. та допов. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 448 с.

3. Кримінально-виконавче право: словник. Навчальний посібник / Упорядники: Р.В. Алієв, С.Ф. Денисов, Т.А. Денисова, В.Г. Хашев / За заг. ред. Т.А. Денисової. – Запоріжжя : «Интер-М», 2014. – 293 с.

4. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11 липня 2003 року № 1129-IV – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/anot/1129-15

5. Науково-практичний коментар до Кримінально-виконавчого кодексу України / І.Г. Богатирьова, О.М. Джужа, О.І. Богатирьова, Є.М. Бодюл та ін.; за заг. ред. д.ю.н., проф. І.Г. Богатирьова. – К. : Атіка, 2010. – 344 с.

6. Проблеми кримінально-виконавчого права: Навчальний посібник / за заг. ред. проф. О.Г. Кальмана – К. : Національна академія прокуратури України, 2011. – Чернігів : ПАТ «ПВК «Десна», 2012. – 336 с.

7. *Скора Ю.* Вплив Міжнародного співробітництва в галузі класифікаційних систем на процес удосконалення стану україномовного варіанта УДК // Вісник Книжкової палати. – 2007. – № 12. – С. 31-36.

8. Справочник по универсальной десятичной классификации. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://teacode.com/online/udc/

9. Универсальная десятичная классификация. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.udk-codes.net/

10. Універсальна десяткова класифікація (УДК) в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrbook.net/

11. Універсальна десяткова класифікація (УДК). У 2 кн. - Кн. 1.: Таблиці. – К. : Книжкова палата України, 2000. – 930 с.

12. *Чунакова Н.* Ведення та удосконалення національного еталона таблиць УДК українською мовою // Вісник книжкової палати. – 2011. - № 4. – С. 22-24.

Денисов С.Ф., Босак К.С. Кримінально-виконавче право в україномовних таблицях універсальної десяткової класифікації

Статтю присвячено україномовному варіанту універсальної десяткової класифікації, місця в ній кримінально-виконавчого права та узгодженості категорій останнього в таблицях УДК з Кримінально-виконавчим кодексом України, паспортом спеціальності 12.00.08 та програмою курсу навчальної дисципліни «Кримінально-виконавче право».

Ключові слова: *універсальна десяткова класифікація, кримінально-виконавче право, виконання покарання.*

Денисов С.Ф., Босак Е.С. Уголовно-исполнительное право в украиноязычных таблицах универсальной десятичной классификации

Статья посвящена украиноязычному варианту универсальной десятичной классификации, места в ней уголовно-исполнительного права и согласованности категорий последнего в таблицах УДК с Уголовно-исполнительным кодексом Украины, паспортом специальности 12.00.08 и программой курса учебной дисциплины «Уголовно-исполнительное право».

Ключевые слова: *универсальная десятичная классификация, уголовно-исполнительное право, исполнение наказания.*

Denisov S., Bosak K. The Penal Law in Ukrainian Tables of Universal Decimal Classification

The article is devoted to the Ukrainian-language version of the Universal Decimal Classification, place of penal law in it and the consistency in the latter category the UDC to the Criminal Procedure Code of Ukraine, specialty 12.00.08 passport and application rate discipline «the Penal Law».

Keywords: *universal Decimal Classification, penal law; execution of the punishment.*

Стаття надійшла до редакції 05.08.2014.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛІДЧОГО З ЕКСПЕРТОМ (СПЕЦІАЛІСТОМ) НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ю.І. Азаров
професор кафедри кримінального процесу НАВС,
кандидат юридичних наук, доцент
Є.О. Рафальський
слухач магістратури НАВС

Постановка проблеми. Прийняття 13 квітня 2012 р. Кримінального процесуального кодексу України вплинуло на провадження у кримінальних справах, трансформувало його в бік більш змагального та доказового. Особливого значення потребує дотримання вимог КПК, наказів МВС щодо формування доказової бази на початковому етапі досудового розслідування, організації належної взаємодії між слідчим та експертом (спеціалістом) під час роботи слідчо-оперативної групи на місці події.

Правову основу взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ становлять Конституція України, Кримінальний та Кримінальний процесуальний кодекси України, Закони України «Про міліцію», «Про судову експертизу», Укази Президента України; Постанови Кабінету Міністрів України, рішення Конституційного Суду України, у деяких випадках міжнародні договори за цим напрямом, згода на обов'язковість яких дана Верховною Радою України і накази Міністерства внутрішніх справ України: від 09.08.2012 № 691 «Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України»; від 09.08.2012 № 686 «Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України»; від 14.08.2012 № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень»; від 26.10.2012 № 962 «Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів». Але, у той же час, деякі положення чинного законодавства потребують вивчення та вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливостям взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста) та окремим аспектам застосування в слідчій діяльності спеціальних знань працівниками експертних служб приділялася увага вченими-юристами насамперед: Л.Ю. Ароцкером, Р.С. Бєлкіним,

© Ю.І. Азаров, Є.О. Рафальський, 2014

А.І. Вінбергом, В.Г. Гончаренком, Г.Л. Грановським, Г.І. Грамовичем, П.П. Іщенком, Н.І. Клименко, В.В. Коваленком, В.В. Ковальовим, М.В. Костицьким, В.К. Лисиченком, В.М. Маховим, М.В. Салтевським, М.Я. Сегаєм, проте ці питання вони досліджували до введення в дію нового Кримінального процесуального кодексу 2012 р. Заслуговують на увагу дослідження таких вчених, як Лук'янчиков Є.Д. і Романюк Б.В., які було проведено вже після набрання чинності новим КПК, але ж і вони потребують свого продовження.

Метою статті є сформулювати пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правовою забезпечення за напрямом взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста) на початковому етапі досудового розслідування шляхом внесення змін та доповнень до чинного законодавства з метою підвищення якості цієї роботи, виявити сутність та зміст особливостей зазначеної взаємодії.

Основні результати дослідження. У загальному розумінні, під взаємодією слідчого з іншими учасниками слідчо-оперативної групи, зокрема експертом (спеціалістом) треба розуміти спільну діяльність слідчого, оперативних і експертно-криміналістичних підрозділів з розробки та здійснення заходів, пов'язаних з комплексним використанням процесуальних, оперативно-розшукових і техніко-криміналістичних засобів, з метою успішного розкриття злочинів, встановлення винних і виявлення обставин, що сприяли вчиненню злочину і вжиття заходів для їх усунення. Основне завдання взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ України залишилось незмінним, а саме – попередження, виявлення і розслідування кримінальних правопорушень, притягнення до встановленої законодавством відповідальності осіб, що їх вчинили, відшкодування завданої кримінальними правопорушеннями шкоди, відновлення порушених прав та інтересів громадян і юридичних осіб.

Серед основних принципів взаємодії у теорії криміналістики виділені: відповідальність слідчого за швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, його самостійність у процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється; активне використання методик, наукових і технічних досягнень у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; оптимальне використання наявних можливостей слідчих і оперативних підрозділів у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень; дотримання загальних засад кримінального провадження; забезпечення нерозголошення даних досудового розслідування; відповідальність за належну організацію взаємодії слідчих підрозділів з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ при попередженні, виявленні й розслідуванні кримінальних правопорушень покладається на начальників територіальних органів внутрішніх справ та органів досудового розслідування.

Відповідно до п.10.3 Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень (Наказ МВС України від 14.08.2012 № 700 «Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у

попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень»), слідчий доручає спеціалістові НДЕКЦ проведення орієнтувального й оглядового фотографування та відеозапису місця пригоди, і п.2.9 цієї ж Інструкції передбачає такі дії спеціаліста-криміналіста на місці події: надає консультації слідчому з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок; з використанням спеціальних знань та навичок, науково-технічних засобів і спеціального обладнання проводить вимірювання, фотографування, звуко– чи відеозапис, складає плани і схеми, виготовляє графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей; виявляє, фіксує, здійснює вилучення та пакування матеріальних об'єктів, які несуть на собі слідчу інформацію вчиненого правопорушення; проводить експрес-аналіз за зовнішніми характеристиками вилучених об'єктів (без надання письмового висновку), звертає увагу слідчого на фактичні дані, що мають значення для розслідування обставин кримінального правопорушення; несе персональну відповідальність за якісну фіксацію всієї слідчої інформації, повноту відображених даних у протоколі огляду та схемі (плані) до нього.

Слід зазначити, що існує і неформальний бік відносин слідчого та експерта (спеціаліста), при якому експерт виконуючи функцію помічника-консультанта з метою отримання якомога більшої інформації слідчим про місце події чи речей, які розташовано чи знайдено під час огляду, надає інформацію про найбільш оптимальні способи її огляду, виявлення, опису (фіксації) та вилучення, а також надає інформацію про можливі експертизи, які слід назначити слідчому, формулює доцільні питання, які слід ставити перед експертом для отримання найбільш дієвого результату тощо.

Взаємодію слідчого та експерта (спеціаліста) передбачено порядком залучення слідчими спеціалістів до участі в кримінальному провадженні. Так, відповідно до п.2.1. Інструкції (Наказ МВС України від 26.10.2012 № 962 «Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів»), спеціалісти залучаються до участі в кримінальному провадженні за рішенням суду, слідчого судді, прокурора, слідчих та керівників органів досудового розслідування.

Визначення конкретних працівників, які направляються для участі в проведенні слідчих дій, як спеціалістів здійснюється начальником або заступником начальника Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України, експертно-криміналістичних підрозділів при головних управліннях, управліннях МВС України в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі, на транспорті (далі – НДЕКЦ), виходячи з об'єктивних обставин та необхідності застосування відповідних спеціальних знань.

Крім того, п.2.3. Інструкції передбачає, що виїзд спеціаліста до місця проведення слідчих (розшукових) дій і повернення його до визначеного місця дислокації, а також транспортування необхідного технічного обладнання, пристроїв і приладів забезпечуються черговою частиною органу внутрішніх справ (далі – ОВС) та здійснюються на спеціально виділеному автомобільному транспорті.

Розглянемо загальні вимоги до проведення слідчих дій за участю експертів (спеціалістів) при залученні їх слідчими, які передбачено тією ж Інструкцією (Наказ МВС України від 26.10.2012 № 962 «Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів»), відповідно до яких спеціалісти здійснюють взаємодію зі слідчими на початковому етапі досудового розслідування за умови дотримання загальних вимог до проведення слідчих дій:

1. Перед виїздом для участі у слідчих діях спеціаліст повинен отримати інформацію про вид слідчої дії, інші відомі обставини та підготувати необхідне технічне обладнання, пристрої та прилади.

2. Відомості про спеціаліста (спеціалістів), який (які) бере(уть) участь у проведенні слідчих дій, відомості про результати проведення слідчих дій, а також інформація про застосування технічних засобів фіксації, характеристики технічних засобів фіксації та носіїв інформації, які застосовуються при проведенні процесуальної дії, вносяться до протоколу.

3. Носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, додаються як додатки до протоколу.

4. При виготовленні оригіналу електронного документа (його відображення) після завершення слідчої (розшукової) дії спеціалістом у довільній формі складається письмове пояснення, в якому зазначаються: дата проведення процесуальної дії, дата виготовлення документа (відображення), номер та/або параметри технічних носіїв інформації, а також прізвище особи, що виготовила копію запису. Письмове пояснення та відображення запису процесуальної дії приєднуються як додатки до протоколу.

5. За результатами проведення слідчих дій залучений спеціаліст консультує слідчого з питань щодо можливості дослідження виявлених об'єктів, речей, документів, доцільності вирішення тих чи інших питань, а також потреби залучення для цього інших спеціалістів.

6. Після завершення слідчих дій спеціаліст за письмовим дорученням слідчого виготовляє фототаблицю, яка долучається як додаток до протоколу.

7. Якщо виготовлення фототаблиці неможливе з технічних причин (через несправність фотоапаратури, брак фотоплівки), спеціаліст письмово повідомляє про це слідчого, прокурора із зазначенням причин неможливості виготовлення фотознімків.

8. Усі додатки до протоколу повинні бути виготовлені з дотриманням вимог ст. 105 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якої особою, яка проводила процесуальну дію, а також до протоколу долучаються додатки. Додатками до протоколу можуть бути: спеціально виготовлені копії, зразки об'єктів, речей і документів; письмові пояснення спеціалістів, які брали участь у проведенні відповідної процесуальної дії; стенограма, аудіо-, відеозапис процесуальної дії; фототаблиці, схеми, зліпки, носії комп'ютерної інформації та інші матеріали, які пояснюють зміст протоколу. Додатки до протоколів повинні бути належним чином виготовлені, упаковані з метою надійного збереження, а також засвідчені підписами слідчого, прокурора, спеціаліста, інших осіб, які брали участь у виготовленні та/або вилученні таких додатків.

9. Керівництво НДЕКЦ забезпечує контроль за якістю роботи підлеглих під час проведення слідчих дій і вживає заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання ними техніко-криміналістичних засобів, для чого: проводить інструктажі з працівниками, які залучаються як спеціалісти до кримінального провадження щодо дотримання ними заходів безпеки; за дорученням слідчого, прокурора бере участь як спеціаліст в оглядах місць учинення кримінальних правопорушень; інформує слідчого, прокурора та/або керівника відповідного органу досудового розслідування про недоліки, допущені спеціалістом під час проведення слідчих (розшукових) дій, а також інші обставини, що спричинили неповне виявлення та вилучення криміналістичної інформації.

Також, відповідно до ч.3 ст.237 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. При цьому, слід зазначити, що дії спеціаліста, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Згідно Інструкції прибувши для участі в огляді, спеціаліст отримує від слідчого, прокурора необхідну інформацію про обставини справи, дії учасників огляду, здійснені до його прибуття, завдання, які необхідно вирішити, та надалі виконує доручення слідчого, прокурора, які стосуються використання його спеціальних знань. На початку огляду спеціаліст спільно зі слідчим, прокурором визначає межі та порядок проведення огляду, а також здійснює фотографування місця огляду. Після отримання доручення слідчого, прокурора на проведення динамічної стадії огляду та завдання на виявлення слідчої інформації спеціаліст визначає алгоритм пошуку доказів (слідів, речей, документів) і методи їх виявлення та приступає до проведення огляду.

Перед переміщенням об'єкта (з метою огляду та виявлення слідчої інформації) спеціалістом здійснюється його вузлова фотозйомка. Важливою умовою під час проведення пошуку та виявлення слідів є те, що спеціаліст застосовує наявні технічні засоби та використовує насамперед неруйнуючі методи їх виявлення, а в разі недосягнення позитивного результату – також і руйнуючі методи виявлення слідчої інформації. Перед використанням руйнуючих методів пошуку слідів спеціаліст повинен отримати від слідчого, прокурора згоду на їх застосування та визначитися з пріоритетом слідчої інформації, яка підлягає виявленню, з метою подальшого проведення експертних досліджень у лабораторних умовах.

Про вжиті заходи та факти виявлення слідчої інформації спеціаліст інформує слідчого, прокурора. Під час огляду здійснюються фотографування та вилучення виявлених об'єктів, фіксуються методи їх виявлення із зазначенням про це у протоколі. Також, під час фіксації виявленої слідчої інформації в протоколі спеціаліст надає допомогу слідчому, прокурору в описі специфічних ознак (вид та кількість виявлених слідів, їх локалізація, спосіб виявлення).

За можливості сліди вилучаються разом з об'єктами-носіями. У разі неможливості вилучення слідчої інформації з об'єктом-носієм спеціалістом

здійснюється їх фотографування за правилами масштабної фотозйомки та виготовлення копій (відбитків та зліпків) цих слідів.

Отже, розглянувши основи та вимоги до взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста), зазначимо, що особливості їх взаємодії проявляються під час виявлення, закріплення та вилучення слідів і речових доказів при огляді місця події при розслідуванні окремих видів кримінальних правопорушень.

Як раніше було зазначено, тактика дій слідчого та експерта, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів, здійснюються відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень серед яких: тактика дій при вилученні зразків рослин, які містять наркотичні засоби та психотропні речовини; тактика дій огляду місця події при виявленні трупа й огляду самого трупа; тактика дій при огляді місця події кримінального правопорушення із застосуванням вогнепальної зброї; тактика дій при дорожньо-транспортній події; тактика дій при огляді місця події при виявленні трупа: при утопленні, при повішенні, при удавленні, при ушкодженнях тупими твердими предметами; тактика дій при вилучення слідів біологічного походження; тактика дій під час проведення огляду місця події за фактом вибуху; тактика дій при проведенні огляду місця пожежі; тактика дій при огляді місця події та вилученні слідів і речових доказів при зловживанні владою або службовим становищем в ОВС та інші.

Поряд з цим, деякі положення КПК України, якими регламентовано діяльність слідчого під час кримінального провадження саме на початковому етапі потребують більш детального вивчення задля більш якісного проведення такої слідчої дії як огляд. Так, відповідно до ч.3 ст.237 Кримінального процесуального кодексу України слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів. У той же час, ст. 40 «Слідчий органу досудового розслідування» КПК України не містить прямої вимоги щодо необхідності залучення слідчим спеціаліста на початковому етапі досудового розслідування, вказуючи у п.9 ст.40 КПК України на те, що слідчий здійснює інші повноваження, передбачені цим Кодексом.

Крім того, п.2 ст.71 КПК України «Спеціаліст» передбачено, що спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду. Зазначимо, що відповідно до п.17 ст.3 КПК України слідчий є стороною кримінального провадження з боку обвинувачення.

Чинне формулювання сукупності положень ч.3 ст.17, ст.40, п.2 ст.71, ч.3 ст.237 КПК України, на нашу думку:

1. Створює правову ситуацію, при якій спеціаліст залучається до огляду місця події чи місця кримінального правопорушення не в обов'язковому порядку, а лише за бажанням слідчого. Це, у свою чергу, стає перепоном гарантії забезпечення належного огляду місця події, враховуючи те, що не кожен слідчий в змозі належним чином без допомоги спеціаліста оглянути місце

події, виявити, зафіксувати та вилучити сліди, речі, які в подальшому набудуть у процесуальному порядку статус доказів.

2. Створює хибне розуміння положень КПК, що стане на заваді виконавцю чітко діяти до вимог КПК України згідно «літері закону». Так, наприклад, ст.237 «Огляд» КПК України передбачає, що з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів, проте вже у ст.238 «Огляд трупа» зазначено, що «огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта», проте нічого не вказано про експерта, який буде приймати учать в якості спеціаліста з метою допомоги фіксації обстановки місця події, складання схем, фототаблиць тощо. Враховувати ж вимоги положення ст.237 КПК України як більш загальної норми відносно огляду трупу слідчим – потребує зайвого на нашу думку тлумачення КПК України слідчим під час прийняття тактичного рішення при огляді, що у свою чергу, може негативно вплинути на процесуальне рішення у подальшому.

Необізнаній у юридичному плані особі буде складно трактувати можливість (необхідність) участі експерта (спеціаліста) в слідчій дії через запрошення слідчим на огляд місця події чи для іншої слідчої дії через вивчення класифікації учасників кримінального провадження на певні сторони кримінального провадження (ст.17 КПК), тобто для того, щоб зрозуміти, хто саме може в якості сторони кримінального провадження запросити спеціаліста треба вивчати ст.17 КПК України, що є недоречно, нелогічно і незручно. Крім того, саме у п.2 ст.71 КПК України «Спеціаліст» посилання на ст.17 КПК України взагалі не передбачено.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що в якості особливостей взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста) на початковому етапі досудового розслідування є порядок (алгоритм) їх взаємних дій, які безпосередньо пов'язані з виявленням, закріпленням та вилученням слідів і речових доказів відповідно до тактики огляду місця події та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень.

Опрацювання нормативно-правової основи взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста) при проведенні слідчих дій на початковому етапі досудового розслідування, а також аналіз особливостей тактики взаємодії вищеназваних учасників кримінального провадження за основними видами кримінальних правопорушень, дозволили нам зробити деякі рекомендації щодо підвищення якості та ефективності проведення слідчих дій шляхом удосконалення положень Кримінального процесуального кодексу України, а саме вважаємо за необхідне доповнити п.2 ст.40 КПК України словами «з обов'язковим залученням експерта (спеціаліста)» і викласти п.2 ст.40 КПК України у такій редакції: «проводити слідчі (розшукові) дії з обов'язковим залученням експерта (спеціаліста) та негласні слідчі (розшукові) дії у випадках, встановлених цим Кодексом».

Як альтернативний варіант удосконалення вищевказаних положень КПК України, у ч.3 ст.237 КПК України слова «може запросити» слід замінити

на слово «залучає» и викласти останнє речення ч.3 ст.237 КПК України у такій редакції: «З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді залучає спеціалістів». Останній варіант є більш логічним кроком удосконалення чинних положень КПК України внаслідок того, що у разі таких змін буде локально регулювати обов'язкову участь спеціалістів при огляді місця події слідчим (прокурором), тобто на початковому етапі досудового розслідування. Врахування цих рекомендацій, на нашу думку, створить умови для проведення огляду слідчим при взаємодії із експертом (спеціалістом) на належному рівні.

Також, у процесі дослідження увагу було звернено на існуючий неформальний бік відносин слідчого та експерта (спеціаліста), при якому експерт виконуючи функцію помічника-консультанта з метою отримання якомога більшої інформації слідчим про місце події чи речей, які розташовано чи знайдено під час огляду, надає інформацію про найбільш оптимальні способи її огляду, виявлення, опису (фіксації) та вилучення, а також надає інформацію про можливі експертизи, які слід назначити слідчому, формулює доцільні питання, які слід ставити перед експертом для отримання найбільш дієвого результату тощо.

Висновки. Розглянувши нормативно-правову та організаційну складові взаємодії слідчого та експерта (спеціаліста) на початковому етапі досудового розслідування, можна зазначити, що робота щодо вдосконалення даного напряму діяльності органів внутрішніх справ потребує постійного моніторингу, дискусійності та обміну досвідом видатних вчених-науковців та практиків, зокрема, це пояснюється «молодістю» Кримінального процесуального кодексу України та необхідністю адаптації відповідно його положень нормативного масиву відомчих документів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 №254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 23.07.1996. – № 30. – Стаття 141.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст.88.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 №№ 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 08.03.2013. – № 9-10. – Стор. 474.

4. Про міліцію: Закон України від 20.10.1990 №565-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 22.01.1991. – №4. – Стор. 95. – Стаття 20.

5. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII // Відомості Верховної Ради України. – 12.07.1994.– № 28. – Стаття 232.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року «Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів»: Указ Президента України, Концепція від 08.04.2008 № 311/2008 // Офіційний вісник України. – 18.04.2008. – №27. – Стор. 20. – Стаття 838.

7. Про затвердження положення про міністерство внутрішніх справ України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 року № 383/2011 //Офіційний вісник України. – 26.04.2011. – № 29. – Стор. 32. – Стаття 1222.

8 Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України від 19 вересня 2012 р. № 868: Постанова Кабінету Міністрів України, Перелік від 19.09.2012 № 868 // Офіційний вісник України. – 28.09.2012. – № 71. – Стор. 31. – Стаття 2870.

9. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 № 1906-IV // Офіційний вісник України. – 17.09.2004. – № 35. – Стор. 11. – Стаття 2317.

10. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах: Конвенція, Міжнародний документ від 15.05.1972. – № ETS. – № 73 // Офіційний вісник України. – № 44. – 16.11.2005. – Стор. 311. – Стаття 2822.

11. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 09 серпня 2012 року № 691 // Офіційний вісник України. – 19.10.2012. – № 77. – стор. 252. – Стаття 3136.

12. Про організацію діяльності органів досудового розслідування Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 09.08.2012 №686 // Офіційний вісник України. – 12.11.2012. – № 84. – Стор. 100. – Стаття 3408.

13. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України 14.08.2012 № 700 /Режим доступу: http://osipov.ua/z/13136-mnsterstvo-vnutrshnh-sprav-ukrayini-nakaz-vd-14-serpnya-2012-roku-n-700.html.

14. Про затвердження Інструкції про участь працівників Експертної служби МВС України в кримінальному провадженні як спеціалістів: Наказ МВС України від 26.10.2012 № 962 // Офіційний вісник України. – 04.01.2013. – № 99. – Стор. 108. – Стаття 4024.

15. *Ковальов В.В.* Взаємодія слідчого з працівниками експертної служби МВС України: автореф. дис. канд. юрид наук: за спец 12.00.09. – К., 2008.

16. *Лук'янчиков Є.Д.* Взаємодія слідчого та спеціаліста (принцип організації розслідування) / Режим доступу: http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=1163.

17. *Романюк Б.В.* Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: Навч. посіб. / Б.В. Романюк. – К. : Видавничий Будинок «Аванпост-Прим», 2010.

18. Криміналістика (криміналістична техніка): Курс лекцій / К82 П.Д. Біленчук, А.П. Гель, М.В. Салтевський, Г.С. Семаков. — К. : МАУП, 2001. — 216 с.

Азаров Ю.І., Рафальський Є.О. Особливості взаємодії слідчого з експертом (спеціалістом) на початковому етапі досудового розслідування

В статті розглянуто особливості взаємодії слідчого та експерта в якості спеціаліста під час проведення слідчих дій на початковому етапі досудового розслідування.

Ключові слова: *слідчий, експерт, взаємодія, органи внутрішніх справ, кримінальне правопорушення, місце події.*

Азаров Ю.И., Рафальский Е.О. Особенности взаимодействия следователя с экспертом (специалистом) на начальном этапе досудебного расследования

В статье рассмотрены особенности взаимодействия следователя и эксперта в качестве специалиста при проведении следственных действий на начальном этапе досудебного расследования.

Ключевые слова: *следователь, експерт, взаимодействие, органы внутренних дел, уголовное правонарушение, место события.*

Azarov Y., Rafalskyi E. Features of the interaction of the investigator with an expert (professional) at the initial stage of pre-trial investigation

This article devoted about features of cooperation between investigator and expert on the crime scene on the starting stage of criminal proceeding.

Keywords: *investigator, expert, cooperation, internal affairs, criminal offence, crime scene.*

Стаття надійшла до редакції 27.08.2014.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

О.В. Білоус
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

Постановка проблеми. Домашній арешт є відносно новим запобіжним заходом для вітчизняного кримінального процесу, адже його було запроваджено після набуття чинності Кримінальним процесуальним кодексом (далі – КПК) України у 2012 р. Відносно новим його слід вважати тому, що за часів дії КПК УСРР 1922 р. домашній арешт був визначений ст.160, де зазначалося, що домашній арешт полягає в позбавленні обвинуваченого свободи у вигляді ізоляції його вдома, з призначенням варти чи без такої [1].

Аналіз слідчо-судової практики за минулий рік свідчить про те, що домашній арешт є одним із запобіжних заходів, які найчастіше обираються до підозрюваних, обвинувачених під час кримінального провадження. Зокрема, згідно із моніторинговим звітом «Реалізація нового КПК України у 2013 році» щомісяця застосовують до 45 осіб особисту поруку, до 480 осіб – домашній арешт і до 2 250 осіб – особисте зобов'язання [2, с. 5].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Запровадження домашнього арешту під час здійснення кримінального провадження обумовило підвищену увагу науковців до цього запобіжного заходу. Дослідженням домашнього арешту займалися О.П. Кучинська, О.Коріняк, В.Г. Крайнюк, Р.В. Слободян, С. М. Смоков, В.І.Полянська, В.О. Попелюшко, Л.Д. Удалова та О.Ю. Хабло. Втім, окремі питання застосування домашнього арешту потребують додаткового дослідження, зокрема – це проблема реалізації засади недоторканності житла чи іншого володіння особи під час застосування домашнього арешту.

Метою цієї статті є дослідження питання законодавчої регламентації застосування домашнього арешту як запобіжного заходу під час кримінального провадження, аналіз порядку обмеження права на недоторканність житла під час застосування домашнього арешту, виявлення недоліків правової регламентації та розроблення пропозицій щодо вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства.

Основні результати дослідження. Відповідно до ч.1 ст.181 КПК України домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати житло цілодобово або у певний період доби. Суть домашнього арешту полягає в тому, що за наявності достатніх підстав для обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту за рішенням слідчого судді, суду встановлюються обмеження, пов'язані із його ізоляцією у житлі, чим обмежується свобода пересування підозрюваного, обвинуваченого поза межами житла [3, с. 178].

© О.В. Білоус, 2014

Домашній арешт, як і всі інші запобіжні заходи, застосовується: під час досудового розслідування – слідчим суддею за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором, або за клопотанням прокурора, а під час судового провадження – судом за клопотанням прокурора (ч.4 ст.176 КПК України). Ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого (ч.3 ст.181 КПК України) [4].

Відповідно до вимог, визначених у ч.3 ст.196 КПК України, в ухвалі про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту зазначається точна адреса житла, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати. А тому, під час розгляду клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту суд має з'ясувати місце проживання підозрюваного, обвинуваченого [5].

В цьому разі слід з'ясувати, що необхідно розуміти під «житлом підозрюваного, обвинуваченого» при застосуванні домашнього арешту, та чи можна застосовувати для цих цілей поняття «житло», яке міститься у ч.2 ст.233 КПК України. Адже саме на це поняття житла вчені посилаються при тлумаченні домашнього арешту як у навчальній літературі з кримінального процесу [6, с. 315], так і в підзаконних нормативно-правових актах [7].

Так, у ч.2 ст.233 КПК України, де визначені загальні правила проникнення до житла, вказано, що під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом [4].

Вважаємо, що таке законодавче тлумачення житла не можна беззастережно застосовувати під час обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту. Адже, згідно із вказаним вище визначенням, житлом є будь-яке приміщення. А під час визначення місця, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється покидати під час застосування домашнього арешту, приміщення має бути не будь-яким, а лише жилим. Так як не доцільно обирати домашній арешт із забороною залишати службові приміщення чи офіси, навіть якщо вони і пристосовані для проживання.

Окрім цього, згідно із законодавчим тлумаченням, яке міститься у ч. 2 ст. 233 КПК України, до «житла» відносяться як приміщення, де особа проживає постійно (квартира, кімната у квартирі, будинок), так і приміщення, де особа мешкає тимчасово. Такими приміщеннями можуть бути: номер у готелі, лікарняні та санаторні палати, кімнати баз відпочинку, купе у потягу чи морському судні, туристичні палатки тощо [8, с. 125]. Але ж навряд чи доцільно застосовувати домашній арешт із забороною залишати, скажімо, купе поїзда чи туристичну палатку.

Вищенаведене свідчить, що не можна визначення житла, яке міститься у ч.2 ст.233 КПК України, беззастережно застосовувати під час обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту.

Аналіз кримінального процесуального законодавства інших країни дозволяє стверджувати про наявність різних підходів до визначення місця, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати під час застосування щодо нього домашнього арешту. Так, у ч.1 ст.107 КПК РФ вказано, що домашній арешт як запобіжний захід полягає в знаходженні підозрюваного або обвинуваченого у повній або частковій ізоляції від суспільства в житловому приміщенні, в якому він проживає в якості власника, наймача або на інших законних підставах, з покладанням обмежень і (або) заборон і здійсненням за ним контролю. З урахуванням стану здоров'я підозрюваного або обвинуваченого місцем його утримання під домашнім арештом може бути визначено лікувальну установу [9]. Тобто, у цьому положенні вказано, що за загальним правилом підозрюваному, обвинуваченому забороняється залишати житлове приміщення, як місце утримання під домашнім арештом, а у виняткових випадках, враховуючи стан здоров'я, таким місцем може бути і лікувальна установа.

У вітчизняному кримінальному процесі вказівку на те, що під час обрання домашнього арешту забороняється залишати житлове приміщення, можна знайти у п. 15 листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 4 квітня 2013 р. «Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України» де вказано, що слідчому судді, суду при обранні запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту слід звертати увагу, що вжите законодавцем у ч. 5 ст. 181 КПК України словосполучення «житло цієї особи» охоплює випадки, коли підозрюваний, обвинувачений: 1) є власником (співвласником) такого житла; 2) зареєстрований у такому житлі; 3) постійно або тимчасово проживає у такому житлі без реєстрації тощо [5]. У цьому роз'ясненні акцент зроблено на законності підстав проживання у певному житлі – особа є власником, зареєстрована у житлі, проживає без реєстрації. Це дійсно має важливе значення під час обрання домашнього арешту як запобіжного заходу. Адже не можна зобов'язати особу не залишати певне приміщення, де вона проживає без законних підстав.

На відміну від цього, під час гарантування права на недоторканність житла, не слід відштовхуватися від законності чи незаконності володіння таким житлом, адже це потребує з'ясування багатьох цивільно-правових питань. У Висновку щодо проекту КПК України, підготовленому експертами Ради Європи, відмічається, що правомірність володіння приміщенням має (якщо має взагалі) дуже обмежене значення для законних цілей кримінального процесу під час здійснення слідчих (розшукових) дій [10, с. 15].

Таким чином, законність чи незаконність проживання особи у житлі не має юридичних наслідків для забезпечення його недоторканності під час провадження обшуку чи огляду цього житла. А під час застосування домашнього арешту важливо, щоб у підозрюваного, обвинуваченого були законні підстави проживання – право власності, договір оренд чи найму.

Окрім того, вважаємо, що немає ніяких законодавчих заборон щодо того, щоб місцем утримання під домашнім арештом було приміщення у ліку-

вальному закладі чи готелі. Адже така практика застосовується у кримінальному процесі інших країн. Зокрема, у ч. 1 ст. 107 КПК РФ вказано про можливість обрання домашнього арешту у лікувальній установі з врахуванням стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого [9]. Обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту у готельному номері може бути доцільним у тих випадках, коли підозрюваний, обвинувачений проживає далеко від місця провадження досудового розслідування (інша область, віддалений район). Адже в цьому разі застосування домашнього арешту за місцем проживання суттєво ускладнить кримінальне провадження, а обрання інших запобіжних заходів може бути недоцільним чи безпідставним. Втім, під час застосування домашнього арешту із забороною покидати готельний номер важливо встановлювати підстави та можливість проживання у цьому готелі, що може підтверджуватися, зокрема, квитанцією про оплату проживання в певному готельному номері на строк застосування домашнього арешту.

У зв'язку з вищевикладеним вважаємо, що положення ч. 1 ст. 181 КПК України потребують вдосконалення, а тому пропонуємо викласти її у такій редакції: «Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати цілодобово або у певний період доби житлове приміщення в якому він проживає в якості власника, наймача або на інших законних підставах. З урахуванням стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого місцем його утримання під домашнім арештом може бути визначено лікувальну установу».

Під час застосування домашнього арешту в житлі, яке за рішенням слідчого судді визначено як місце, яке підозрюваному, обвинуваченому забороняється покидати, досить часто проживають і інші особи – родичі чи члени сім'ї. В разі застосування домашнього арешту може обмежуватися право на недоторканність житла осіб, які проживають з підозрюваним, обвинуваченим в одному житловому приміщенні (квартирі, приватному будинку чи кімнаті). Адже відповідно до ч.5 ст.181 КПК України працівники органу внутрішніх справ з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань. А тому, під час застосування домашнього арешту слідчому судді, суду слід було б отримати згоду повнолітніх осіб, які проживають в одному житловому приміщення із підозрюваним, обвинуваченим щодо застосування цього запобіжного заходу, роз'яснивши при цьому порядок здійснення контролю за дотриманням умов застосування домашнього арешту, зокрема – щодо права з'являтися в житло.

Подібний підхід прослідковується і в роз'ясненнях вищої судової інстанції. Зокрема, у п.15 вищезгаданого Листа зауважується, що правильною слід вважати практику тих слідчих суддів, які застосовують домашній арешт, з'ясувавши при цьому думку власника житла (якщо він відомий) та оцінивши усі обставини в сукупності, у тому числі: міцність соціальних зв'язків підозрюваного, обвинуваченого в місці його постійного проживання; наявність у нього родини й утриманців (місце їх фактичного проживання); достатність застосування такого запобіжного заходу для запобігання ризикам, визначеним

у ст.177 КПК, зокрема, спробам підозрюваного, обвинуваченого переховуватися від органів досудового розслідування та/або суду тощо [5].

Отже, відповідно до ч.5 ст.181 КПК України працівники органу внутрішніх справ з метою контролю за поведінкою підозрюваного, обвинуваченого, який перебуває під домашнім арештом, мають право з'являтися в житло цієї особи, вимагати надати усні чи письмові пояснення з питань, пов'язаних із виконанням покладених на неї зобов'язань. А тому, ухвала про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання органу внутрішніх справ за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого (ч.3 ст.181 КПК України).

При надходженні ухвали слідчого судді, суду щодо підозрюваного, обвинуваченого, який проживає на території обслуговування органу внутрішніх справ, начальником органу внутрішніх справ з урахуванням особливостей кримінального провадження визначається структурний підрозділ, який буде здійснювати контроль за виконанням підозрюваним, обвинуваченим обов'язків, покладених на нього ухвалою слідчого судді, суду. Якщо домашній арешт обрано щодо неповнолітнього підозрюваного, обвинуваченого, забезпечення контролю за його поведінкою доручається керівнику підрозділу кримінальної міліції у справах дітей органу внутрішніх справ, на території обслуговування якого проживає неповнолітній [7].

Запровадження домашнього арешту новим КПК України 2012 р. зумовило внесення відповідних змін та доповнень до інших норм права, якими регламентується порядок проникнення до житла. Зокрема, в підпункті «в» п.15 ч.1 ст.11 Закону «Про міліцію» визначено, що міліції для виконання покладених на неї обов'язків надається право входити безперешкодно у будь-який час доби до житла чи до іншого володіння особи, яка перебуває під домашнім арештом, з метою перевірки виконання встановлених судом обмежень [11].

У разі вчинення опору, протидії з боку підозрюваного, обвинуваченого під час відвідування житла працівником міліції, він має право вживати заходів, передбачених Законом України «Про міліцію», до їх подолання (підпункт 2 п.3.4 інструкції «Про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту», затвердженої наказом МВС України від 31.08.2013 № 845 (далі – Інструкція)) [7].

У вищевказаній Інструкції також визначено, що у разі, якщо ухвалою слідчого судді, суду на підозрюваного, обвинуваченого не покладено обов'язку носити електронний засіб контролю або під час застосування електронних засобів контролю виникли обставини, що унеможливлюють їх подальше використання, перевірка виконання покладених на підозрюваного, обвинуваченого обов'язків здійснюється шляхом відвідування, як правило, вдень місця його проживання та опитування сусідів і осіб, які спільно з ним проживають. За наявності в органі внутрішніх справ інформації про порушення підозрюваним, обвинуваченим умов застосованого запобіжного заходу,

відвідування його місця проживання може здійснюватися і в нічний час. Періодичність відвідування визначається начальником органу внутрішніх справ. При цьому, якщо згідно з умовами застосованого запобіжного заходу підозрюваному, обвинуваченому заборонено залишати житло цілодобово, відвідування його місця проживання повинно здійснюватися не рідше одного разу на сім днів. До відвідування неповнолітніх за місцем їх проживання залучаються працівники служби у справах дітей. Про результати кожного відвідування житла підозрюваного, обвинуваченого складається рапорт (підпункти 8, 10 пункту 3.2 Інструкції) [7].

Висновки. Таким чином, кримінально-процесуальне законодавство та підзаконні нормативно-правові акти досить детально регламентують процесуальний порядок обмеження конституційного права особи на недоторканність житла під час застосування домашнього арешту. Втім, не можна визначення житла, яке міститься у ч.2 ст.233 КПК України, беззастережно застосовувати під час обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту, а ч.1 ст.181 КПК України слід викласти її у такій редакції: «Домашній арешт полягає в забороні підозрюваному, обвинуваченому залишати цілодобово або у певний період доби житлове приміщення в якому він проживає в якості власника, наймача або на інших законних підставах. З урахуванням стану здоров'я підозрюваного, обвинуваченого місцем його утримання під домашнім арештом може бути визначено лікувальну установу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Уголовно-процессуальный кодекс УССР: утв. ВУ ЦИК 13 сентября 1922 г. – М. : НКЮ, 1922. – 469 с.

2. Реалізація нового КПК України у 2013 році (моніторинговий звіт) / О.А. Банчук, І.О. Дмитрієва, З.М. Саідова, М.І. Хавронюк. – К. : ФОП Москаленко О.М., 2013. – 40 с.

3. Кримінальний процес: Підручник / В.В. Коваленко, Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний. – К.: Центр учбової літератури, 2013. – 544 с.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: зак-во набуває чинності з 19 лист. 2012 р. (офіц. текст) – Київ : Паливода А.В., – 2012 р.– 326 с.

5. Про деякі питання порядку застосування запобіжних заходів під час досудового розслідування та судового провадження відповідно до Кримінального процесуального кодексу України: Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 04 квітня 2013 р. № 511-550/0/4-13 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sc.gov.ua/ua/2013_rik.html.

6. *Тацій В.Я.* Кримінальний процес: Підручник / В.Я. Тацій, Ю.М. Грошевий, А.Р. Туманянц та ін. – Х. : Право, 2013. – 824 с.

7. Про затвердження Інструкції про порядок виконання органами внутрішніх справ України ухвал слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту та про зміну раніше обраного запобіжного заходу на запобіжний захід у вигляді домашнього арешту: наказ МВС України від 31.08.2013 № 845 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1845-13?nreg=z1845-13&find=1&text=%E6%E8%F2%EB&x=0&y=0

8. *Тертишник В.М.* Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник / В. М. Тертишник. – Київ : Правова Єдність : Алерта, 2014. – 438 с.

9. Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakonbase.ru/upk/

10. Висновок щодо проекту Кримінально-процесуального кодексу України / підготовлено Директоратом з питань правосуддя та захисту людської гідності Генерального директорату I – Права людини і верховенство права, на підставі експертизи Бахмайєр-Вінтер Л., МакБрайд Д., Сванідзе Е. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://coe.kiev.ua/projects/cti/Draft%20CPC%20expertise%20final%201_Ukr.pdf

11. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/565-12

Білоус О.В. Окремі питання застосування домашнього арешту у кримінальному провадженні

Досліджено питання законодавчої регламентації застосування домашнього арешту як запобіжного заходу під час кримінального провадження. Здійснено аналіз процесуальної форми обмеження права на недоторканність житла під час застосування домашнього арешту. Виявлено недоліки правової регламентації та розроблено пропозиції щодо вдосконалення норм кримінального процесуального законодавства.

Ключові слова: *запобіжний захід, домашній арешт, житло, житлове приміщення, недоторканність житла.*

Белоус О.В. Некоторые вопросы применения домашнего ареста в уголовном производстве

Исследованы вопросы законодательной регламентации применения домашнего ареста как меры пресечения в уголовном производстве. Проанализированы процессуальные формы ограничения права на неприкосновенность жилья во время применения домашнего ареста. Выявлены проблемы правовой регламентации, разработаны предложения по усовершенствованию норм уголовного процессуального законодательства.

Ключевые слова: *мера пресечения, домашний арест, жилище, жилое помещение, неприкосновенность жилища.*

Bilous O.V. Some issues of house arrest application in criminal proceedings

The issue of legal regulation of the house arrest application as a preventive measure during the criminal proceedings was investigated. Thus, according to Clause 181.1 of the CPC of Ukraine, the house arrest is the ban to leave home round-the-clock or at a certain time of the day to the suspect or accused. The decision on application of preventive measures such as house arrest shall indicate the exact address of the housing that the suspect or accused is forbidden to leave.

Keywords: *precaution, house arrest, housing, dwelling, home inviolability.*

Стаття надійшла до редакції 08.07.2014.

ЗАХИСНИК У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Є.В. Кузьмічова-Кисленко
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри досудового
розслідування
Національної академії внутрішніх справ

Постановка проблеми. Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні, як демократичній, правовій державі відведено право особи на правову допомогу. Дане конституційне право у жодному випадку не може бути обмеженим, а держава бере на себе обов'язок забезпечувати можливість її надання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема забезпечення діяльності захисника була предметом дослідження таких вчених, як: В.П. Бахін, В.І. Бояров, І.Л. Бронз, Т.В. Варфоломеєва, В.Г. Гончаренко, Я.П. Зейкан, Н.С. Карпов, С.М. Логінова, А.В. Молдаван, В.О. Попелюшко, Т.М. Тилик, С.Я. Фурса та інші.

Метою статті є розгляд питань, пов'язаних із правовою діяльністю захисника в кримінальному процесі України.

Основні результати дослідження. Згідно Конституції України громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Кожен має право на правову допомогу, вільний у виборі захисника, право будь-якими не забороненими законом засоби захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1]. Гарантування кожному права на правову допомогу є не тільки конституційно-правовим обов'язком держави, а й дотримання взятих Україною міжнародно-правових зобов'язань відповідно до положень Загальної декларації прав людини 1948 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 р. тощо.

Відповідно до Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» захист – це вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію). Як зазначає В.О. Попелюшко, захист у кримінальному судочинстві – це система передбачених і не заборонених законом дій суб'єктів захисту та відносин, що виникають при цьому, спрямованих на повне чи часткове спростування фактичного та юридичного боку підозри або обвинувачення, з'ясування обставин, які спростовують підозру або обвинувачення, виключають кримінальну відповідальність та покарання, забезпечують права, свободи та законні інтереси підзахисних [2]. Також під захистом у кримінальному судо-

© Є.В. Кузьмічова-Кисленко, 2014

чинстві слід розуміти сукупність процесуальних дій і відносин, направлених на повне або часткове спростування пред'явленого тій або іншій особі обвинувачення, поліпшення його стану, забезпечення дотримання прав даної особи [3].

Захисником у кримінальному процесі є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [4]. Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на заняття адвокатською діяльністю. Закріпивши таку норму законодавець забезпечує висококваліфікований захист підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), особою, яка має професійні навички у правовій сфері діяльності.

Згідно ст.1 Закону України «Про адвокатуру і адвокатську діяльність» адвокат – це фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені зазначеним законом.

Правом займатися адвокатською діяльністю може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менше двох років, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування, склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю. Не може бути адвокатом особа, яка: має непогашену чи незняту в установленому законом порядку судимість за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у виді позбавлення волі; визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною; позбавлена права на заняття адвокатською діяльністю, - протягом двох років з дня прийняття рішення про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, вчинення корупційного правопорушення, - протягом трьох років з дня такого звільнення. Адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [5].

Діяльність адвоката полягає у: наданні правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію); надання правової допомоги свідку у кримінальному провадженні; надання правової допомоги під час виконання та відбування кримінальних покарань тощо. Під час здійснення

адвокатської діяльності адвокат має право: звертатися з адвокатськими запитами, представляти і захищати права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб у суді; складати заяви, скарги, клопотання, інші правові документи та подавати їх в установленому законом порядку, збирати відомості про факти, що можуть бути використані як докази, в установленому законом порядку запитувати, отримувати і вилучати речі, документи, їх копії,ознайомлюватися з ними та опитувати осіб за їх згодою; одержувати письмові висновки фахівців, експертів з питань, що потребують спеціальних знань тощо.

Отже, захисник здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), представляє інтереси потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача у кримінальному провадженні, надає правову допомогу свідкові у кримінальному процесі.

Залучається захисник підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи за згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні у будь-який момент, як на стадії досудового розслідування, так і під час судового розгляду. Тобто, захисник користується процесуальними правами з моменту подання слідчому прокурору, слідчому судді чи суду відповідних документів, передбачених ст. 50 КПК України. До таких документів, що підтверджують повноваження захисника на участь у кримінальному провадженні, належить: свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю; ордер, договір із захисником або доручення органу (установи), уповноваженого законом на надання безоплатної правової допомоги. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника.

Відповідно до ст. 49 КПК України слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд зобов'язані забезпечити участь захисника у кримінальному провадженні у таких випадках: відповідно до вимог ст.52 КПК України участь захисника є обов'язковою, а підозрюваний, обвинувачений не залучив захисника; підозрюваний, обвинувачений заявив клопотання про залучення захисника, але за відсутністю коштів чи з інших об'єктивних причин не може його залучити самостійно; слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд вирішить, що обставини кримінального провадження вимагають участі захисника, а підозрюваний, обвинувачений не залучив його. Захисник може бути залучений слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги.

Як зазначалось вище захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого в Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення і

припинення права на зайняття адвокатською діяльністю [6]. Внесення відомостей до Єдиного Реєстру адвокатів України здійснюється радами адвокатів регіонів та Радою адвокатів України. До Єдиного реєстру адвокатів України вносяться такі відомості: прізвище, ім'я та по батькові адвоката; номер і дата видачі свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю, номер і дата прийняття рішення про видачу свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю (номер і дата прийняття рішення про включення адвоката іноземної держави до Єдиного реєстру адвокатів України); найменування і місцезнаходження організаційної форми адвокатської діяльності, номери засобів зв'язку; інформація про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю; інші відомості.

За загальним правилом захисник може у будь-який момент бути залученим підозрюваним, обвинуваченим, їх законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого до участі у кримінальному провадженні. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд зобов'язані надати затриманій особі чи особі, яка тримається під вартою, допомогу у встановленні зв'язку із захисником або особами, які можуть запросити захисника, а також надати можливість використати засоби зв'язку для запрошення захисника. Кримінальний процесуальний закон передбачає випадки участі захисника в кримінальному провадженні в обов'язковому порядку: щодо особливо тяжких злочинів; щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років; щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру; щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад нездатні повною мірою реалізувати свої права; щодо осіб, які не володіють мовою, якою ведеться кримінальне провадження; щодо осіб, стосовно яких передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування; щодо реабілітації померлої особи.

Захисник може бути залученим слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом в інших випадках, передбачених законом, що регулює надання безоплатної правової допомоги. Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Стаття 3 зазначеного закону передбачає право на безоплатну правову допомогу, а саме право на безоплатну правову допомогу – гарантована Конституцією України можливість громадянина України, іноземця, особи без громадянства, у тому числі біженця чи особи, яка потребує додаткового захисту, отримати в повному обсязі безоплатну первинну правову допомогу, а також можливість певної категорії осіб отримати безоплатну вторинну правову допомогу. Первинна правова допомога заключається: в наданні правової інформації; надання консультацій і роз'яснень з правових питань; складання заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру). Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг:

захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складання документів процесуального характеру [7]. До суб'єктів на надання безоплатної вторинної допомоги належать адвокати, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі за контрактом; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі на підставі договору. Постанова Кабінету Міністрів України № 8 про «Порядок та умови укладання контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі» та Закон України «Про безоплатну правову допомогу» регулює механізм укладання центром з надання безоплатної вторинної правової допомоги контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі, та договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі. Згідно з якими контракти (договір) укладається з адвокатом, який здійснює адвокатську діяльність індивідуально або в організаційно-правових формах адвокатського бюро чи адвокатського об'єднання.

Висновок. Важливу роль у забезпеченні реалізації, захисту та охорони прав і свобод людини і громадянина в Україні, як правовій державі відведено право особи на правову допомогу, закріплену у ст. 59 Конституції України. Для надання цієї правової допомоги в Україні діє адвокатура, яка є однією з конституційних гарантій, і полягає в тому, що особа може вільно отримувати правову допомогу адвоката. У такий спосіб держава бере на себе обов'язок забезпечувати можливість надання кваліфікованої правової допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 1 верес. 2013 р.: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. – Ст. 55, 59.

2. *Попелюшко В.О.* Функція захисту в кримінальному судочинстві України. – Національний університет «Острозька академія». – Острог-2009. – С. 103.

3. *Молдован А.В., Тилик Т.М.* Адвокатура України: Навчальний посібник – Київ : Алерта, 2013.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями на 20 серп. 2013.: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013 – Ст.45.

5. Про адвокатуру і адвокатську діяльність: Закон України: чинне законодавство станом на 17 верес. 2013 р.: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. – Ст. 6.

6. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями на 20 серп. 2013.: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2013. – Ст.45.

7. Про безоплатну правову допомогу: Закон України: чинне законодавство зі змінами та допов. Станом на 3 лют. 2014 р.: (офіц. текст). – К. : ПАЛИВОДА А.В., 2014. – Ст. 13.

Кузьмічова-Кисленко Є.В. Захисник у кримінальному процесі України

Стаття присвячена розгляду питань, пов'язаних із діяльністю захисника у кримінальному процесі.

Ключові слова: *захист, захист у кримінальному судочинстві, адвокатська діяльність.*

Кузьмичева-Кисленко Е.В. Защитник в уголовном процессе Украины

Статья посвящена рассмотрению вопросов, связанных с деятельностью защитника в уголовном процессе.

Ключевые слова: *защитник, защитник в уголовном судопроизводстве, адвокатская деятельность.*

Kuzmicheva-Kislenko Y.V. A defender is in the criminal process of Ukraine

The article is devoted consideration a questions, related to activity of defender in a criminal process.

Keywords: *a defence, defence in the criminal legal proceeding, advocate activity.*

Стаття надійшла до редакції 11.08.2014.

ОСОБЛИВОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ФІНЛЯНДІЇ: ЗАПОЗИЧЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ДОСВІДУ УКРАЇНОЮ

Т.В. Малярчук
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального права та процесу
Юридичного інституту
Київського міжнародного університету
Т.А. Сташук
магістрант
Юридичного інституту
Київського міжнародного університету

Постановка проблеми. Розбудова демократичної, соціальної та правової Української держави передбачає формування сучасної правової системи та її взаємодію з іноземним і міжнародним правом, а також запозичення та використання в інтересах України зарубіжних правових доктрин, концепцій, ідей, а також загальновизнаних міжнародних принципів, норм, стандартів.

Зі здобуттям незалежності, в Україні розпочалися реформи функціонування суспільства та держави. Основним завданням реформування стало вдосконалення системи правоохоронних органів, особливо, органів внутрішніх справ.

Актуальність теми даної статті зводиться до того, що система правоохоронних органів України визначається рисами історичного періоду. Особливого значення набуває організаційно-функціональна побудова системи правоохоронних органів України. Під час реформування важливим є приведення її у відповідність із основними напрямами організації та функціонування систем правоохоронних органів зарубіжних країн, а також у відповідність із міжнародно-правовими стандартами здійснення правоохоронної діяльності.

Таким чином, особливо важливим є вивчення та запозичення позитивного досвіду організаційної побудови та функціонування систем правоохоронних органів зарубіжних країн, особливо Фінляндської Республіки, а також, з'ясування способів використання цього досвіду з метою реформування та покращення системи правоохоронних органів України з врахуванням національних особливостей. Надзвичайно важливим це стає у зв'язку з інтеграцією України до європейських структур, що є головною стратегічною метою держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз становлення, функціонування та реформування органів внутрішніх справ України був проведений у роботах таких вітчизняних науковців: В.Б. Авер'янова, М.І. Ануфрієва, О.М. Бандурки, Н.М. Бєлоусова, І.В. Бондаренка, Р.А. Калюжного, О.О. Ковальової, В.К. Колпакова, Я.Ю. Кондратьєва, Ю.Ф. Кравченка, П.П. Михайленко, Р.С. Мулукаєва, В.Л. Наумова, О.В. Негодченка, Р.А. Петрова, Ю.І. Римаренка, Л.А. Сидорчука, О.Ф. Скакун, В.Я. Тація, А.Г. Чубенка, М.Я. Швеця, Ю.С. Шемшученка та інших; особливос-

© Т.В. Малярчук, Т.А. Сташук, 2014

ті розвитку та діяльності поліції Фінляндської Республіки досліджували: М. Ахде, Х. Ахонен, М. Віітанен, Ф. Карконен, У. Кекконен, Я. Ліукку, Е. Луукка, С. Невала, М. Паатеро, А. Пакканен, К. Рантама, П. Расанен, К. Раямакі, Т. Сінкканен, Х. Туомінен, Е. Уусітало, А. Ханнус, А. Холмлунд.

Метою статті є аналіз питань розвитку поліції в системі державних органів Фінляндської Республіки. Розгляд особливостей відносин поліції з населенням у межах забезпечення правового поля. Дослідження можливого запозичення Україною позитивного досвіду діяльності фінської поліції.

Основні результати дослідження. Фінляндія (фінською – Suomi (Суомі)) – республіка на півночі Європи, якій властиві всі риси демократії західноєвропейської моделі, а саме: виборність глави держави та представницьких органів, поділ влади, поліцейський плюралізм.

Основним законом держави є Конституція Фінляндії (фінською – Suomen perustuslaki; шведською – Finlands grundlag), прийнята 11.06.1999, яка вступила в силу з 1.03.2000 р. [5].

Конституція Фінляндії закріплює основи фінської державності, обумовлює цілі і завдання, права і організаційні принципи діяльності поліції.

Поліція Фінляндії (фін. Poliisi, швед. Polisen [8]) – становить основу органів внутрішніх справ Фінляндської республіки і є поліцейською службою, яка підпорядкована міністерству внутрішніх справ.

Згідно з параграфом 1 «Закону про поліцію» – поліція у Фінляндії відповідає за правосуддя і суспільний лад, громадський порядок та безпеку, профілактику злочинності, розслідування злочинів та переслідування злочинців, дотримання законів, постанов і розпоряджень органів влади, охорону прав і свобод громадян і власності, надання допомоги населенню в надзвичайних ситуаціях [5]. Згідно з Конституцією Фінляндії діяльність поліції повинна ґрунтуватися на законі [7].

На думку Ю. Рега, як і більшості фінських дослідників, – поліція Суомі є «силовим» компонентом виконавчої влади, і призначена для виконання правоохоронних функцій.

Поліція Фінляндії – це самостійний державний інститут, який має особливу компетенцію, владні повноваження, які розповсюджуються на організаційно не підпорядковані йому суб'єкти, характерну структуру і систему управління та використовує специфічні методи роботи.

Так, працівник Хельсінського європейського інституту з попередження злочинності та боротьби з нею Ф. Карконен вважає, що робота поліції Фінляндії – це використання в межах наданих їй прав Конституцією та іншими законодавчими актами, примусового, силового впливу на осіб, які порушили правопорядок [2, с. 1116].

Відповідно до «Закону про поліцію» – головні завдання поліції полягають в: охороні Конституції та суспільного ладу, підтримці порядку і безпеки. Реалізовуючи їх поліція здійснює превентивні заходи щодо правопорушень і забезпечує кримінальне переслідування злочинців та дотримання законів та інших нормативних актів органів державної влади і місцевого самоврядуван-

ня, охороняє права і свободи громадян від незаконного порушення, а також допомагає населенню країни в екстремальних ситуаціях.

До поліцейських функцій належать: виявлення злочинів і злочинців, затримання правопорушників, участь у подальших судових процесах, пошук викраденого майна, забезпечення і охорона в межах своєї компетентності конституційних гарантій, прав і свобод населення, виявлення проблем, які ускладнюють або можуть ускладнити криміногенну обстановку і роботу органів влади, придушування масових безладів, підтримання правопорядку в громадських місцях, регулювання руху транспортних засобів і пішоходів, надання термінової допомоги особам, які її потребують, здійснення дозвільної системи, здійснення контролю за в'їздом, виїздом та перебуванням у Фінляндії іноземних громадян, здійснення нагляду за дотриманням правил у сфері, яка належить до її компетенції. До кола обов'язків поліції Фінляндії належить не тільки боротьба зі злочинністю, а й здійснення інших заходів у сфері соціального обслуговування населення. Це зближує органи поліції з соціальними службами [5].

Особливість місця й ролі поліції в системі владних інститутів Фінляндії визначається тим, що вона має своїм головним початковим завданням «силове» забезпечення правопорядку.

Фінські вчені вважають, що реальне застосування заходів силового впливу або потенційна можливість таких дій детермінують роль і місце поліції в системі інститутів держави і головне в її роботі – нейтралізація злочинності [2, с. 1116].

Поліцейські уповноважені мають право застосовувати силу при виконанні службових обов'язків у випадку відкритого нападу або небезпеки, яку правопорушник створює для життя і здоров'я громадян. Згідно з положеннями Закону «Про поліцію» поліція може застосовувати фізичну силу, гумові кийки, сльозоточивий газ та інші спеціальні засоби, а в окремих випадках – вогнепальну зброю [5].

У Законі «Про поліцію» та в інших нормативних актах, що регулюють діяльність поліції, підкреслюється, що при її здійсненні повинні поважатися та дотримуватися конституційні права громадян, і охорона порядку може обмежувати їх тільки в суворо передбачених законом випадках та не одна відповідна акція не може проводитися без достатніх підстав і в межах визначеної юрисдикції. При виконанні покладених на поліцейських завдань, вони найчастіше в своїй діяльності використовують метод переконання, а не насильницькі заходи.

У Фінляндії, як і у всіх скандинавських країнах, поліція функціонує у вигляді централізованого державного органу. Вона підпорядкована міністру внутрішніх справ. Міністр внутрішніх справ Фінляндії очолює міністерство внутрішніх справ, є членом уряду Фінляндії, відповідає за керівництво національною поліцією, рятувальними службами та охорону кордонів держави. З 22.06.2011 року головою МВС Фінляндії є Пайві Расанен (фінською – Päivi Räsänen). Структура МВС Фінляндії характеризується наявністю низки департаментів: адміністративного, з муніципальних питань; регіонального роз-

витку, з надзвичайних ситуацій, у справах імміграції, прикордонної охорони і поліцейський департамент [3].

Структура поліцейських органів Фінляндії складається з: Департаменту поліції, трьох загальнодержавних підрозділів: центральної кримінальної поліції (Keskusrikospoliisi), дорожньої поліції (Liikkuva poliisi), поліції державної безпеки (Suojelupoliisi), п'яти обласних поліцейських управлінь, місцевої поліції (Paikallispoliisi), поліцейської школи, технічного відділу (Poliisin tekniikkakeskus) і відділу інформаційно-обчислювального забезпечення поліції [5].

Департамент поліції керує організаційно відособленими поліцейськими службами: кримінальною поліцією, поліцією безпеки, мобільною (дорожньою) поліцією та місцевими поліцейськими органами [1]. Цей департамент є міжгалузевим органом внутрішньо-системного управління і поєднує функції збору й аналізу інформації, підготовки обґрунтування рішень вищого державно-політичного керівництва та контролю за діяльністю підлеглих підрозділів, а також має владні повноваження з управління їх діями [2, с. 658]. Останні планують свою роботу в тісному співробітництві з провінційною владою та громадськими інститутами у формі різних поліцейських комітетів та рад. Управління підлеглими підрозділами здійснюється Департаментом поліції за територіальним і функціональним принципами. Його організаційна структура будується згідно з функціонального принципу. Департаменту підпорядковані й спеціальні навчальні заклади. Очолює Департамент начальник, який водночас є головою Бюро охорони порядку і кримінальної поліції, він має двох заступників; усі вони призначаються на посаду президентом за поданням голови МВС.

Департамент поліції складається з 6-ти бюро (головних управлінь): адміністративного, охорони порядку, кримінальної поліції, особового складу, технічного, у справах іноземців, аналітичного й інформаційного центрів [5].

Адміністративне бюро контролює виконання законодавства персоналом, розробляє проекти нормативних актів із питань ведення Департаменту, аналізує результати роботи органів і підрозділів, планує та контролює їх роботу.

Бюро охорони порядку і кримінальної поліції керують роботою підрозділів, які забезпечують правопорядок у громадських місцях, охорону об'єктів, паспортний і митний контроль, видачу дозволів на право займатися певними видами діяльності, обіг зброї, вибухових та радіоактивних речовин, дорожній нагляд, розкриття та розслідування правопорушень і здійснення деяких інших функцій щодо встановлення «контролю за злочинністю».

Бюро особового складу відповідає за підбір навчання і розташування поліцейських службовців, а також розглядає у межах своєї компетенції скарги населення на правоохоронців.

Технічне бюро відповідає за матеріально-технічне забезпечення функціонування поліції, та координує місця поховання іноземних військовослужбовців (головним чином – радянських), загиблих на території Фінляндії в період Другої світової війни.

Бюро у справах іноземних громадян займається питаннями надання фінського громадянства, видає дозвіл на проживання та організовує контроль

за збереженням іноземцями встановлених правил перебування в Суомі [2, с. 1117].

Департамент поліції МВС Фінляндії – типовий приклад бюрократичної організації управління. Робота в ньому пов'язана з високою професійною кваліфікацією. Він побудований за принципом ієрархії, а операції, які ним проводяться, направляються послідовною системою правил, що впроваджуються в конкретних ситуаціях. Це забезпечує раціональність і точність ведення справ і сувору відомчу підзвітність. Головним завданням Департаменту поліції є забезпечення цілеспрямованого, системного та скоординованого характеру функціонування поліції.

Особливістю діяльності поліції Фінляндії є те, що організаційно вона є єдиним формуванням, а не декількома різними відомчими підпорядкуваннями з пересічною компетенцією, як це має місце в більшості країн світу. Це зроблено для протидії можливим спробам якої-небудь групи правлячих кіл монополізувати вплив на поліцію.

За територіальною ознакою поліція поділяється на загальнонаціональну, провінційну, місцеву. У Суомі існує два типи місцевих органів поліції: міські відділи (35) під командуванням комісарів та сільські округи (227) під головокомандуванням шерифів, які обслуговують один або кілька повітів. Для підвищення ефективності функціонування деякі округи часто об'єднують свої зусилля: спільно здійснюють патрулювання, надання допомоги населення у надзвичайних ситуаціях, розшукування злочинців та інших.

Відділення міської кримінальної поліції складається з декількох груп, які спеціалізуються на розкритті та розслідуванні вбивств, а також інших насильницьких злочинах, злочинах щодо власності і шахрайства. Відділ складається із груп у боротьбі: з насильницькими злочинами та крадіжками, а також іншими злочинами щодо власності; фінансовими злочинами. До відділу належить криміналістичний центр, який проводить експертні дослідження, веде оперативний облік; група охорони приміщень приватних осіб та організацій; бюро загублених речей і канцелярії. Є також група оперативного реагування, яка функціонує протягом 24 годин, та підрозділ, який займається збором (головним чином агентурою) інформації і експертний відділ [6].

Структура та чисельність інших бюро залежать переважно від чисельності обслуговування населення та території [3]. Питання загальної організації роботи і управління особовим складом в цілому вирішується штабним підрозділом, який належить до адміністративного відділення, до якого окрім того належить ліцензійний відділ та група фінансового та матеріально-технічного забезпечення.

До складу відділів належить «відділ із спеціальних питань», який призначений для розслідування порушень законодавства про обіг і вживання наркотичних засобів і спиртних напоїв, нагляду за особами без певного місця проживання та співдіяльність з органами соціального забезпечення. Основною функцією цього відділу є підтримання постійного зв'язку з органами соціального захисту і охорони здоров'я в області. Крім них також існує група у справах молоді та юнацтва, в якій діють постійні працівники, на допомогу яким

галузевими відділами призначаються 20 поліцейських. Основну увагу вони приділяють профілактиці правопорушень серед «важких» неповнолітніх у вільний час [5].

Організація роботи міських відділів і округів поліції має багато специфічних рис. Кожне фінське місто з погляду організації діяльності з забезпечення суспільного порядку поділене на дві зони, кожну з яких очолює інспектор. Підлеглі йому працівники, які належать до певного відділу, здійснюють патрулювання, розслідування незначних правопорушень, нагляд за морським або річковим портом (там де він є), залізничною станцією, автовокзалом та аеропортом.

До складу бюро також належить реєстраційний відділ, який складається з двох підрозділів: з із реєстрації населення та із інформаційного. Перший займається реєстрацією громадян та нерухомості, другий – видає паспорти та інші документи, які засвідчують особу, контролює виконання встановлених правил перебування на території регіону іноземцями та особами без громадянства, веде архів, займається узагальненим аналізом, розшуком та видачею іншим галузевим службам необхідної інформації.

Організаційна структура відділів у різних містах аналогічна. При кожному міському відділі є Дорадчий комітет, до якого належать 10 осіб, які призначаються муніципальною радою, як правило, із кола авторитетних юристів.

Окружні поліцейські відділі обслуговують приблизно 10-12 тис. мешканців сільської місцевості. Штат більшості складається з начальника –ленсмана, комісара – його заступника, 2-3 старших констеблів та 8-10 рядових поліцейських. Великі окружні відділи складаються з відділень, які створюються за функціональним принципом. Як правило, там є такі відділення: оперативного управління, яке приймає повідомлення про правопорушення та передає їх патрульним та черговій зміні детективів; розслідування правопорушень; адміністративний відділ, який забезпечує дотримання встановлених правил перебування іноземців та апатридів, видає поліцейські дозволи, контролює дорожній рух та виконує інші адміністративні функції, зокрема контролює збір податків, забезпечує виконання рішень судів. Штабні функції здійснюються начальником (шерифом) та його заступниками та 2-3 службовцями секретаріату.

Ленсман, який є членом окружного органу управління, водночас виконує функції державного обвинувачення в місцевому суді, головою нотаріуса і відповідальним за збір податків на території та виконує судові рішення (конфіскація майна, накладення арешту на банківські рахунки та інше).

В Суомі широко практикується безпосереднє залучення громадян до акцій з охорони правопорядку, що мають переважно профілактичний характер. Діє так звана «добровільна поліція», відбір до якої здійснюється регіональними поліцейськими підрозділами. При цьому з'ясовується належність добровольця до виконань завдань з охорони правопорядку, а саме: моральні якості, фізичні дані й інтелектуальні здібності. Ті, що пройшли – дають зобов'язання належно виконувати свої функції і приєднуються до органів поліції, де вони проходять спеціальну підготовку за програмами, затверджени-

ми МВС. У ході навчання вивчаються норми Конституції, основи кримінального і кримінально-процесуального законодавства, Закону «Про поліцію», та отримують знання про тактику виконання окремих дій.

Добровільні помічники використовуються в основному за місцем проживання (як правило, в містах), при проведенні масових заходів (спортивних змагань, політичних маніфестації) і патрулювання житлового сектору під керівництвом офіцерів поліції.

Система забезпечення демократичного характеру діяльності поліції заснована на Конституції та передбачає: постійний контроль з боку вищих органів виконавчої влади та парламенту, у тому числі особливих посадових осіб – Канцлера юстиції та омбудсмена; реалізацію принципу публічності в роботі охоронців порядку (за винятком оперативно-розшукової сфери); можливість для громадян оскаржити дії поліцейських у судах загальної юрисдикції та Вищому адміністративному суді; залучення громадськості в особі Дорадчих комітетів при міністерстві внутрішніх справ, обласних, міських та окружних підрозділах до вироблення стратегічних, оперативних і тактичних рішень у боротьбі з правопорушеннями; позбавлення органів політичної поліції можливості самостійно застосовувати заходи, що обмежують свободу громадян.

В умовах відносно невисокого рівня злочинності діяльність поліції орієнтована насамперед на профілактику правопорушень, а не на репресивні дії.

У Фінляндії набув поширення такий профілактичний вахтовий метод, коли

жителі і торгові робітники повідомляють поліції про будь-яких підозрілих осіб і події, що відбуваються поблизу від місця їх проживання чи роботи, або самостійно патрулюють прилеглу територію [2, с. 1118].

Важливим є те, що у фінській поліції немає корупції. Поліція домагається високих результатів у розкритті та розслідуванні правопорушень. Також рівень довіри населення поліції дуже високий (до 90%) і набагато вище, ніж у парламенту, уряду та президента.

Висновок. Таким чином, Україні необхідно запозичити позитивний досвід реформування поліції Фінляндії. В першу чергу щодо формування в Україні реально діючої поліції та поділу її загальнонаціональну, регіональну, та місцеву. На зразок фінської, також потрібно створити «добровільну поліцію», яка допомагатиме ОВС у виконанні їх функцій. Особливо значущим для України на сучасному етапі є викорінення корупції в правоохоронних органах, зокрема, в органах внутрішніх справ, за зразком Фінляндії у 1970-х – 1980-х роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Березін С.С.* Основні напрямки підвищення ефективності взаємодії районної державної адміністрації з правоохоронними органами // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2011 – № 17 (171). – С. 10-15.

2. Міжнародна поліцейська енциклопедія: У 10 т. / [відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьев, Є.М. Моїсеєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко]. – К. : Концерн

«Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 3. – Поліцейський менеджмент історія та сучасність – 1192 с.

3. Полиция Финляндии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.osce.polis

4. Organisaatio // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.poliisi.fi/poliisi/home.nsf/pages/E9D8E3C4F56C4927C2256B8700455C96?opendocument

5. Poliisilaki / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1995/19950493

6. Poliisihallitus // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.poliisihallitus.fi/

7. Suomen perustuslaki / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731

8. Sanakirja // Helsingin Sanomat [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.sanakirja.org/search.php?id=180468&l2=3

Малярчук Т.В., Сташук Т.А. Особливості діяльності поліції Фінляндії: запозичення позитивного досвіду Україною

В статті розглядаються особливості розвитку, реформування та діяльності поліції Фінляндської Республіки. Досліджується специфіка відносин поліції з населенням у рамках забезпечення правового поля. Робиться висновок щодо необхідності запозичення фінського досвіду при реформуванні органів внутрішніх справ України.

Ключові слова: *фінська поліція, поліцейська діяльність, муніципальна поліція, органи внутрішніх справ, міліція.*

Малярчук Т.В., Сташук Т.А. Особенности деятельности полиции Финляндии: заимствования положительного опыта Украиною

В статье рассматриваются особенности развития, реформирования и деятельности полиции Финляндской Республики. Исследуется специфика отношений полиции с населением в рамках обеспечения правового поля. Делается вывод о необходимости заимствования финского опыта при реформировании органов внутренних дел Украины.

Ключевые слова: *финская полиция, полицейская деятельность, муниципальная полиция, органы внутренних дел, милиция.*

Malyarchuk T.V., Stashuk T.A. Features the activities of the police in Finland: Drawing a positive experience of Ukraine

In the article analyzed the features development, reformation and activity the Finnish police. Explored the specific relation with citizens in the sphere of provision the legal field. The conclusion illustrates the necessity of borrowing the Finish experience of the reformation the police by Ukraine.

Keywords: *finnish police, police activity, municipal police, the Internal Affairs Bodies, Ukrainian police.*

Стаття надійшла до редакції 26.08.2014.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НЕГЛАСНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

І.В. Сервецький
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри спеціальної
техніки та оперативно-розшукового документування
Національної академії внутрішніх справ

Постановка проблеми. Конституційні права й свободи людини та громадянина містять основоположні засади, що захищаються судом. Держава зобов'язана вжити заходи щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина [1]. Одним із таких заходів держави є здійснення кримінально-процесуального захисту шляхом проведення гласних слідчих дій та негласних слідчих (розшукових) дій [2].

Заяви чи повідомлення громадян про злочини, що надходять до правоохоронних органів, та їх перевірка відбувається, зазвичай, гласно, але Конституція України не заперечує й порядок негласного захисту, порушених унаслідок вчинення відносно громадян кримінального правопорушення з дозволу суду, під наглядом прокуратури, у виключних випадках, учинення тяжкого та особливо тяжкого злочину [3]. Особливу небезпеку для громадян становлять корумповані особи органів влади, працівники правоохоронних органів, спеціальних підрозділів, члени організованої групи чи злочинної організації, чи окремими небезпечними злочинцями («злодії в законі»), діяльність іноземної агентури, коли життю, здоров'ю громадян та членам їх сімей може загрожувати небезпека з моменту їх звернення до правоохоронних органів.

У цих випадках громадяни мають право на гласний та негласний захист, порушених унаслідок готування та вчинення відносно нього або його близьких осіб кримінальних правопорушень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми застосування нового кримінального процесуального законодавства, визначеного Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р., досліджували вітчизняні науковці, а саме: Р.Г. Андреєв, О. Баганець, О.М. Бандурка, Є.П. Блажівський, В.Г. Гончаренко, Р.С. Кацавця, В.В. Коваленко, А.В. Молдаван, В.Н. Назарова, В.Т. Нор, П.П. Підюков, Д.П. Письменний, В.Я. Тацій, Л.Д. Удалова, В.І. Шакун, М.Є. Шумило, О.Г. Яновська та інші.

Метою дослідження є: розкриття сутності та змісту права громадян на гласний та негласний захист, порушених унаслідок учинення кримінальних правопорушень, що повинні бути захищені шляхом проведення системних заходів негласного характеру («негласного розслідування», контррозвідувального розслідування) і закріплені в Кримінальному процесуальному кодексі як самостійна форма.

Основні результати дослідження. З прийняттям нового КПК України, у громадян повинна з'явилась нова можливість реалізувати своє конституцій-

© І.В. Сервецький, 2014

не право на захист прав і свобод, порушених унаслідок учинення кримінального правопорушення [4]. У разі звернення громадян до правоохоронних органів про вчинення відносно них кримінальних правопорушень, слідчий, прокурор, інша службова чи уповноважена особа, на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення зобов'язана її прийняти та зареєструвати [3; 5].

Досудове розслідування розпочинається з моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) [6]. Одним із таких заходів є здійснення кримінально-процесуального захисту в гласній формі досудового розслідування (ст.215 КК України) [2]. Гласні форми звернення громадян до правоохоронних органів є аналогічними. Водночас є випадки, що сам факт звернення до правоохоронних органів може бути небезпечним для заявника та його родичів, близьких, а факт звернення, якщо він стане відомим членам ЗОЗ, терористичним угрупованням може призвести до трагічних наслідків [7]. Тому звернення громадян у гласній формі та у негласній формі є правом громадян звертатися до правоохоронних органів, а правоохоронні органи зобов'язані здійснити негласне розслідування шляхом проведення оперативно-розшукових заходів, за санкцій суду під наглядом прокурора [7]. На жаль, такого права КПК України не містить, а правоохоронні органи не мають права та повноважень здійснювати негласне розслідування (контррозвідувальне розслідування) з використанням усіх можливостей держави.

Виникає питання, хто має право проводити негласне розслідування слідчий чи прокурор та хто є суб'єктами проведення негласних розшукових слідчих дій?

У ст.214 КПК України зазначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР та розпочати розслідування [2].

Здійснення досудового розслідування до внесення відомостей до ЄРДР або без такого не допускається й тягне за собою відповідальність, установлену законом. Огляд місця події в невідкладних випадках може бути проведений до внесення відомостей до ЄРДР, що здійснюється негайно після завершення огляду. У разі виявлення ознак кримінального правопорушення на морському чи річковому судні, що перебуває за межами України, досудове розслідування розпочинається негайно; відомості про нього вносяться до ЄРДР за першої можливості [6].

Слідчий, прокурор, інша службова особа, уповноважена на прийняття та реєстрацію заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення зобов'язані прийняти та зареєструвати таку заяву чи повідомлення про кримінальне правопорушення. Уповноважена службова особа оперативного підрозділу, залучається за рішенням керівника до проведення або участі в проведенні негласної слідчої (розшукової) дії, інші особи, залучаються за рішенням слідчого, прокурора, оперативного підрозділу [8].

Бажання вдосконалити Кримінальний процесуальний кодекс мають декілька груп учених у галузі оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу.

Перша група вчених: Я.Ю. Конюшенко, П.П. Підюков, В.І. Шакун зазначають прогресивний характер змін, що мають місце в новому КПК України і пропонують удосконалити норми КПК України та окремих слідчих (розшукових) дій.

В.І. Шакун зазначає, що новий КПК України започатковує якісно нові, адекватні новому стану суспільства трансформаційні системи наукових знань у галузі негласних слідчих (розшукових) дій [9, с. 14]. На наш погляд, недопустиме розширення кола осіб, що приймає рішення про проведення негласних слідчих дій та може самостійно їх здійснювати. Водночас, не враховано коло обставин, які реально виникає на практиці щодо проведення оперативно розшукових заходів як до початку кримінального провадження, так і після його початку до ухвали слідчого судді чи після його ухвали.

П.П. Підюков, Я.Ю. Конюшенко зазначають, що агентурні операції (виконання спеціального завдання) з розкриття злочинної діяльності організованих груп чи злочинних організацій мають проводитись, як правило, за рішенням суду, хоча б тому, що їх наслідком може бути заподіяння працівником оперативного підрозділу шкоди охоронюваним законом правом і свободам людини, інтересам держави, навіть в умовах професійного ризику, необхідної оборони чи за крайньої необхідності [10, с 41]. Авторами акцентовано увага на можливій несвідомості працівника оперативного підрозділу. На нашу думку, необхідно створити таку систему, за якої неважливо, хто буде ініціювати, проводити, здійснювати нагляд та контроль за проведенням негласних слідчих дій, у межах чинного КПК України, а успіх залежатиме від кінцевого результату.

Друга група вчених таких, як: В.В. Коваленко, Д.П. Письменний, В.В. Рожнова, О.Ю. Хабло, Л.Д. Удалова, які підтримують думку надання права слідчим проводити негласні розшукові дії, розцінюючи одним із важливих надбань нового КПК України.

Учені продовжують стверджувати, що всі норми кримінального процесу стосовно проведення слідчих (розшукових) дій вирішені [11].

Л.Д. Удалова акцентує, що надання органам досудового слідства права на проведення негласних слідчих (розшукових) дій розширить пізнавальні (пошукові можливості) слідчого в отриманні доказової інформації. Загалом запровадження негласних слідчих (розшукових) дій зменшить зловживання повноваженнями під час проведення слідчих, у тому числі негласних розшукових дій органами досудового розслідування, забезпечить дотримання законності при обмеженні конституційних прав громадян, що стане кроком до демократизації суспільства, втіленню принципу верховенства, захисту прав і свобод громадян [12, с. 38]. На наш погляд, навпаки, слідчий втратить можливість об'єктивно оцінювати докази.

Такої ж думки дотримується й Д.П. Письменний, який зазначає, що проект нового КПК України містить низку нових і прогресивних положень, які спрямовані, насамперед, на забезпечення прав людини й громадянина в кримі-

нальному судочинстві, регламентацію демократичних засад кримінального процесу, судового розгляду кримінальної справи, що забезпечує можливість прийняття судом законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Позитивні напрацювання за умови прийняття цього КПК України дають можливість вивести кримінальний процес в Україні на якісно інший рівень захисту прав і свобод громадянина, а також забезпечити потреби органів досудового розслідування [13, с. 54]. У праці автора знівельована роль оперативних підрозділів.

В.В. Рожнова вважає, що особливістю кримінального процесу як специфічного виду діяльності відповідних суб'єктів (кримінально-процесуальної діяльності), що відрізняється від інших видів соціально значущої діяльності, є детальна законотворча регламентація підстав і порядку її здійснення, тобто наявність особливої процесуальної форми. Іншими словами, будь-яка діяльність, що врегульовується нормами кримінально-процесуального права, є діяльністю кримінального процесу. Крім цього, у межах кримінального права можлива діяльність щодо вчиненого злочину, яка не регламентована, однак передбачена нормами КПК України [14, с. 78]. Будь-яка дія, не врегульована нормами КПК України, сприятиме порушенню законності всіма суб'єктами, особливо слідчими.

О.Ю. Хабло зазначає, що повідомлення осіб, відносно яких провадяться негласні слідчі дії, перед початком такої діяльності поставить під сумнів їх результат, зазначений в частині другій ст.249 вказаного закону. Законодавець визначив, що конкретний час повідомлення визначається із урахуванням наявності чи відсутності загроз для досягнення мети досудового розслідування, суспільної безпеки, життю або здоров'ю осіб, які причетні до проведення негласних слідчих (розшукових) дій. При цьому повідомлення про факт і результати негласної слідчої (розшукової) дії мають бути здійснені протягом 12 місяців після її припинення, але не пізніше звернення до суду з обвинувальним актом [15, с. 94]. Потрібно розрізняти два аспекти. Перший, коли відносно особи проводяться негласні розшукові дії й вина особи у вчинені злочину доведена, то при ознайомленні з матеріалами кримінального провадження вона буде ознайомлена з проведеними щодо неї таких дій. Другий, коли відносно особи були проведені негласні розшукові дії й вина особи у вчинені злочину не доведена, у такому разі особа через суд має право знайомитись з тими матеріалами, що визначить суд повною мірою.

Третя група вчених у галузі оперативно розшукової діяльності таких, як В.І. Василинчук, С.І. Ніколаюк, К.М. Ольшевський зазначають, що зміна суб'єкт проведення негласних слідчих розшукових дій не гарантує довіру та законність негласного збирання доказів.

В.І. Василинчук зазначає, що довіра суспільства до того чи іншого доказу визначається насамперед не суб'єктом збирання доказу, а тією процедурою отримання фактичних даних, які дозволяють перевірити законність їх одержання та істинність доказу [16, с. 57].

Тобто, наявність процедури збирання доказів через провадження негласних розшукових дій не позбавляє кримінальне провадження довіри достовірності доказів, отриманих таким шляхом.

С.І. Ніколаюк наголошує, що КПК України не визначає жодних умов для ефективного проведення негласних слідчих дій, крім того такі «революційні» зміни необхідно застосовувати з урахуванням інших нормативно-правових актів, які регламентують певну сферу діяльності (у даному випадку — ОРД) [17, с. 135], що підтверджено результатами нашого дослідження.

К.М. Ольшевський, стверджує, що це найбільш радикальний підхід до зближення оперативно-розшукової та кримінально-процесуальної функції, який спостерігається в законодавстві США. Там модель процесу досудового (попереднього) розслідування таємної конспіративної злочинної діяльності включає такі етапи:

а) етап кримінальної розвідки;

б) стадію оперативно-слідчого розслідування, коли проведення дізнання, слідства передбачає, у нашому розумінні, й оперативно-розшукові заходи, й слідчі (процесуальні) дії.

Така модель оперативно-слідчого розслідування, що узаконена в Європі, суттєво вплинула на законодавче регулювання ОРД в Україні й визначила тенденцію його розвитку [18, с. 94]. Думаю, автору відомі пропозиції щодо запровадження негласного розслідування.

Четверта група вчених Л.В. Бобрицький, М.А. Погорецький застерігає, що новий КПК України має суттєві прогалини, які за певних умов можна використати проти народу, демократії, що й було зроблено минулим режимом.

М.А. Погорецький, зазначає, що підвищення ефективності боротьби із сучасною злочинністю, яка набуває нових якостей професіоналізму, організованості, транснаціоналізації, а також зміцнення гарантій забезпечення прав, свобод та законних інтересів особи в кримінальному судочинстві, потребує вдосконалення інструментарію отриманих доказів у кримінальному процесі.

Системний і порівняльний аналіз правових норм нового КПК України, у тому числі й тих, що регламентують інститут негласних слідчих дій, висвітлює низку проблемних питань, які потребують вирішення під час реформування кримінальної юстиції України.

Однак інститут негласних слідчих дій є не новим у кримінальному процесі. Він широко використовується в низці зарубіжних країн (наприклад ФРН), у тому числі й колишніх республіках СРСР (Молдова, Литва). Так, у кримінально-процесуальному законодавстві Литви такі дії законодавцем називаються «іншими примусовими заходами». Вони закріплені в нормах КПК ЛР: контроль і запис переговорів підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб (ст.154 КПК ЛР); дії, що імітують злочинне діяння (ст.159 КПК ЛР); секретне спостереження (ст.160 КПК ЛР).

При цьому в новому КПК ЛР скасовані такі владні суб'єкти кримінального процесу, як орган дізнання й слідчий. Реалізацію функції досудового (попереднього) розслідування, крім спеціальної, зазначеної у ст.158 КПК ЛР, посадової особи, здійснює прокурор, який ним безпосередньо керує, організовує його та суддя досудового (попереднього) розслідування.

Тому, вводячи у вітчизняний кримінальний процес інститут негласних слідчих дій, слід звернути увагу на те, що у більшості зарубіжних країнах

функції ОРД і досудового (попереднього) розслідування здійснює одна і та посадова особа. Зважаючи на це, така особа (офіцер поліції, детектив, агент та ін.) безпосередньо застосовує як гласні, так і негласні засоби пізнання злочину, за виключенням тих, які потребують спеціальних знань і навиків і які, у зв'язку з цим, проводяться спеціальними суб'єктами.

При цьому орган досудового розслідування уповноважений додатково на застосування негласних засобів пізнання злочину - провадження негласних слідчих дій.

З урахуванням цього виникає необхідність правового врегулювання процесу виявлення і документування злочину засобами ОРД як до початку кримінально-процесуальної діяльності, так і в ході її здійснення, у тому числі й при провадженні негласних слідчих дій.

Потребують удосконалення правові відносини між органом досудового розслідування та органами, уповноваженими на проведення ОРД, оскільки, виходячи із результатів аналізу норм зазначених правових актів виникають нові форми їх взаємодії при провадженні негласних слідчих дій, а окремі існуючі форми їх взаємодії, у зв'язку з новелами, набувають нових ознак.

Процесуальна форма окремих негласних слідчих дій для використання їх у доказуванні є недосконалою й потребує суттєвого доопрацювання [19, с. 161].

Таку об'єктивну оцінка, яку дав Погорецький М.А. підтримується нами повністю. Більше того, нами раніше пропонувались заходи щодо удосконаленню процесу негласного розслідування ще за часів старого КПК [20], але вони не були враховані авторами нового КПК України із ідеологічних причин.

Про негативну практику застосування КПК стверджує Бобрицький Л.В. На його думку, своєчасно виявляти протиправну діяльність організованих злочинних угруповань і злочинних організацій та, у свою чергу, ефективно їх локалізувати і знешкоджувати, а також розслідувати у найкоротші терміни злочини, що ними вчиняються, можливо лише за умов застосування всього спектру оперативно-розшукових заходів. Разом з тим, слід зауважити, що з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України застосовувати окремі оперативно-розшукові заходи стало дещо проблематичним. Про це переконливо свідчать опитування співробітників оперативних підрозділів.

Так, на запитання: «Чи достатньо, на Вашу думку, в зв'язку» з уведенням удію нового КГІК України, приведено у відповідність за законодавством з питань оперативно-розшукової діяльності?», лише біля 5% опитаних оперативних співробітників СБ України і карного розшуку ОВС України відповіли «достатньо». Дещо більше 50 % респондентів вважають, що законодавство приведене у відповідність частково, а понад 35 % заявили, що вказане законодавство зовсім не приведене у відповідність із внесеними змінами.

Цікавим стало й ставлення даної категорії співробітників до введення у КПК України гл. 21 «Негласні слідчі (розшукові) дії». Так, позитивно вказану новелу оцінили близько 30 % опитаних, негативно – більш, ніж 60 %. На запитання: «Як, на Вашу думку, впливатиме на ефективність проведення розробки організованих злочинних угрупувань і злочинних організацій та їх лідерів

доповнення у Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність»?», позитивно відповіли лише біля 5 %, тоді як приблизно 60 % висловили своє негативне ставлення до зазначених доповнень і зазначили, що розробку взагалі здійснювати, стане неможливим.

Отже, ці та інші відповіді практичних співробітників оперативних підрозділів дають підстави припустити, що окремі норми чинного Кримінального процесуального кодексу України не сприяють своєчасному виявленню, локалізації та знешкодженню організованих злочинних угруповань і злочинних організацій та ефективному розслідуванню злочинів, які ними вчиняються [21, с.5-6].

П'ята група фахівців Блажівський Кирьян, Сафроляк Р., Лазаренко В., не вдаються до глибокого наукового аналізу, а вбачають, що ефективність застосування негласних слідчих (розшукових) дій залежить від дієвого прокурорського нагляду.

КПК України докорінно змінив як концепцію роботи оперативних і слідчих служб, так і прокурорів, які здійснюють нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

У прокурора як процесуального керівника немає достатнього часу для отримання всіх відповідних дозволів слідчого судді на проведення комплексу негласних слідчих (розшукових) дій, а спостереження за особою, річчю або місцем у цьому разі не забезпечить належного фіксування вчинення кримінального правопорушення.

Таким чином, питання нагляду у формі процесуального керівництва в кримінальних провадженнях під час здійснення негласних слідчих (розшукових) дій в умовах дії нового КПК України потребує додаткового вивчення та, з урахуванням практичної діяльності, унесення відповідних змін та доповнень до нього з метою здійснення слідчих дій з додержанням належної процедури [22, с. 101-102].

Практичні працівники прокуратури підтверджують наявність бюрократичної системи, виконавцями якої є прокуратура, пропонують її змінити, але не вказують яким чином. Така фатальна помилка полягає в тому, що більшість працівників прокуратури переконана, що ефективність застосування негласних слідчих (розшукових) дій залежить від дієвого прокурорського нагляду.

Шоста група фахівців пропонує удосконалити судовий контроль як гарантію здійснення негласних оперативно-розшукових заходів.

Так, С. Єськів, О. М. Бандурка, Т. О. Грошевий, А. Дмитрієв, В. Комаров, В. Лисак, В. Маляренкб, П. Мельником, Т. Рабінович, А. Селіванов стверджують, що однією з таких гарантій, вироблених світовою юридичною практикою, є судовий контроль за законністю й обґрунтованістю дій органів розслідування. Відповідно до міжнародних стандартів, у Конституції України також зазначається, що окремі обмеження прав громадян можуть бути встановлені лише судом у випадках, передбачених законом.

Досить категорично поставлені питання про обсяг матеріалів, що надаються судді: «У випадках, коли повинна надаватись не вся справа, а лише її

частина, або коли надаються лише окремі копії процесуальних документів, суди мають повертати такі подання без розгляду». Такий підхід спричинить певні ускладнення для оперативно-розшукових підрозділів, а також вплине на додержання конспірації в їх діяльності. У практиці оперативно-розшукових підрозділів результати оперативної розробки часто фіксуються в багатотомних справах, де крім відомостей, що стосуються фактичних підстав для проведення заходів, міститься інша інформація, не потрібна судді для прийняття виваженого рішення про надання дозволу [23]. Цього не можна заперечувати. На наш погляд, єдиним дієвим заходом контролю буде судовий контроль, що набере таких повноважень, який має суд у демократичних країнах. У цьому й буде забезпечено захист прав і свобод людини й громадянина про здійснення гласних і негласних (розшукових) дій. Щодо початку негласного провадження, яке повинно починатись за санкцією судді, процес отримання доказів повинен бути санкціонований суддею, який має визначати й межі (достаточності та допустимості доказів) за правилами (процедурою) негласного розслідування. Повинна бути створена така процедура: оперуповноважений (детектив), з одного боку, прокурор з наглядовими функціями з іншого, і суддя, який приймає рішення за матеріалами негласного розслідування. До речі, правила негласного розслідування має бути аналогічними порядку кримінального провадження без будь яких додаткових проблем, за правилами таємного провадження [24].

Висновок.

По-перше, норми КПК України не передбачають негласне розслідування. Тобто негласно звертатись до правоохоронних органів, перевіряти інформацію працівники оперативних підрозділів не мають права. Однак нормами КПК України і Конституції України така процедура не заперечується.

По-друге, при зверненні громадянина гласно безпосередньо, або опосередковано через заявника до правоохоронних органів із заявою, повідомленням про вчинення відносно нього кримінального правопорушення, слідчий, прокурор або уповноважена чи службова особа зобов'язані прийняти та зареєструвати заяву й повідомлення про кримінальне правопорушення, а порядок звернення до оперативних підрозділів негласно не передбачено. Тому пропонуємо встановити такі правила.

По-третє, у ч.1 ст.214 КПК України зазначено, що слідчий, прокурор невідкладно, але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення ним з будь-якого (гласного) джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язаний внести відповідні відомості до ЄРДР, а також встановлено, що після звернення до оперативних підрозділів із заявою до правоохоронних органів вона реєструється в тому ж порядку, але шифруються особисті дані особи заявника або його представника згідно з правилами (ст.60 КПК України) негласного провадження. Термін її розгляду здійснюватиметься за правилами негласного розслідування, що встановлений відповідно (ст.113-114, п.3 ст.219 КПК України) – 12 місяців і може бути продовжений суддею ще на

12 місяців стільки раз, скільки це необхідно для викриття злочинної діяльності осіб, організованих чи злочинних організацій.

Таким чином, досудове розслідування злочинів повинно здійснюватись, як гласно, а також негласно. Негласно у формі – негласного розслідування та доповнивши ст.215 КПК України.

Кримінальні проступки (злочини невеликої тяжкості та середньої тяжкості ст.12 КК України) вирішувати за правилами протокольного провадження за спрощеною процедурою, у разі визнання своєї вини (де прокурор вирішує справи), або з проведенням дізнання, у разі заперечення своєї вини [25].

Потрібно об'єднати посади слідчого та оперативного працівника в одну посаду детектив, з правом проведення всіх слідчих та негласних слідчих (розшукових) дій.

Створити судовий комітет, де започаткувати посади судових слідчих, які б готували справи кримінального провадження.

Прокуратуру реформувати таким чином, щоб прокурор був керівником та порадником (детективу), який повинен ініціювати проведення окремих негласних дій, брати санкції в слідчого суді, представляти матеріали негласного розслідування в суді.

Надати судді право санкціонувати (як початок провадження, так закінчення негласного розслідування) відмінивши провадження за оперативно-розшуковим справами як незаконні.

Отже, у разі впровадження таких норм у КПК України чітко розмежується функції суб'єктів, що здійснюватимуть слідчі дії, негласні слідчі дії, забезпечиться прокурорський нагляд та проводитиметься судовий контроль, що забезпечить успішну протидію злочинності та усуне наявні протиріччя чинного КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. [Електронний ресурс]: Закон від 28.черв. 1996 р. № 254 к/96 – ВР – Режим доступу: обмежена.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. –2012 року. – К. : Істина, 2012. – 380 с.

3. Інструкція про порядок ведення єдиного обліку в органах і підрозділах внутрішніх справ України заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України № 1050 від 19 листопада 2012 р.

4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992, № 22. – Ст. 303.

5. Про затвердження Інструкції про організації проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні: Наказ МВС України, від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/ 1199/936/1687/5.

6. Про Єдиний реєстр досудових розслідувань: Наказ Генерального прокурора України, від 17 серпня 2012 р. № 69.

7. Великий тлумачний словник сучасної української мови // Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусол. – К. : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.

8. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та

розслідуванні кримінальних правопорушень: Наказ МВС України, від 14 серпня 2012 року № 700

9. *Шакун В.І.* Нова парадигма у досудовому розслідуванні // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовт. 2011 р.). – 2011. – С. 96-97.

10. *Підюков П.П.* Агентурні операції як різновид негласних слідчих (розшукових) дій та їх нормативно-правова регламентація./ П.П. Підюков, Я.Ю. Конюшенко // Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ: [наук.журнал]. – Нац. акад. внутр. справ, 2015. – №1. – С. 38–44.

11. *Коваленко В.В.* Кримінальний процес: Підручник; [автори Л.Д. Удалова, Д.П. Письменний]. – К. : Центр уч. літ-ри., 2013. – 544 с.

12. Негласні слідчі (розшукові) дії / Удалова Л.Д. // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.). – К., 2011. – С. 37–39.

13. Порядок розгляду клопотання про дозвіл на проведення негласної слідчої (розшукової) дії в проекті КПК України / Письменний Д.П. // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України. : мат. круглого столу (Київ, 7жовтня 2011р.).- 2011.– С. 54 –57.

14. Процесуальна форма провадження негласного розслідування Рожнова В.В. // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовт. 2011 р.). – К., 2011. – С. 99–103.

15. Кримінально-прцесуальні гарантії провадження негласних слідчих дій. Хабло О.Ю.// Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовт. 2011р.). – 2011. – С. 94–96.

16. *Василенчук В.І., Валюк О.М.* Деякі проблеми поєднання кримінально-процесуальної та оперативно-пошукової діяльності // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України : матеріали круглого столу (Київ, 7 жовт. 2011 р.). – 2011. – С. 57.

17. Підстави проведення негласних слідчо (розшукових) дій під час розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки / С.І. Ніколаюк, О.М. Комар // Наук. вісник. – Нац. акад. внутр. справ, 2013. – № 6. – С. 135–144.

18. Щодо поняття та сутності негласного розслідування дій, К.М. Ольшевський // Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: матеріали круглого столу (Київ, 7 жовт. 2011 р.). – 2011. – С. 77–79.

19. Негласні слідчі дії у проекті нового КПК України / М.А. Погорецький// Становлення системи негласного розслідування у кримінально-процесуальному законодавстві України: мат. круглого столу (Київ, 7 жовтня 2011 р.). – 2011. – С. 160–162.

20. Зброя 100-відсоткового ураження, І.В. Сервецький // Іменем Закону – К. : 2005. № 51–52, С.

21. *Бобрицький Л.В.* Проблемні питання проведення негласних слідчих (розшукових) дій при розслідуванні злочинів, учинених організованими угрупованнями, у контексті нового кримінально процесуального кодексу // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). – 2012. – № 2. – С.3–8.

22. *Сафроняк Р.* Деякі аспекти здійснення нагляду у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням під час проведення негласних слідчих розшукових дій / Р. Сафроняк, В. Лазаренко // Вісник прокуратури. – 2013. – № 10. – С.100–104.

23. Деякі питання вдосконалення процедури надання судового дозволу на негласні оперативно-розшукові заходи / С. Єськов // Академія правових наук. Вісник. – Х. 2006. – № 3. – С. 236 –244.

24. Оперативна перевірка високопосадових осіб як ефективний захід у протидії корупції, І.В. Сервецький // Науковий вісник НАВС України. – 2005 р. № 2. – С. 29–41.

25. *Сервецький І.В., Якименко Г.О., Лісова Т.Ю.* Заяви та повідомлення громадян про злочини: правові, теоретичні та прикладні проблеми їх вирішення: Монографія. – К. : 2006 р. – 404 с.

Сервецький І.В. Теоретико-методологічні засади негласного розслідування

У статті досліджується проблема негласного розслідування фактів кримінальних правопорушень. Розглядаються підстави негласного захисту громадян від протиправних посягань, порядок негласного захисту як самостійної форми правоохоронної діяльності кримінального процесу.

Ключові слова: *негласне розслідування, порядок негласного розслідування.*

Сервецкий И.В. Теоретико-методологические основы негласного расследования

В статье исследуется проблема негласного расследования фактов уголовных правонарушений. Рассматриваются основания негласной защиты граждан от противоправных посягательств, порядок негласной защиты как самостоятельной формы правоохранительной деятельности уголовного процесса.

Ключевые слова: *негласное расследование, порядок негласного расследования.*

Servetsky I.V. Theoretical and methodological foundations undercover investigation

The paper investigates the problem of secret investigation of the facts of criminal offenses. Discusses the rationale secret to protect citizens from illegal encroachments, order secret protection as an independent form of law enforcement, criminal justice process.

Keywords: *tacit investigation procedure undercover investigation.*

Стаття надійшла до редакції 14.08.2014.

СУВЕРЕННЫЕ ПРАВА ПРИБРЕЖНОГО ГОСУДАРСТВА В ОТНОШЕНИИ ПРАВОМЕРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА КОНТИНЕНТАЛЬНОМ ШЕЛЬФЕ: ПРОБЛЕМНЫЕ АСПЕКТЫ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НА УКРАИНЕ

Т.В. Аверочкина
кандидат юридических наук,
старший научный сотрудник, доцент кафедры
морского и таможенного права НУ «ОЮА»

Постановка проблемы. Недавнее решение Комиссии ООН по границам континентального шельфа о признании анклава Охотского моря площадью 52 тыс. кв км частью российского континентального шельфа впервые за период достаточно продолжительного затишья в сфере публикаций, посвященных практике реализации норм Конвенции ООН по морскому праву 1982 г. (далее – UNCLOS'82) [3], актуализировало интерес к проблемам действия этого многостороннего договора. Украина, подписав и ратифицировав UNCLOS'82 [12], признала ее частью национального законодательства [4]. При этом нормы UNCLOS'82 о континентальном шельфе, к сожалению, до сих пор не нашли необходимого «продолжения» во внутреннем законодательстве, вследствие чего правовое обеспечение осуществления прав, обязанностей и юрисдикции Украины в этом пространстве нуждается в значительном усовершенствовании.

Анализ последних исследований, неразрешенные вопросы и цель статьи. Проблемам, связанным с правовым регулированием осуществления суверенных прав Украины на ее континентальном шельфе посвящали свои научные исследования А. Шемякин, М. Баймуратов, Е. Харитонова, Я. Салмина, М. Сидор. Ценность этих публикаций для теоретико-правового развития современных взглядов относительно использования и исследования континентального шельфа Украины невозможно переоценить. Однако проблемные аспекты законодательного обеспечения осуществления суверенных прав Украины как прибрежного государства в отношении правомерной деятельности в этом морском пространстве не рассматривались, что и обусловило выбор темы настоящего исследования.

Изложение основного материала. В соответствии со ст. 77 UNCLOS'82, Украина осуществляет над континентальным шельфом суверенные права в

© Т.В. Аверочкина, 2014

целях его разведки и разработки его природных ресурсов. Эти права являются исключительными в том смысле, что, если государство не производит разведку континентального шельфа или не разрабатывает его природные ресурсы, никто не может делать этого без его определенно выраженного согласия на это. Права прибрежного государства на континентальный шельф не зависят от эффективной или фиктивной оккупации им шельфа или от прямого об этом заявления.

Внутреннее украинское законодательство относительно регулирования деятельности на континентальном шельфе представлено несколькими нормативными актами советского периода и периода независимости. Их рассмотрение и сравнительный анализ позволит выявить основные проблемы правового регулирования правомерной деятельности в этом морском пространстве.

Поскольку континентальный шельф – это морское дно и недра подводных районов, простирающихся за пределы территориального моря прибрежного государства на всем протяжении естественного продолжения его сухопутной территории до внешней границы подводной окраины материка или на расстояние 200 морских миль от исходных линий, от которых отмеряется ширина территориального моря, когда внешняя граница подводной окраины материка не простирается на такое расстояние (ч.1 ст.76 UNCLOS'82), то к этому пространству применимы нормы Кодекса Украины о недрах 1994 г. [2] (далее – КУоН), в соответствии со ст.4 которого, недра являются исключительной собственностью народа Украины и предоставляются только в пользование. Государственный фонд недр включает как использующиеся участки недр, так и участки, не вовлеченные в использование, в том числе континентального шельфа и исключительной (морской) экономической зоны (ст. 5 КУоН).

Специальные разрешения на пользование недрами предоставляются победителям аукционов, кроме случаев, определенных Кабинетом Министров Украины (далее – КМУ) или центральным органом исполнительной власти, реализующим государственную политику в сфере геологического изучения и рационального использования недр. Порядок проведения аукционов по продаже специальных разрешений на пользование недрами [19] и порядок их предоставления устанавливаются КМУ [18]. Собственник специального разрешения на пользование недрами не может отчуждать права, предоставленные ему специальным разрешением на пользование недрами, другому юридическому или физическому лицу, в том числе передавать их в уставные капиталов создаваемых с его участием субъектов хозяйствования, а также вносить их в качестве вклада в совместную деятельность (ст. 16 КУоН). Пользователями недр могут быть предприятия, учреждения, организации, граждане Украины, а также иностранцы и лица без гражданства, иностранные юридические лица (ст.13 КУоН). Иностранцам и лицам без гражданства, иностранным юридическим лицам недра в пользование предоставляются на конкурсной основе на основании соглашений (контрактов), заключаемых в соответствии с требованиями настоящего Кодекса и других законодательных актов Украины. Порядок

заключения контрактов на недропользование с участием иностранцев и лиц без гражданства, иностранных юридических лиц определяется КМУ (ст.68 КУоН).

Следует учитывать, что в отношении рассматриваемого пространства в Украине на основании правопреемства продолжают действовать нормативные акты бывшего СССР, которые во многом и дополняют новое законодательство, и противоречат ему. Так, например, Указ Президиума Верховного Совета СССР от 6.02.1968 г. № 2338-VI «О континентальном шельфе Союза ССР» [8], в отличие от рассмотренных выше норм КУоН, содержит прямой запрет на проведение иностранными физическими и юридическими лицами исследований, разведки, разработок естественных богатств и иных работ на континентальном шельфе СССР за исключением случаев, когда это прямо предусмотрено договором между СССР и заинтересованным иностранным государством или специальным разрешением, выданным компетентными властями СССР.

Правовое обеспечение создания и функционирования искусственных сооружений на континентальном шельфе Украины составляют статьи 11 «Юрисдикция Украины в отношении искусственных островов, установок и сооружений» и 12 «Содержание и эксплуатация искусственных островов, установок и сооружений» Закона Украины «Об исключительной (морской) экономической зоне Украины» [14], которые предусматривают, что Украина в своей исключительной экономической зоне имеет исключительную юрисдикцию в отношении этих сооружений, в том числе в отношении таможенных, налоговых, санитарных и иммиграционных законов и правил, а также законов и правил, касающихся ее безопасности. Предусматривается также возможность установления вокруг них зон безопасности и осуществления в этих зонах соответствующих мер для обеспечения безопасности как судоходства, так и искусственных островов, установок и сооружений. Их ширина не должна превышать 500 метров, отсчитываемых от каждой точки их внешнего края, за исключением случаев, когда иное разрешено общепризнанными международными стандартами или рекомендовано соответствующей международной организацией. Также указывается, что оставленные и неиспользуемые сооружения должны быть удалены в кратчайший срок, а об их создании и ликвидации, а также об установлении новых зон безопасности должно быть подано соответствующее уведомление в порядке, предусмотренном КМУ. При этом подзаконные нормативно-правовые акты, развивающие нормы указанных статей на сегодня в Украине не разработаны. В Указе Президиума Верховного Совета СССР «О континентальном шельфе Союза ССР» от 6.02.1968 г. № 2338-VI указывается, что заход иностранных судов в пределы зоны безопасности может иметь место по специальному разрешению компетентных властей. А постановление Совмина СССР от 18 июля 1969 г. № 564 «О порядке проведения работ на континентальном шельфе СССР и охране его естественных богатств» [11] предусматривает, что разрешения на возведение сооружений и иных установок на континентальном шельфе СССР в целях исследования, разведки и разработки его естественных богатств, на создание зон безопаснос-

ти вокруг этих сооружений и установок выдаются Министерством обороны в соответствии с правилами, утвержденными этим Министерством по согласованию с Комитетом государственной безопасности СССР, Министерством иностранных дел СССР, Министерством морского флота, Министерством рыбного хозяйства СССР, Министерством геологии СССР, Госгортехнадзором СССР и Министерством мелиорации и водного хозяйства СССР. Возведение на континентальном шельфе СССР сооружений и иных установок, а также содержание, эксплуатация, охрана и ликвидация их производится в соответствии с правилами, утверждаемыми министерствами и ведомствами, осуществляющими разведку и разработку естественных богатств шельфа, по согласованию с Министерством обороны, Комитетом государственной безопасности СССР, Министерством рыбного хозяйства СССР, Госгортехнадзором СССР и Министерством мелиорации и водного хозяйства СССР. Правила создания зон безопасности и режим плавания в таких зонах устанавливается Министерством обороны.

Таким образом, имеет место и ряд несоответствий современного украинского законодательства и законодательства СССР о континентальном шельфе, и ряд пробелов в необходимом правовом регулировании, обусловленные минимумом внимания со стороны нормотворческих органов к проблемам использования континентального шельфа. Обобщая анализ действующего законодательства Украины о континентальном шельфе, необходимо признать наличие следующих проблем:

1. Отсутствие национального профильного закона, призванного прямо урегулировать вопросы, связанные с правовым статусом и режимом деятельности на континентальном шельфе Украины (следует отметить, что в РФ такой закон действует с 1995 г. [7]). При этом на основании правопреемства возникают проблемы использования законодательства бывшего Союза ССР по этому вопросу. Сегодня вопрос правового режима континентального шельфа затрагивается некоторыми нормативными актами внутреннего украинского законодательства: КУоН 1994 г., Законом Украины «Об исключительной (морской) экономической зоне Украины» 1995 г. и др., которые не только существенно дополняют законодательство бывшего Союза ССР, но и во многом ему противоречат. Тут необходимо отметить, что, во-первых, в соответствии с постановлением Верховной Рады Украины от 12 сентября 1991 года «О порядке временного действия на территории Украины отдельных актов законодательства Союза ССР» [10], такие акты действуют только по вопросам, не урегулированным законодательством Украины, при условии, если они не противоречат Конституции и законам Украины. Если первое условие является обоснованным и реально осуществимым, то при выполнении второго условия, относительно соответствия таких актов Конституции и законам Украины, возникают некоторые трудности правового характера. В соответствии со ст.ст. 13 и 15 Закона Украины от 16 октября 1996 года «О Конституционном Суде Украины» [6] право определения конституционности таких актов принадлежит Конституционному Суду Украины. Последний, однако, может принять такое решение только в порядке соответствующей процедуры – реализации

права на конституционное представление. То есть, такая процедура может быть начата не по собственной инициативе самого Конституционного Суда Украины, а лишь после соответствующего обращения к нему определенных субъектов права на конституционное обращение, круг которых строго очерчен в указанном выше законе и расширительному толкованию не подлежит. Учитывая, что подобных обращений до сих пор не было, то неизвестно соответствует ли Закон СССР «О континентальном шельфе СССР» Конституции и законам Украины [1, с. 39-40].

2. Сегодня украинское законодательство не содержит определения понятия «континентальный шельф». Важно отметить, что поскольку UNCLOS'82 – это часть национального законодательства, то и, возможно, отсутствует необходимость такого закрепления. Однако нормы UNCLOS'82 не могут учитывать географических особенностей каждого государства, определять конкретный порядок осуществления суверенных прав и, вероятно, наряду с заимствованием ее норм, имеющих достаточно общий характер, есть необходимость закрепления специальных правил использования рассматриваемого пространства (в частности, в Украине).

Также необходимо обратить внимание на то, что Закон Украины «Об исключительной (морской) экономической зоне Украины», не использует термин «континентальный шельф», хотя и регулирует достаточное количество аспектов его использования. В указанном Законе для обозначения этого морского пространства используется термин «морское дно в пределах юрисдикции государства».

3. Рассматривая нормативную базу, все же использующую это понятие, необходимо отметить, что она (по состоянию на сентябрь 2014 г.) насчитывает 130 документов, из которых 24 утратили силу, 3 являются международными соглашениями общего характера, к которым присоединилась Украина, 82 – международные соглашения о торговом мореплавании, недопущении двойного налогообложения, защите капиталовложений и взаимной защите инвестиций и 21 нормативный акт, регулирующий деятельность, связанную с использованием континентального шельфа, однако упоминающий об этом понятии лишь вскользь. Например, Положение о проведении государственной экспертизы отчетов по результатам геологического изучения недр, а также других геологических материалов, утвержденное приказом Минприроды Украины от 11.03.2013 г. № 95 [16] и Порядок государственного учета редких и находящихся под угрозой исчезновения видов животного и растительного мира, занесенных в Красную книгу Украины, утвержденный приказом Минприроды Украины от 09.10.2012 г. № 486 [17] упоминают о континентальном шельфе единожды, в преамбуле; Положение о морских экологических инспекциях, утвержденное приказом Минприроды Украины от 04.11.2011 г. № 429 [15] содержит достаточно частое (4 раза) упоминание о континентальном шельфе и закрепляет нормы об осуществлении государственного надзора (контроля) за соблюдением требований законодательства об охране и рациональном использовании вод и воссоздании водных ресурсов относительно использования, воспроизводства и охраны морской среды и природных ресур-

сов внутренних морских вод, территориального моря, исключительной (морской) экономической зоны Украины и континентального шельфа Украины, соблюдения норм экологической безопасности (п.4). Кроме того, закрепляются нормы об административной юрисдикции Госэкоинспекции в отношении всех объектов, расположенных в зоне ее деятельности, и всех украинских и иностранных судов, кораблей и других плавучих объектов, средств и морских сооружений независимо от форм собственности и подчинения, деятельность которых происходит во внутренних морских водах, территориальном море, исключительной (морской) экономической зоне Украины и на континентальном шельфе Украины; а также юрисдикции в отношении внутренних морских вод, территориального моря, исключительной (морской) экономической зоны Украины, континентального шельфа Украины и лиманов (п. 7 и 8).

Выводы. Таким образом, на сегодняшний день весьма затруднительно говорить о надлежащем нормативно-правовом обеспечении осуществления суверенных прав Украины, как прибрежного государства, на континентальном шельфе, кроме того, учитывая, что к деятельности по использованию данного пространства возможно допущение иностранных физических и юридических лиц, необходимо разработать и соответствующее законодательство, а не принимать решения относительно их допуска к работам на украинском континентальном шельфе посредством вынесения решений Советом национальной безопасности и обороны (16.05.2008 р. [9], 30.05.2008 р. [5], 13.08.2008 р. [13]). Также необходимо, на наш взгляд, при законопроектных работах учитывать и тот факт, что Украина относится к государствам, омываемым замкнутыми или полузамкнутыми морями как они определены в UNCLOS'82, что обуславливает определенную степень взаимодействия с соседними государствами, государствами данного региона.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. *Баймуратов М.А.* Актуальные проблемы правовой регламентации континентального шельфа Украины // Торговое мореплавание. – 2000. – № 1. – С. 38-42.

2. Кодекс Украины о недрах 1994 г. // ВВРУ. – 1994. – № 36. – Ст. 340.

3. Конвенция ООН по морскому праву 1982 года / Морское право. Источники: В 3 ч. – Ч. 1. – Т. 1. – Кн. 2: «III Конференция ООН по морскому праву» / [Додин Е.В., Кузнецов С.А., Аверочкина Т.В., Никиша Д.А.]. – О. : Феникс, 2011. – С. 110–451.

4. Конституция Украины: принята на пятой сессии Верховной Рады Украины 28 июня 1996 г. // ВВРУ. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

5. О выводах Межведомственной рабочей группы по изучению вопросов соблюдения законодательства при заключении и выполнении Соглашения о разделе углеводородов, которые будут добываться в пределах Прикерченского участка недр континентального шельфа Черного моря, между государством Украина и компанией «Венко Интернешнл лтд»: решение Совета национальной безопасности и обороны Украины от 30 мая 2008 г. // Официальный вестник Президента Украины. – 2008. – № 23. – Ст. 728.

6. О Конституционном Суде Украины: Закон Украины от 16 октября 1996 года // ВВРУ. – 1996. – № 49. – Ст. 272.

7. О континентальном шельфе Российской Федерации: Федеральный закон от 30 ноября 1995 г. // Собрание законодательства РФ. – 1995. – № 49. – Ст. 4694.

8. О континентальном шельфе СССР: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 6 февраля 1968 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. –1968. – № 6. – Ст. 40.

9. О мерах по обеспечению развития Украины как морского государства: решение Совета национальной безопасности и обороны Украины от 16.05.2008 г. // Официальный вестник Президента Украины. – 2008. – № 21. – Ст. 665.

10. О порядке временного действия на территории Украины отдельных актов законодательства Союза ССР: Постановление Верховной Рады Украины от 12 сентября 1991 года // ВВРУ. – 1991. –№ 46. – Ст. 621.

11. О порядке проведения работ на континентальном шельфе СССР и охране его естественных богатств: постановление Совмина СССР от 18 июля 1969 г. № 564 // Свод законов СССР. – 1990. – Т. 4. – С. 559.

12. О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву 1982 года и Соглашения об имплементации Части XI Конвенции Организации Объединенных Наций по морскому праву 1982 года: Закон Украины от 03.06.1999 г. // ВВРУ. – 1999. – № 31. – Ст. 254.

13. О ситуации вокруг передвижений, связанных с деятельностью военных формирований Черноморского флота Российской Федерации вне мест их дислокации на территории Украины: решение Совета национальной безопасности и обороны Украины от 13.08.2008 г. // Официальный вестник Президента Украины. – 2008. – № 31. – Ст. 960.

14. Об исключительной (морской) экономической зоне Украины: Закон Украины от 16.05.1995 г. // ВВРУ. – 1995. – № 21. – Ст. 152.

15. Положение о морских экологических инспекциях, утверждено приказом Минприроды Украины от 04.11.2011 г. № 429 // ОВУ. – 2011. – № 92. – Ст. 3359.

16. Положение о проведении государственной экспертизы отчетов по результатам геологического изучения недр, а также других геологических материалов, утверждено приказом Минприроды от 11.03.2013 г. № 95 // ОВУ. – 2013. – № 25. – Ст. 855.

17. Порядок государственного учета редких и находящихся под угрозой исчезновения видов животного и растительного мира, занесенных в Красную книгу Украины, утвержденный приказом Минприроды Украины от 09.10.2012 г. № 486 // ОВУ. – 2013. – № 3. – Ст. 87.

18. Порядок предоставления специальных разрешений на пользование недрами, утвержден постановлением Кабинета Министров Украины от 30.05.2011 г. № 615 // ОВУ. – 2011. – № 45. – Ст. 1832.

19. Порядок проведения аукционов по продаже специальных разрешений на пользование недрами, утвержден постановлением Кабинета Министров Украины от 30.05.2011 г. № 594 // ОВУ. – 2011. – № 44. – Ст. 1783.

Аверочкіна Т. Суверенні права прибережної держави щодо правомірної діяльності на континентальному шельфі: проблемні аспекти законодавчого забезпечення в Україні

У статті розглядаються проблемні аспекти законодавчого забезпечення здійснення суверенних прав України щодо правомірної діяльності на континентальному шельфі. Відзначається існування проблеми прийняття національного законодавчого

акта, одноманітно і досить повно трактує і регулює правовий режим континентального шельфу України відповідно до її міжнародних домовленостей.

Ключові слова: *континентальний шельф, юрисдикція, адміністративна юрисдикція щодо морських просторів, правомірна діяльність, Україна.*

Аверочкина Т. Суверенные права прибрежного государства в отношении правомерной деятельности на континентальном шельфе: проблемные аспекты законодательного обеспечения в Украине

В статье рассматриваются проблемные аспекты законодательного обеспечения осуществления суверенных прав Украины в отношении правомерной деятельности на континентальном шельфе. Отмечается существование проблемы принятия национального законодательного акта, однообразно и достаточно полно трактующего и регулирующего правовой режим континентального шельфа Украины в соответствии с ее международными договоренностями.

Ключевые слова: *континентальный шельф, юрисдикция, административная юрисдикция в отношении морских пространств, правомерная деятельность, Украина.*

Averochkina Tetyana. The Sovereign rights of the coastal State in respect of legitimate activities on the continental shelf: the problem aspects of legislative support in Ukraine

The article deals with the problem aspects of legislative support of sovereign rights of Ukraine over the legitimate activities on the continental shelf. The continental shelf of a coastal State comprises the seabed and subsoil of the submarine areas that extend beyond its territorial sea throughout the natural prolongation of its land territory to the outer edge of the continental margin, or to a distance of 200 nautical miles from the baselines from which the breadth of the territorial sea is measured where the outer edge of the continental margin does not extend up to that distance.

Keywords: *continental shelf, jurisdiction, administrative jurisdiction over maritime spaces, legitimate activity, United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, Ukraine.*

Стаття надійшла до редакції 25.08.2014.

ПРОЦЕСУАЛЬНІ НАСЛІДКИ НЕЗАСТОСУВАННЯ ТА НЕПРАВИЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ІНОЗЕМНОГО ПРАВА

Г.В. Галущенко
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного приватного права
Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка

Постановка проблеми. В сучасних умовах стрімкого розширення господарського обігу на інтернаціональному рівні та зростання приватних відносин, ускладнених іноземним елементом все більш прогресує розвиток правових норм, які регулюють дані відносини. Правові норми створюються як на національному, так і на міжнародному рівні, що викликає певні труднощі у судочинстві і матеріального, і процесуального характеру, адже юрисдикційний орган та учасники процесу майже завжди зустрічаються із проблемою вибору та застосування іноземного права.

Актуальність даної теми зумовлюється тим фактом, що питання про наслідки незастосування або неправильного застосування іноземного права в правозастосовній діяльності суду виступає одним з принципово найважливіших питань. Важливість даного питання полягає в тому, що саме можливістю оскарження неправильного застосування правової норми іноземної держави, або її незастосування взагалі, проявляється дієвість всього механізму встановлення змісту іноземного права. Так проявляється механізм контролю, без якого діяльність суду не можна визнати повноцінною та законною. Як справедливо зауважується з цього приводу в літературі з міжнародного приватного права (далі – МПрП): «Ефективність процесу застосування іноземного права в чималій ступені залежить від того, наскільки правильно і навіть, можна сказати, делікатно суди вищестоящих інстанцій використовують свої повноваження з перевірки рішень судів нижчестоящих інстанцій у справах із застосуванням іноземного права» [12, с.123].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Принципова важливість даного питання потребує належного дослідження даної проблематики у вітчизняній літературі. Зокрема цій проблемі присвятили свої праці такі вітчизняні і зарубіжні науковці як Бирюков П.Н., Понедельченко Н.М., Філіп'єв А.О., Мережко О.О. На жаль, переважна більшість вітчизняних авторів розглядає це питання фрагментарно, в той час як зарубіжні автори більш повно аналізують дану проблематику. Варто відзначити роботи російських вчених – В. Толстих та Ю. Тимохова, англійських – Р. Фентімана та С. Джирома, польських – Т. Еричинскього та К. Баган-Карлути.

Мета даної статті полягає у дослідженні тих наслідків, які тягне за собою неправильне застосування або незастосування іноземного права.

Основні результати дослідження. Розглянемо застосування іноземного права на прикладі правового регулювання даного питання у різних державах. Так, згідно із ст. 6 Закону України «Про міжнародне приватне право»:

© Г.В. Галущенко, 2014

«1. Застосування права іноземної держави охоплює всі його норми, які регулюють відповідні правовідносини. 2. Застосування норми права іноземної держави не може бути обмежене лише на тій підставі, що ця норма належить до публічного права» [9, ст.6].

Якщо тлумачити цю статтю буквально, тоді фразу «застосування права іноземної держави охоплює всі його норми, які регулюють відповідні правовідносини» можна розуміти так, що суд при застосуванні міжнародного права повинен застосовувати не тільки норми приватного права, але й також норми публічного (включно з процесуальним правом) та колізійного права [8, с.5]. З даного приводу в науці МПрП виникають суперечності.

Так, доктрина МПрП зосереджує свій погляд на тому, що суд, який на основі власних колізійних норм застосовує міжнародне право, повинен обмежитися застосуванням виключно норм міжнародного приватного права і не враховувати при цьому норми міжнародного публічного права [1, с.67]. Проте на практиці в процесі застосування національним судом міжнародного приватного права можуть виникати складнощі, пов'язані з неможливістю чіткого розмежування між нормами приватного і публічного права. Дана проблема певною мірою може бути пов'язана із неправильним застосуванням іноземного права.

Для вирішення суперечностей, що можуть виникати в процесі застосування іноземного права юрисдикційним органом та уникнення негативних наслідків неправильного його застосування, з цього приводу варто зазначити, що в міжнародних системах права норми приватного права тісно пов'язані з нормами публічного права, наприклад, тоді, коли йдеться про такі сфери, як громадянство, будівельне право, статус нерухомості, конкуренційне та валютне право. Водночас, у літературі з МПрП висловлюється думка, що національний суд може застосовувати міжнародне публічне право, якщо виконані такі умови:

1) застосування торкається норм публічного права, які є частиною системи права, вказаної на основі відповідної (властивої) колізійної норми;

2) норми публічного права торкаються правовідношення, яке регулюється нормами приватного права;

3) сфера дії цих норм публічного права обмежується територією даної держави;

4) застосування цих норм не буде суперечити основним засадам правопорядку держави (публічному порядку) [8, с.7].

Отже, застосування правових норм міжнародного публічного права поряд із нормами міжнародного приватного права не є виключеним, якщо дотримуватись наведених вище умов. А тому неправильне застосування іноземного права з приводу складностей розмежування норм приватного і публічного права не має бути проблемою.

Далі звернемось до законодавства Російської Федерації, а саме до ЦПК РФ, яким встановлено, що суд у відповідності з федеральним законом або міжнародним договором Російської Федерації при вирішенні справ застосовує норми іноземного права п. 5 ст. 11 АПК РФ: «Арбітражний суд у відповідності

із законом або міжнародним договором Російської Федерації застосовує норми права інших держав».

Діюче російське законодавство не містить прямих положень про те, чи слугують порушення іноземного права підставою для оскарження і скасування судового рішення, винесеного на підставі його норм. Тим не менш до певного висновку прийти можливо. Справа у тому, що в силу п. 1 ст. 1191 ЦК РФ суд зобов'язаний встановити зміст норм іноземного права у відповідності з «їх офіційним тлумаченням, практикою застосування і доктриною у відповідній іноземній державі». Таким чином іноземне право кваліфікується саме як право. В той же час процесуальне законодавство розглядає порушення або неправильне застосування норм матеріального права або норм процесуального права як безумовну підставу для скасування або зміни рішення суду (наприклад, ст. 362 ЦПК і ст. 270 АПК). Відповідно, порушення або неправильне застосування норм іноземного права також являється підставою для скасування або зміни рішення суду, винесеного на підставі таких норм. Будь-яких спеціальних норм, що торкаються повноважень вищестоящих судів відносно судових актів, винесених із застосуванням іноземного права, в російському законодавстві не міститься. Таким чином, варто виходити із загальних положень на цей рахунок (ст. 361 ЦПК, ст. 269 АПК) [12, с.68].

Отже, можна зробити такі висновки: вітчизняний суд застосовує іноземне право в якості права, а не в якості факту; наслідки неправильного застосування іноземного права співпадають з наслідками неправильного застосування вітчизняного матеріального права. Тобто, у випадку неправильного застосування норм іноземного матеріального права можливе звернення у вищестоящі інстанції та заміна або скасування відповідного рішення [13, с.126].

Дане положення розкривається також у позиції О. Єйхельмана, який зауважує, що право на перегляд судами вищестоящих інстанцій застосування іноземного права випливає із того, що стосовно знання та тлумачення іноземного законодавства суддя визнається таким само компетентним, як і стосовно національних законів [16, с.9]. Уявляється, що в такому випадку мають існувати і засоби контролю за здійсненням правозастосовної діяльності щодо іноземних правових норм. Тому, як зазначає А. Філіп'єв, як би не розглядалось іноземне право в тій чи іншій системі (як право чи як доказовий факт), на кого б не покладався обов'язок із його встановлення (суд чи сторони), проте можливості для перегляду результатів його застосування існують завжди [14, с.71].

Причиною неправильного застосування іноземного права являється невірне його тлумачення. Так, наприклад, згідно із законодавством РФ, суд наділений декількома засобами отримання інформації про зміст іноземного права. Суд може за власною ініціативою звернутися із запитом в Міністерство юстиції РФ; допитати в якості свідків спеціалістів про зміст іноземного права (юристів, які займались практичною діяльністю в іноземній державі, парламентаріїв відповідних іноземних держав, а також будь-яких експертів, які яким-небудь чином володіють і здатні спричинити суду спів дію у з'ясуванні змісту і тлумаченні іноземного права; встановити зміст іноземного права за допомогою доказів, наданих самими сторонами (частіше за все шляхом надан-

ня письмових доказів – відповідних іноземних законодавчих актів). Додатковим пунктом, стаття що містить дані положення доповнює повноваження суду такими положеннями: по вимогам, пов'язаним з підприємницькою діяльністю, тягар доказування змісту іноземного права може бути покладено судом на сторони. При цьому варто звернути увагу, що законодавець наділяє суд правом, але не зобов'язує його робити це.

У випадку, коли всі міри по встановленню іноземного права залишаться безрезультатними, суд вправі застосувати «закон суду». Наприклад, таке право надається суду законом про міжнародне приватне право 1979 р. в Угорщині, а саме передбачається наступне правило: «якщо зміст іноземного закону не може бути встановлено, то варто застосовувати угорський закон» (ч.3 параграф 5) [5, с.3].

У такому випадку сторони зможуть оскаржити винесене рішення, посилаючись на його незаконність і вказуючи в якості підстави незаконності неправильне застосування права. З цього приводу хотілося б зауважити, що в зарубіжній літературі висловлювалась думка, що суд досить часто стоїть перед дилемою: застосовувати неправильно іноземне право або застосовувати власне право. Тому допустимо свідомо неправильно застосовувати іноземне право, але лише в надто складних справах та за умови, що таке рішення задовольнить обидві сторони [12, с.123].

Вочевидь, автор зазначеної вище позиції виходив у першу чергу з того, що у Великій Британії вищі суди мають досить обмежені можливості контролю за застосуванням іноземного права в силу того, що це питання є питанням факту, а не права.

В будь-якому випадку, вважаємо, що такий підхід є абсолютно невірним, і в даній ситуації неможливо не погодитись із А. Філіпєвим, який зазначає, що: по-перше, при такому підході знецінюється сама ідея застосування іноземного права, а по-друге, суд свідомо створює можливості для скасування його рішення судами вищих інстанцій [15, с.73]. Втрачається сенс правозастосовної діяльності суду, його повноваження та обов'язки наперед перекладаються на інші органи (в даному випадку мова йде про вищі інстанції).

До того ж, на прикладі законодавства України, такі дії судді в подальшому можна кваліфікувати як злочин. (ст. 375 Кримінального кодексу України «Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови»).

Варто зазначити, що використання в межах своєї компетенції права змістовного перегляду рішення юрисдикційного органу вищестоящою інстанцією значно покращує процес правозастосування, адже якщо суд здійснив усе необхідне, аби з'ясувати зміст іноземного права, проте абсолютно невірно застосував його норми, учасники процесу мають можливість оскаржити таке рішення суду та виправити цю судову помилку. Так само можливо виправити незастосування іноземного закону без жодних на те правових причин.

У випадку неправильного застосування іноземного права для оскарження рішення суду необхідно з'ясувати правову підставу такого оскарження. Так, колізійна норма являється нормою процесуальною, однак від її правильного

застосування залежить правильне застосування норм матеріального права. Таким чином, у випадку неправильного застосування колізійної норми ми маємо справу як з порушенням процесуальних норм, так і з порушенням норм матеріального права відповідної іноземної держави, оскільки воно не було застосоване [4, с.600]. Відповідно, рішення суду в даному випадку може бути оскаржене як з мотивів неправильного застосування норм матеріального права, так і з мотивів неправильного застосування норм процесуального права. Так, наприклад, у РФ норми матеріального права вважаються порушеними або неправильно застосованими: 1) якщо суд не застосував закон, який підлягає застосуванню; 2) якщо суд застосував закон, який не підлягає застосуванню; 3) якщо суд неправильно розтлумачив закон (ст. 330 ЦПК РФ) [10, ст.330].

На сьогоднішній день, фактично, єдиним судом вищої інстанції, який позбавив себе права здійснювати перегляд застосування іноземного права в будь-якій формі, є Касаційний суд Франції [6, с.282]. Відповідно до його рішення, Касаційний суд Франції не контролює правильність застосування іноземного права нижчестоящими інстанціями [7, с.31].

Повертаючись до першопричин неправильного застосування іноземного права, варто звернути увагу на недоліки роботи правозастосовного органу. Помилками, яких може допустити юрисдикційний орган у процесі застосування іноземного права, є наступні: [2, с.108]:

1) незастосування іноземного права (наприклад, через незастосування колізійної норми);

2) застосування іноземного права не тієї країни, до якої відсилає колізійна норма;

3) надто широке або надто вузьке застосування іноземного права до тих чи інших правовідносин;

4) неврахування зворотного відсилання (коли це дозволено законом «Про міжнародне приватне право»);

5) застосування недіючих іноземних законів;

6) неповне з'ясування іноземних правових норм;

7) неправильний чи неточний переклад [14, с.17-18].

Роблячи узагальнення, наведені вище випадки можна звести до двох можливих варіантів:

1) суд застосував своє право замість іноземного або не те іноземне право;

2) суд застосував іноземний закон, проте погано його витлумачив [17, с.29].

Отже, для уникнення можливостей допущення таких помилок, доктрина МПрП у своїй більшості висуває позицію, що суди вищих інстанцій повинні мати можливість контролювати правильність застосування (незастосування) іноземного права сторонами справи, в тому числі скасовувати рішення судів нижчих інстанцій у випадку, якщо іноземне право було неправильно розтлумачене або неправомірно не застосоване [3, с.22] .

В той же час існує інша позиція, відповідно до якої не всі рішення, які були прийняті із неправильним застосуванням іноземного права або його безпідставним незастосуванням можна оскаржити. Так, А.І. Стихіна у своєму дис-

ертаційному дослідженні зробила спробу провести класифікацію систем права держав в залежності від регламентації застосування іноземного права з використанням чотирьох авторських критеріїв. Цікавим у рамках даного дослідження є останній, а саме критерій можливості оскарження рішення у вищестоящий суд при неправильному застосуванні норм іноземного законодавства. Так, авторка вважає, що якщо іноземне право – факт, то рішення не може бути переглянуте. Якщо іноземне право – правова категорія, то рішення може бути оскаржене і переглянуте [11, с.164].

Таким чином, рішення винесені із порушенням іноземного законодавства можуть бути переглянуті судами Австрії, Угорщини, Німеччини, Італії, Росії. При цьому рішення третейського суду, винесене на підставі норм іноземного законодавства, застосованих неправильно, може бути оскаржене тільки у випадку протиріччя його публічному порядку. Рішення державного суду, винесене на підставі норм іноземного законодавства може бути оскаржене (зокрема в РФ) і при неправильному застосуванні норм права іноземної держави.

Висновки. Надання судам вищих інстанцій можливості контролювати процес застосування іноземного права є важливою гарантією правильного його застосування та справедливого вирішення справи. В свою чергу, суди апеляційної та касаційної інстанції мають неухильно контролювати цей процес, у тому числі й з тим, щоб створювати передумови для подолання негативних стереотипів, що існують на практиці щодо застосування норм права іноземних держав. Процесуальні наслідки незастосування або неправильного застосування іноземного права в МПрП у вигляді скасування або зміни рішення суду мають бути вирішені саме судовим контролем та повноваженнями вищестоящих інстанцій.

Для вдосконалення процесу застосування іноземного права та уникнення складностей у подоланні наслідків неправильного застосування іноземного права або ж його незастосування взагалі, якщо суд все ж таки застосовує іноземне право, інформація про норму іноземного права, яку він застосував, обов'язково має міститись в матеріалах справи. Дотримання цієї рекомендації дозволить судам вищестоящих інстанцій більш ефективно здійснювати контроль за правильністю застосування іноземного права. На жаль, законодавство країн, в яких іноземне право розглядається як право, а не як факт, такого положення не містить, адже в таких країнах суду достатньо просто посилатися на норму права. Тому доречним було б закріплення вимоги вказівки застосованого права в матеріалах справи на нормативному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Ago R.* Teoría del diritto internazionale private. — Padue, 1934. — 109 p.

2. *Bagan-Kurluta K.* Prawo prywatne miedzynarodowe. 2 wydanie. – Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck, 2006. – 325 p.

3. *Baxter W.F.* Choice of law and the federal system // Stanford, law rev. — 1963. — Vol. 16. — P. 1-25

4.*Bureau D.* L'accord procedural a l'epreuve // Rev. crit. de droit intern, prive. — 1996. — T. 85, № 4. — P. 587-619.

5.*Farkas J.* The main questions of hungarian international civil procedur law after the codification of private international law. — Pecs, 1986. — 14 p.

6.*Geeroms S.* Foreign law in civil litigation. A comparative and functional analyses. – Oxford: University Press, 2004. – 456 p.

7.*Бирюков П.Н., Понедельченко Н.М.* Еще раз о международном частном праве // Международное публичное и частное право. – №3 (24). – 2005. – С.30-35

8.*Мережко О.* Проблеми ЗУ «Про міжнародне приватне право»: критичний погляд // Правовий тиждень. – 2007. – №37(58). – С.5-9

9.Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // Відомості Верховної Ради Укріни. – 2005. – №32. – С.1278

10. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 №136 – ФЗ // Собрание законодательства Российской Федерации, 2002, № 46, Ст. 4532.

11. *Стихина А.И.* Установление содержания норм иностранного права в суде: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.15. – СПБ., 2007. – 215 с.

12. *Тимохов Ю.А.* Иностранное право в судебной практике / Ю.А. Тимохов. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 176 с.

13. *Толстых Л.В.* Коллизионное регулирование в международном частном праве: проблемы толкования и применения раздела VII части третьей ГК РФ. – М. : Спарк, 2002 – 244 с.

14. *Філіп'єв А.О.* Застосування іноземного права для регулювання приватноправових відносин: проблеми та перспективи: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / А.О. Філіп'єв; Київ. нац. ун-т ім. Т.Шевченка. — К., 2009. — 20 с.

15. *Філіп'єв А.* Процесуальні наслідки незастосування та неправильного застосування іноземного права // Юридична Україна. – 2008. – №2. – С.71-73.

16. *Эйхельман О.* Заметки о международных трактатах и международном частном праве. – К. : Типография Императорского Университета Св. Владимира, 1890. – 12 с.

17. *Яблочков Т.М.* Курс международного гражданского процессуального права / Т.М Яблочков. – Ярославль : Типография Губернского правления, 1909. – 212 с.

Галущенко Г.В. Процесуальні наслідки незастосування та неправильного застосування іноземного права

У статті досліджується проблема безпідставного незастосування та неправильного застосування іноземного права юрисдикційним органом, процесуальні наслідки таких помилок, можливість оскарження рішення суду, винесеного на підставі таких іноземних правових норм у різних країнах.

Ключові слова: *встановлення змісту іноземного права, застосування іноземного права, процесуальні наслідки, оскарження рішення суду, порушення норм матеріального права, порушення норм процесуального права, юрисдикційна помилка, скасування рішення суду, зміна рішення суду.*

Галущенко Г.В. Процессуальные последствия неприменения и неправильного применения иностранного права

В статье исследуется проблема неприменения и неправильного применения иностранного права юрисдикционным органом, процессуальные последствия таких

ошибок, возможность обжалования решений суда, вынесенных на основании таких иностранных правовых норм в различных государствах.

Ключевые слова: *установление содержания иностранного права, применение иностранного права, процессуальные последствия, обжалование решения суда, нарушение норм материального права, нарушение норм процессуального права, юрисдикционная ошибка, отмена решения суда, изменение решения суда.*

Galushchenko G.V. Procedural consequences of non-use and misuse of foreign law

The article investigates the problem of non-use and misuse of foreign law by jurisdictional authorities, procedural consequences of such errors, the possibility of appealing against the court decree on the basis of foreign law in the various states.

Keywords: *setting the content of foreign law, the application of foreign law, procedural consequences, appeal against the court decree, an infringement of the substantive law, the breach of procedural rules, jurisdictional error, cancelling of the court's decision, changing the court's decision.*

Стаття надійшла до редакції 19.08.2014.

РЕЦЕНЗІЯ НА НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК В.І. ЛЕБІДЯ, Н.О. МОЖАРОВСЬКОЇ, Л.Л. НЕСКОРОДЖЕНОЇ «ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО»[1]

Господарське право займає важливе місце у процесі підготовки кваліфікованих юристів. Вчені – правознавці і практичні працівники звертають підвищену увагу проблемам здійснення господарської діяльності, державній реєстрації суб'єктів господарювання, порядку передачі майна, що належить державі, суб'єктам господарювання, проблемам правового регулювання договірних відносин, проблемам регулювання різних видів господарської діяльності тощо. Це пов'язано не лише із суттєвими змінами в чинному законодавстві, а й з тим, що в останні роки суб'єкти підприємництва суттєво впливають на економіку України, беруть участь у розвитку сучасних технологій, розширенні експорту, створенні нових робочих місць, підвищенні податкових надходжень до бюджету тощо.

Все вищезазначене надає підстави стверджувати, що вкрай важливим є забезпечення навчального процесу навчальними посібниками, які б містили теоретичні положення навчальної дисципліни, а також практичні завдання. Рецензований навчальний посібник рекомендований Вченою радою НАВС (протокол №7 від 25.03.2014р.) як навчальний посібник для самостійної роботи студентів, які навчаються за освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра за галуззю знань «Право».

Правильне та належне застосування Господарського кодексу України значною мірою залежить від глибини вивчення фахівцями основних його положень. Саме цьому й присвячений пропонований навчальний посібник.

Так, основна мета пропонованого навчального посібника – сформувати адекватні уявлення про сучасну економіку та її правове забезпечення, системи правових знань щодо основних інститутів господарського права, спираючись на знання з основ правознавства, цивільного права та інших галузевих і міжгалузевих правових дисциплін, без яких неможливо забезпечити ефективну правотворчість, а також використання і застосування права у сфері економіки.

Автори видання виходять з того, що господарське право регулює відносини з організації і здійснення господарської діяльності, які не зводяться лише до підприємництва. Підприємництво — це напрямок господарської діяльності, однією з ознак якого є одержання прибутку. Однак багато господарюючих суб'єктів створюються і функціонують не тільки задля отримання прибутку, а й з метою розв'язання соціальних завдань.

Центральне місце серед господарюючих суб'єктів у системі правового регулювання господарської діяльності посідає підприємство. У навчальному посібнику подано класифікацію суб'єктів господарської діяльності — суб'єктів

[1] Лебідь В.І., Можаровська Н.О., Нескороджена Л.Л. Господарське право: навчальний посібник. – 2-ге видання допов. і перероб. – К. : Алерта, 2014. – 416с.

господарського права, учасників господарських правовідносин. При цьому йдеться про види структур суб'єктів господарювання, а не про види юридичних осіб, тому що юридична особа — це загальна властивість багатьох (але не всіх) суб'єктів господарювання, проте не всіх учасників господарських правовідносин. Тому точніше йдеться про види суб'єктів, що володіють правом юридичної особи.

При підготовці підручника враховувався зміст як Господарського кодексу України, так і законів, до яких відсилають окремі його статті.

Автори прагнули не тільки дати уявлення про чинне господарське право, а й обґрунтувати науковий підхід до вдосконалення правового регулювання, якомога глибше висвітлити систему правового регулювання господарської (у тому числі підприємницької) діяльності.

Представлений посібник складається зі вступу, 14 розділів, питань для самопідготовки, тем рефератів та доповідей, тестових завдань та ситуаційних завдань до кожної теми, списку використаної та рекомендованої літератури.

Текстова частина навчального посібника включає в себе теоретичні основи господарського права, загальну характеристику суб'єктів господарювання, характеристику правових режимів майна у сфері господарювання, правові засади державного регулювання економіки, про господарські зобов'язання та господарський договір, про відповідальність та санкції за порушення у сфері господарювання, про окремі види господарської діяльності: господарсько-торгівельну, комерційне посередництво, перевезення вантажу, капітальне будівництво, інноваційну діяльність, фінансову діяльність, зовнішньоекономічну діяльність та інші.

Рецензований навчальний посібник є вагомим внеском у господарську правову доктрину, адже з одного боку він акумулює та підсумовує досягнення попередників, а з другого – визначає актуальні проблеми та започатковує нові завдання для вчених, налаштовуючи їх на активізацію подальших теоретико-прикладних розробок.

Новизна навчального посібника і багате змістовне наповнення переконують у тому, що його використання в навчальному процесі буде корисним для студентів і всіх науково-педагогічних працівників, які відтепер матимуть можливість використовувати це видання у своїй роботі. Вдала побудова запропонованих до кожного розділу питань для самоперевірки слугуватиме дієвим засобом для легкого засвоєння матеріалу студентами. Загалом, поява нового навчального посібника з господарського права – це завжди знакова подія. Адже наявність кількох посібників відкриває можливість докладного аналізу й обговорення і на цій основі вдосконалення викладання господарського права, розвитку господарсько-правової думки.

Завідувач наукового відділу промислової власності
НДІ інтелектуальної власності НАПрНУ,
к.ю.н., доцент *О.Ю. Кашинцева*

ЩИРО ВІТАЄМО ЮВІЛЯРА!

Нікітін Юрій Вікторович

Виповнилось 60 років від дня народження відомого за межами України і на теренах нашої держави фахівця у галузі кримінального права та кримінології доктора юридичних наук, доцента Нікітіна Юрія Вікторовича.

Ю.В. Нікітін народився 30 листопада 1954 року у м. Києві. У 1977 році закінчив юридичний факультет Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка (нині – Київський національний університет імені Тараса Шевченка). Після закінчення університету у 1977–1982 роках працював в Органах внутрішніх справ м. Києва на посадах інспектора, старшого інспектора БРСВ, а потім вступив до ад'юнктури Київської вищої школи МВС СРСР. Після закінчення ад'юнктури з 1985 р. працював на посадах викладача, старшого викладача, доцента кафедри, заступника начальника кафедри теорії та практики оперативно-розшукової роботи Української академії внутрішніх справ. У жовтні 1995 р. його було призначено виконавчим директором з правового циклу ВНЗ «Національна академія управління», а з 1998 р. – і до сьогодні декан юридичного факультету. У 2008 р. був призначений на посаду завідувача кафедри «Теорії та історії держави та права», а з 2013 р. – на посаду завідувача кафедри «Кримінального права та процесу».

У 1985 р. захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Попередження розкрадань у споживчій кооперації» (спеціальність 12.00.08). Присвоєно вчене звання доцента (1993 р.). У 2013 р. – захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства» (спеціальність 12.00.08).

Напрям наукової діяльності – кримінологія, кримінальне право, кримінально-виконавче право, юридична психологія, політологія. Опубліковано понад 200 наукових праць.

Основні наукові праці за темами наукових досліджень: «Борьба с вовлечением несовершеннолетних в преступную деятельность», «Правові основи інвестиційної та інноваційної діяльності. Кримінологічний аспект», «Екологія і організація природоохоронної діяльності», «Нотаріат в Україні», «Режим виконання кримінальних покарань», «Правові основи зовнішньоекономічної діяльності», «Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства», «Правове регулювання банкрутства»,

«Кримінологія», «Ефективність норм кримінального права України у попередженні злочинів». Співавтор низки підручників та навчальних посібників з кримінального права України та кримінології.

Ю.В. Нікітін – член Ради Союзу юристів України, є членом редакційної колегії журналу «Юридична наука». Нагороджений почесною грамотою та почесною відзнакою Міністерства освіти та науки України «Відмінник освіти» (2004 р.), почесною грамотою Спілки юристів України (2005 р.), подякою Київського міського голови (2004 р.).

Ю.В. Нікітін талановитий вчений, є надзвичайно відповідальною, щирою, доброзичливою людиною, яка намагається допомогти кожному, хто до нього звертається. Як особистість його вирізняють людяність, професіоналізм, принциповість та виваженість.

Колектив ВНЗ «Національна академія управління», редакційна рада та редакційна колегія щиро вітає Юрія Вікторовича Нікітіна з його славним ювілеєм, бажають йому міцного здоров'я, щастя, творчого та фізичного довголіття і подальших успіхів у його багатогранній діяльності.

Колектив ВНЗ
«Національна академія управління»

Редакційна рада
та редакційна колегія журналу
«Юридична наука»

ЮРИДИЧНА НАУКА
JURIDICAL SCIENCE
НАУКОВИЙ ЮРИДИЧНИЙ ЖУРНАЛ

ЗАПРОШУЄМО ДО СПІВРОБІТНИЦТВА

Вищий навчальний заклад «Національна академія управління» видає з 2010 року періодичний науковий юридичний журнал «Юридична наука». Журнал внесено в оновлений перелік фахових видань з юридичних наук постановою Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України № 153 від 14.02.2014 р. , крім того журнал 20 квітня 2011 року зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre м. Париж); журнал зареєстровано та проіндексовано у таких міжнародних наукометричних каталогах та базах даних: Index Copernicus – з 1 січня 2014 року.

З моменту свого заснування журнал став сполучною ланкою між науковцями і практиками, які працюють у науково-дослідних закладах, вищій школі, юриспруденції, державних установах України і зарубіжжя, між усіма тими, хто переймається проблемами розвитку юридичної науки, європейськими інтеграційними прагненнями.

Активна участь у наукових публікаціях на шпальтах журналу сприяє розвитку фундаментальних та прикладних досліджень з усіх напрямків юридичних наук, посиленню впливу права на вирішення правових, політичних, соціальних, екологічних, організаційних та інших проблем розвитку суспільства, держави, входженню України в європейський і світовий простір.

Журнал є дуже цікавим для науковців, докторантів, аспірантів, здобувачів, студентів, національного господарства, працівників правоохоронних органів, суддів, державних службовців та всіх тих, хто цікавиться правом.

РУБРИКИ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

- Загальні проблеми розвитку юридичної науки
- Методологія сучасної юридичної науки
- Питання теорії прав людини та правової держави
- Теорія та історія держави і права
- Філософія та соціологія права
- Міжнародне право. Право Європейського Союзу та порівняльне правознавство
- Адміністративне, фінансове, податкове право та адміністративне судочинство
- Цивільне, сімейне, міжнародне приватне право та цивільне процесуальне право
- Національна безпека та військове право
- Кримінальне право, кримінологія, кримінально-виконавче право; кримінальне процесуальне право та криміналістика
- Судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність
- Господарське та господарське процесуальне право
- Земельне, аграрне та екологічне право
- Трудове право та право соціального захисту

Періодичність видання — 12 раз на рік. Журнал видається українською, російською, англійською мовами, анотації — українською, російською й англійською мовами. Матеріали, що надходять для публікації в журналі, проходять рецензування членами редакційної колегії, розглядаються та рекомендуються Вченою радою ВНЗ «Національна академія управління».

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
Україна, 03151, Київ, вул. Вінницька, 10, к. 317, e-mail: Law@nam.kiev.ua

ДО УВАГИ АВТОРІВ ЖУРНАЛУ «ЮРИДИЧНА НАУКА»

Статті, що надсилаються до редакції журналу «Юридична наука», відповідно до постанови президії Вищої атестаційної комісії України 7D05/1 від 15 січня 2003 р. «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України», ***повинні містити такі елементи:***

• наукова стаття повинна бути актуальною, з виразно окресленою проблематикою, містити наукові положення, розроблені особисто автором, висновки про наукове та практичне значення наукової розробки.

• Стаття має включати наступні необхідні елементи:

— постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями;

— аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми, що розглядається;

— визначення окремих питань, що не вирішені в обраній для дослідження проблемі;

— формулювання цілей статті;

— виклад основних обґрунтованих результатів дослідження;

— висновки з даного дослідження;

— внутрішню структуризацію — розділи з назвами або виділені частини.

• Посилання на ту чи іншу роботу у тексті повинні позначатися в дужках за порядковим номером цієї роботи в списку використаних джерел з вказівкою на відповідну сторінку ([3, с. 12]).

• Список використаних джерел у кінці статті складається відповідно до вимог державного стандарту України ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання».

• Після списку використаних джерел подаються анотації та ключові слова трьома мовами (українська, російська, англійська).

• Анотації мають містити також прізвище та ім'я автора, назву статті відповідними мовами.

• Загальний обсяг публікації (назва статті, відомості про автора, текст статті, використані матеріали, анотація, ключові слова) не повинен перевищувати 20–30 тис. знаків, як виняток, не більше 40 тис. знаків.

До наукової статті необхідно додавати:

— електронний варіант статті у форматі Word;

— інформаційну довідку про автора українською та англійською мовами:

— прізвище, ім'я, по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, місце роботи і посада, поштова адреса, контактний телефон;

— анотація англійською мовою на 1,5 сторінки;

— заява з підписами автора (ів) про те, що надіслана стаття не друкувалася і не подана до будь-яких інших видань;

— фото автора (ів) у форматі jpg, tif;

— якісні ілюстративні матеріали з назвою та нумерацією, придатні для сканування;

— витяг з протоколу засідання кафедри про рекомендацію статті до друку, засвідчений належним чином (до статей кандидатів наук, аспірантів, ад'юнктів і здобувачів наукового ступеня).

• Стаття, подана до редакції без дотримання зазначених вимог, опублікуванню не підлягає.

Редакція залишає за собою право на рецензування, редагування, скорочення і відхилення статей.

За достовірність поданої інформації відповідальність несе автор.

Гонорар за публікацію не сплачується.

Передрук опублікованих матеріалів журналу здійснюється тільки з дозволу автора і редакції.

Надані матеріали не повертаються.

ВНИМАНИЮ АВТОРОВ ЖУРНАЛА «ЮРИДИЧЕСКАЯ НАУКА»

Статьи, присылаемые в редакцию журнала «Юридическая наука», согласно постановлению президиума ВАК Украины № 7D05/1 от 15 января 2003 г. «О повышении требований к профессиональным изданиям, внесенным в перечень ВАК Украины», ***должны соответствовать следующим требованиям:***

• научная статья должна быть актуальной, с отчетливо очерченной проблематикой, содержать научные положения, разработанные лично автором, научно-обоснованные выводы и предложения по практическому применению научного исследования.

• Статья должна включать такие необходимые элементы:

— постановка проблемы и ее связь с важными научными и практическими заданиями;

— анализ последних исследований и публикаций по рассматриваемой проблеме;

— определение отдельных вопросов, не решенных в выбранной для исследования проблеме;

— формулирование целей статьи;

— изложение основных обоснованных результатов исследования;

— выводы из данного исследования;

— внутреннюю структуризацию (разделы с названиями или выделенные части).

• Ссылки на ту или иную работу в тексте должны обозначаться в скобках согласно порядковому номеру цитируемой работы в библиографии с указанием на соответствующую страницу ([3, с. 12]).

• Список литературы в конце статьи должен быть составлен в соответствии с требованиями межгосударственного стандарта ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу. Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

• После списка литературы подаются аннотации и ключевые слова на трех языках (украинский, русский, английский). Аннотации должны содержать также фамилию и имя автора, название статьи соответствующими языками.

• Общий объем публикации (название статьи, сведения об авторе, текст статьи, использованые материалы, аннотации, ключевые слова) не должен превышать 20–30 тыс. знаков, в порядке исключения, не более 40 тыс. знаков.

• К научной статье необходимо представить:

— электронный вариант статьи в формате Word;

— информационная справку об авторе на украинском и английском языках;

— фамилия, имя, отчество (полностью), научная степень, ученое звание, место работы и должность, почтовый адрес, контактный телефон;

— аннотация на английском языке на 1,5 страницы;

— заявление с подписями автора (ов) о том, что присланная статья не публиковалась и не подана в любые другие издания;

— фото автора (ов) в формате jpg, tif;

— качественные иллюстративные материалы с названием и нумерацией, пригодные для сканирования;

— выписку из протокола заседания кафедры о рекомендации статьи к печати, заверенную надлежащим образом (для статей кандидатов наук, аспирантов, адъюнктов и соискателей ученой степени).

• Статья, представленная в редакцию без соблюдения указанных требований, опубликована не будет.

Редакция оставляет за собой право на рецензирование, редактирование, сокращение и отклонение статей.

За достоверность представленной информации ответственность несет автор.

Гонорар за публикацию не оплачивается.

Перепечатка публикуемых материалов журнала осуществляется только с разрешения автора и редакции.

Предоставленные материалы не возвращаются.

INSTRUCTIONS TO AUTHORS OF THE «JURIDICAL SCIENCE» JOURNAL

The articles to be published in the «Juridical Science» journal, according to the decision of the Supreme Certification Commission of Ukraine № 7D05/1 of January, 15, 2003 «On the increase of requirements to professional publications, registered with VAK of Ukraine», ***have to include the structural elements below:***

• a research article has to be relevant, with the key issues clearly outlined, contain scientific provisions designed personally by the author, draw the findings of scientific and practical value of the scientific research;

• the article must include the following required elements:

— determination of the problem in its relation to the key scientific and practical tasks;

— critical review of the latest research and publications on the topic considered;

— a layout of the unresolved target issues on the given problem;

— setting up the key objectives of the article;

— reasonable presentation of the basic research results;

— conclusions and findings of the given research;

— the internal structuring – titled sections or parts underlined.

• References to the sources within the text should be marked with square brackets by the sequence number of the given paper in the list of sources indicating the appropriate page, e.g. [3, p. 12].

• A bibliography list at the bottom of the article must meet the requirements of the State Standard of Ukraine GOST 7.1:2006 «System of standards on information, librarianship and publishing. Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and arrangement rules».

• The bibliography list must be followed by the summary and the key words in three languages (Ukrainian, Russian, English);

• The summary should also include author's full name, title of the article in three languages respectively;

• Total size of the publication (article title, information about the author, text of the article, bibliography, summary, key words) should not exceed 20–30 thousand printing characters, no more than 40 thousand characters as an exception.

• **The submitted article should be accompanied by:**

— an electronic version of the article in a MS Word format;

— information about the author in Ukrainian and English:

— full name (family name, name and the patronymic), academic and scientific degrees, title of your position and the full name of the institution/organization you represent, contact (postal) address, telephone numbers;

— a statement signed by the author (s) confirming that the article has not been printed or submitted to any other publications;

— a recent photo of the author (s) in the jpg or tif format;

— high quality illustrative materials titled and numbered, suitable for scanning;

— an extract from the minutes of the chair approving the article for publication, properly certified (for articles submitted by postgraduates and degree seeking associates).

• The articles which do not meet the above requirements, will not be published.

The Editorial Board reserves the right to review, edit, make reductions and reject the articles.

The reliability of the information is the responsibility of the author.

Fees for publication are not paid.

Reproduction of materials published in the journal will require the permission of the author and publisher.

The materials submitted are not to be returned.